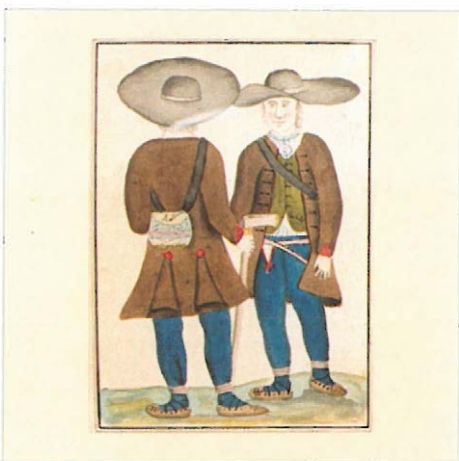
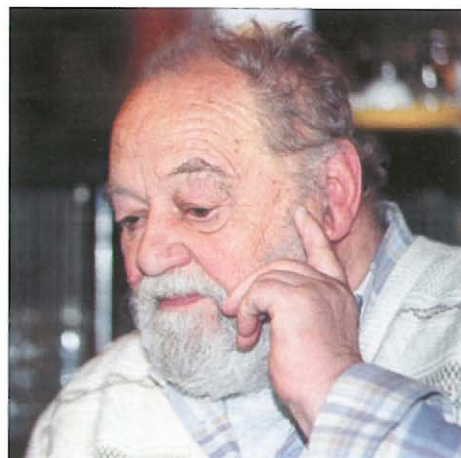
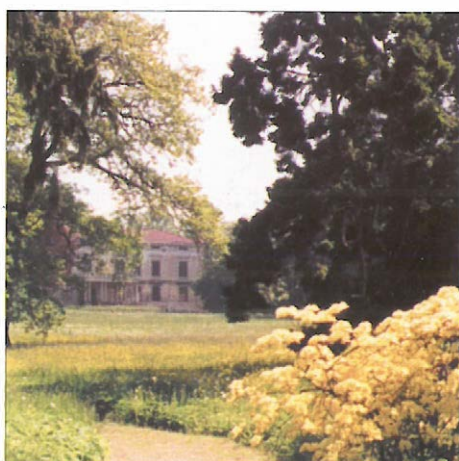
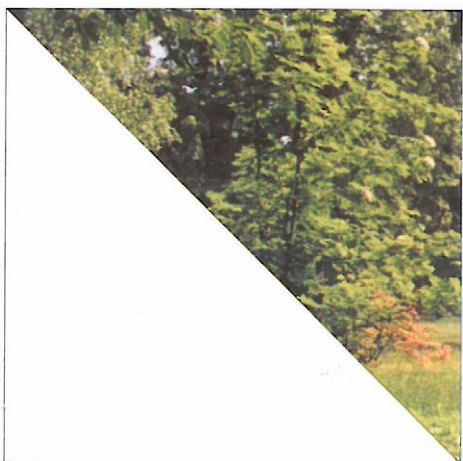
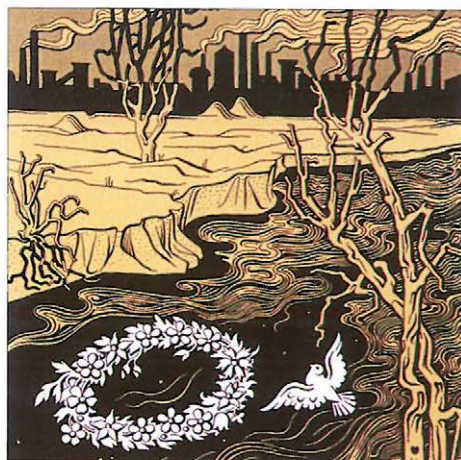

Valašská pastorála
Z výslechů evangelíků
Poutě na Valašsku
Historie rodu Dadáků
Návštěvy hraběnky Dubské
Lesy v proměnách času

Jožka Baruch
O létání na Valašsku
Lidová architektura
Slovník valašského nářečí
Spisovatelka Marie Podešvová
Jubilant Karel Pavlišťík
Zámecký park v Lešné

6

květen
2001/1

 Valašsko

Navštívit

Zámecký park v Lešné u Valašského Meziříčí

Sedmihektarový park přírodně krajinářského charakteru, obklopující klasicistní zámek v Lešné, je vzdálen jen několik málo kilometrů od průmyslové zóny ve Valašském Meziříčí. Tím spíše působí zelená plocha parku se vzrostlými stromy, s bohatým sortimentem kvetoucích keřů a udržovaným travnatým parterem jako osvěžující oáza klidu a místo vhodné k procházkám ve všech obdobích roku.

Park byl založen terénními úpravami v poslední třetině 19. stol., a to rozšířením původní barokní zahrady z 2. poloviny 18. stol. Zvelebení parku rozsáhlou výsadbou domácích i cizokrajných dřevin a zřízení dvou menších rybníčků je připisováno hraběcímu rodu Kinských, kteří Lešnou koupili v r. 1887. V jejich držení byl zámek s parkem až do zestátnění v r. 1945. Současným správcem a uživatelem parku je OVM Vsetín, které od r. 1985 věnovalo do jeho postupné obnovy nemálo péče i finančních prostředků.

Veřejnosti celoročně přístupný park patří k významným dílům zahradní tvorby na severu Moravy.

H. Jabůrková

Různobarevně kvetoucí **pěníšníky a rododendrony** jsou každoročně obdivovány veřejností při jarních procházkách parkem. Foto K. Pavelka

◀ **Kaštanovník jedlý *Castanea sativa* Mill.**
Jihoevropský strom s plody. Foto T. Kašpar

Břečtan popínavý *Hedera helix* L.
Purpurově zbarvené části plodů břečtanu. Foto T. Kašpar

◀ **Sazaník květnatý *Calycanthus floridus* L.**
Severoamerický keř s vonnými květy. Foto T. Kašpar

Habr obecný *Carpinus betulus* L. - Skupina habrů ze spících pupenů pařezu pokáceného kmene.
Základ nynější kostry parku byl dán v období let 1842 - 1865 za majitele panství Jiřího Beesa, kdy byly vysazeny i nejstarší dřeviny domácího původu, jako habr či jasan.

Foto E. Dušková

Foto J. Jabůrek

O úvahy na téma, jaké bude třetí tisíciletí, co v něm čeká svět a lidstvo a co je třeba konat, aby bylo epochou pro svět a lidstvo dobrou, není v současné době nouze. Setkáváme se s nimi na nejrůznějších místech a při nejrůznějších možných i nemožných příležitostech. A tak mne přání redakce napsat úvodní sloupek na toto téma v první chvíli zaskočilo, protože jsem si uvědomil náročnost takového úkolu a obtížnost ho splnit.

Když jsem přemýšlel o tom, „kudy z konopí“, vzpomněl jsem si na přísloví „Ševče, drž se svého kopyta“. Uvědomil jsem si, že ti, s nimiž jsem se při svých národopisných výzkumech setkával, dokázali velmi často řešit problémy složité a náročné rozmyslným využitím moudrosti a zkušeností generací svých předků. A tak mi připadlo, že tváří v tvář komplikovaným problémům světové globalizace, starostem s naší kulturní identitou a s věčnými problémy v mezilidských vztazích neuškodí, když si aktuálnost a trvalou platnost některých z těch moudrostí připomeneme. Koneckonců volbu uvažování v tomto duchu pro časopis, jehož posláním je tradiční hodnoty objevovat a uchovávat, lze vnímat jako volbu přirozenou. A tak si myslím, že ať budeme chtít řešit jakkoli složitou hospodářskou situaci, budeme muset, volky nevolky, vždy počítat s prostou zkušeností, podle níž „bez práce nejsou koláče“ a „pečení holubi sami nelétají do huby“, že při posuzování příčin všeho, co nás dnes ve vztazích mezi lidmi víc než znepokojuje, určitě objevíme starou pravdu, podle které ten, „kdo lže, i krade“, že každý, opravdu každý, musí dnes i ve vzdálené budoucnosti při vytváření svého společenského postavení počítat přinejmenším s tím, že „z lesa se ozývá tak, jak se do něj volá“. Tož - nic nového pod sluncem na prahu třetího tisíciletí?

Ano i ne.

V každém případě kéž nám to slunce na našich životních poutích tím nastávajícím tisíciletím svítí a hřeje pokojně!

Karel Pavlišťík

VALAŠSKO - vlastivědná revue (historie-příroda-lidé-umění-události)
Vydává Okresní vlastivědné muzeum Vsetín
Adresa redakce: OVM Vsetín, Horní nám. 2, 755 01 Vsetín, tel.: 0657/611 690, fax: 0657/611 689, e-mail: muzeum@vs.inext.cz
Zodpovědný redaktor: RNDr. Karel Pavelka
Výkonná redaktorka: Mgr. Hana Jabůrková
Technický a výtvarný redaktor: Břetislav Dadák
Redakční fotograf: Miroslav Langer
Redakční rada: RNDr. Lubomír Brabec, Jiří Demel, PhDr. Zdeněk Fišer, PhDr. Karel Pavlišťík, CSc., PhDr. Lubomír Piperek, Eva Urbachová, Mgr. Jiřina Veselská
Příprava pro tisk: František Valer - Týdeník Kroměřížska
Tisk: TISK TG s.r.o. Lanškroun
6. číslo vychází 18. května 2001 v nákladu 1000 výtisků
Vychází 2x ročně (uzávěrka příštího čísla 10. 10. 2001)
Distribuce: OVM Vsetín - zámek Vsetín a zámek Kinských ve Valašském Meziříčí, Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Karlovo muzeum ve Velkých Karlovicích, Památník A. Strnadla v Novém Hrozenkově a vybraná knihkupectví
ISSN 1212-3382, registrováno u OÚ Vsetín: VS-042/1998
Foto na přední straně obálky: M. Langer, K. Pavelka, archiv L. Tokoše

Za věcný obsah dodaných příspěvků odpovídají autoři. Redakce si vyhrazuje právo v případě potřeby příspěvky krátit. Bez svolení redakce není možno dále veřejně šířit zde publikované materiály ani jejich části.

- 1 Obsah, tiráž, Jaké bude to třetí... (K. Pavlišťík)
- 2 Miloslav J. Sousedík: Novoroční pozdrav (báseň)
Čím je pro mne Valašsko? (L. Tokoš, E. Thonet-Drechsel, Ch. Kinsky, P. Šuleř)
- 4 Valašská pastorála aneb otce Hugolína Gavloviče spis o mravech a ctnostech (Z. Fišer)
- 6 Z výslechů evangeliků ze Vsetína v letech 1777 – 1780 (E. Urbachová)
- 9 Poutní místa a poutní tradice na Valašsku - Zašová (L. F. Piperek)
- 12 Vítejte opět na Valašsku, paní hraběnko Dubská! (J. Kramář, P. Dorčák)
- 14 Třemi staletími našeho rodu (B. Dadák)
- 18 Valaši na olympiádě 1924 (J. Demel)
- 19 Valašské lesy v proměnách času – II. část (R. Hykl)
- 22 Josef Baruch – malíř a grafik (J. Demel)
- 24 Hrst vzpomínek (D. Dvořáková - Baruchová)
- 27 Vzpomínka na Boženu Dadákovou (B. Dadák)
- 28 Všimějme si více života (B. Dadáková)
- 29 Pro radost dětí i dospělých – zlínské filmové studio v nové expozici zlínského muzea (H. Kuslová)
- 31 Z historie létání na Valašsku (M. Stibor)
- 32 ... a sedmnáct jim bylo let aneb zpráva o srocní studentů na schodech gymnázia na Vsetíně v roce 1952 (E. Žárská)
- 34 O "malované hospodě" na Novém Hrozenkově (M. Stibor)
- 36 Ohlédnutí za výstavou: Roubený dům na Valašsku (V. Kovařík)
- 37 Bydlení s vůní dřeva s firmou RENO s. r. o. Valašské Meziříčí
- 38 Videň v kronice Josefa Gajdoše z Podolí (J. Krba)
- 39 Na besedě: O Čartáku na Čartáku pod Soláněm (H. Mičkalová)
- 40 Od všeckého trošku:
Z muzejní kuchyně (L. Brabec)
- 41 Lapidárium Trojice ve Valašském Meziříčí opět zpřístupněno (O. Mehešová)
Zámecký park ve Valašském Meziříčí (L. Brabec)
- 42 Z evangelických matrik (J. Volfová)
Nepamětný strom (B. Dadák)
Z redakční pošty (P. Šuleř)
- 43 O Valašsku na Valašsku – výběr z nové regionální literatury (D. Malina)
Slovník valašského nářečí (S. Kazmír)
- 44 Vzpomínáme:
Před 70 lety zemřel novinář a spisovatel J. F. Karas (H. Bartková)
- 45 Sto let od narození spisovatelky Marie Podešvové (D. Malina)
Naši jubilanti:
- 46 Vladimír Rolinc osmdesátiletý (K. Müller)
- 47 K pětasedmdesátinám Ludvíka Vaculíka (K. Pavlišťík)
Sedmdesátiny PhDr. Jaroslava Štíky, CSc. (J. Veselská)
- 48 Rozhovor: Verbuňk, hrábě, mozogán – jak se to rýmuje...? (L. F. Piperek)
- 52 Jaro je tady (L. Vaculík)
Jarní pozdrav z muzea

Obálka:

Navštivte: Zámecký park v Lešné u Valašského Meziříčí (H. Jabůrková, L. Brabec)

V ateliéru: Akad. malíř Zdeněk Rozkopal (L. F. Piperek)

Za tajemstvím depozitářů: Fajánsová oválná mísa a firemní vývěsní štít (E. Urbachová)

Vážení čtenáři,

děkujeme Vám za stoupající zájem o náš vlastivědný časopis, který podporuje i úsilí redakce o udržování jeho odborné kvality a obsahové pestrosti. Zatímco udržení kvality časopisu je naší povinností a ctí, financování nákladů, které jsou od počátku vydávání vlastivědné revue v r. 1998 vyšší než prodejní cena, se stává stále obtížnějším i pro dotované periodikum. Proto od r. 2001 přistupujeme ke zvýšení ceny - pro předplatitele na 40,- Kč za jedno číslo. Věříme, že nás pochopíte a že tímto krokem neztratíme Vaši dosavadní přízeň. Vaše redakce

Novoroční pozdrav

M. J. Sousedík

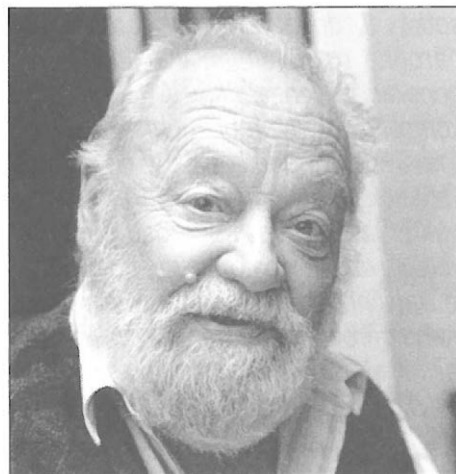
*Beráncí obláčky nad údolím plují
v rytmickém taktu ranního vánku,
tajemná světluška z tajemných dálek
probouzí život z tichého spánku.*

*A světlo po špičkách navštěvuje stráně,
kde rudě září šípkové keře,
údolí probudil šum ptačích křídel
a drží štěstí za kadeře.*

*Zdravím tě, živote kouzelného kraje,
připíjím tobě, jalovcová stráni,
zdravím tvé kotáry prací požehnané,
jsi moje láska až do skonání.*

Spisovatel Miloslav J. Sousedík se narodil 1. října 1910 ve Slušovicích. Byl učitelem a redaktorem ve Zlíně, později působil také jako vedoucí národopisného souboru písní a tanců v Malenovicích. Před válkou publikoval časopisecky povídky, psal pohádkové hry pro děti, scénky a básničky. První kniha románové trilogie Paprčná nenařká, Fajary volají na grůň, byla pod názvem Děvčica z Beskyd zfilmována v r. 1942. Děje jeho další románové tvorby se rovněž odehrávají v Beskydech a na Valašsku.

Čím je pro mne Valašsko?

Lubor TOKOŠ, herec a malíř

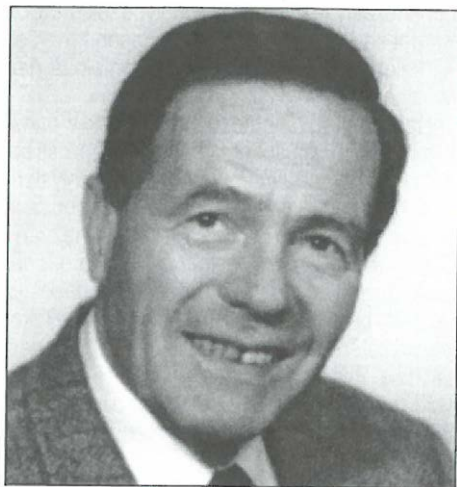
Začalo to vlastně před půl stoletím. Hrál jsem tenkrát v ostravském divadle. Měl jsem štěstí na krásné role, a protože jsem měl rád lesy, kopce a přírodu vůbec, Beskydy jsem prochodil, projezdil, dokonce i prolétal se svým přítelem, pilotem Frantou Makovým. Ale hlavně jsem se tenkrát věnoval své nejvlastnější profesi, rozhlasové práci. Umělecká četba byla a je mou vášní dodnes. A taky – ale to jen tak mimochodem – jsem tenkrát před padesáti lety natočil se Vsacanem a Jarkou Sulákovou první gramofonovou desku "Tanečníci".

A barevnou krásou Beskyd jsem se znovu vrátil k malování. Ale popořadě: ostravský rozhlas mi před půlstoletím nabídl, abych natočil několik povídek spisovatelky Marie Podešvové. Ostrava – Bečvy – Soláň, to byla cesta, kterou jsem v létě, na podzim rázoval přes dvacet let. U Podešvů jsem byl "doma". A Franta Podešva? Moc mě naučil. V zimě jsem to bral přes Čarták. Z Bečvy to nešlo, sněhu bylo až "po břuch".

Na Soláni jsem taky poznal dalšího malíře, Karla Hofmana. S jeho dcerou Drahůškou jsem potom natočil překrásnou severskou báji v televizi. A ještě jednoho přítele jsem tam poznal – ale to bylo kousek dál. Na Lysé, na Ostravské chatě a nakonec v malé chaloupce na československém pomezí, kousek za Bumbálkou žil Martin Janošec. V té chaloupce jsem prožil v zimě v létě s jeho dětmi a kamarády nejkrásnější chvíle. Kdoví, kde teď Martin běhá nebo lítá tam někde nahoře.

Jezdím v posledních letech taky do Jasenné. V malém kostelíku hrajeme, zpíváme a čteme pěkné věci. O člověku, o přírodě a tak vůbec. Aj beraninu potom jíme a dobrou slivovici pijeme. A tak vám všem přeju do toho nového "...let!" všechno "nej" a k tomu tou dobrou slivovicí připíjím a těším se na shledanou.

Lubor Tukoš

Erwin THONET-DRECHSEL, příslušník rodu Thonetů, žijících a podnikajících ve Vsetíně v letech 1891 – 1937

(úryvek z dopisu redakci)

Láska k Valašsku mi samozřejmě zůstala. Konečně, strávil jsem tu šťastné dětství. Všichni jsme se plně začlenili do společnosti vsetínských občanů, měli kolem sebe znamenité přátele, známé a sousedy. Jako malé dítě jsem žil s rodiči v Halenkově. Do Vsetína, do vily Hubertus, která už dnes nestojí, jsme se přestěhovali po narození mého o tři roky mladšího bratra Karlička. Moje matka, jejíž dívčí jméno bylo Drechselová, byla ohromně společenská. Měla stovky přítelkyň, navštěvovala mnoho společenských akcí a plesů a všude byla oblíbená. Naši sousedé se jmenovali Skoupilovi a museli být s námi nějak spřízněni, protože matka mého dědečka Theodora se za svobodna jmenovala Amálie Skoupilová. Její muž, tedy můj pradědeček, se jmenoval August a byl třetím synem starého Michaela Thoneta (zakladatele výroby nábytku z ohýbaného dřeva - pozn. redakce). Ve mně tedy proudí také něco české krve, vedle maďarské od babiček z matčiny strany. Velmi dobrou přítelkyní mé matky byla paní Nekvindová, varhanice v evangelickém kostele. Moje matka byla také velmi muzikální, hrála na klavír a zpívala; zpěv studovala v Praze a později, po rozvodu s mým otcem (Hugo Thonetem - pozn. redakce), dávala v Brně hodiny zpěvu. Velmi zadobře jsme byli i s MUDr. F. Sovou a dr. Tolarem, našim velmi oblíbeným lékařem, který každou návštěvu uzavíral sklenicí vsetínského piva. Zvláště milým člověkem byl pan Kroutil, náš garážmistr, který mě naučil řídit auto, což v té době vůbec nebylo tak jednoduché jako dnes. Velmi rád jsem měl svého učitele z obecné školy Karla Charváta i našeho katechetu, pátera Valoucha, který se proslavil svou poutí do Říma.

Roku 1933, po smrti dědečka Theodora, který zemřel 8. 12. 1932, jsme museli přesídlit do zámku, což nás, děti, vůbec netěšilo, protože tu bydlela naše velmi přísná babička Rosa. Později, až si na nás zvykla, tak to nebylo přece jen tak zlé. V létě u nás pobývala také teta Thea, mladší sestra mého otce, provdaná Babo, se svými třemi dcerami: Helgou, Stutz a Traute. Tehdy jsme se spřátelili s Helenkou Černockou, jejíž rodiče měli velké hospodářství a dědeček byl dlouholetým starostou města Vsetína. Všichni jsme s nadšením pomáhali při sklizni obilí už od pěti hodin od rána a chléb s povídky k svačině chutnal znamenitě. Se sestřenicemi, Helenkou a obyčejně ještě s Ewaldem Baillou, jehož otec byl spolupracovníkem ve firmě, jsme řádili na kolech křížem krážem přes Vsetín, revíry, zámecký park atd. Byli jsme pověstní jako "Thonetův blázinec". Naše skupina si říkala "Hulala".

Rád si vzpomínám na vsetínské obchody: obchod textilem Rodinger, lékárna Puszkailer, vše pro cyklistiku u Saxe, řezník Loukotka, u něhož byl k dostání metr točeného salámu za korunu. Když rodiče museli odcestovat ze Vsetína bez nás, dostávali jsme jako cenu útěchy jednu korunu a koupili jsme si za ni vodní melouny a koňský salám, což doma nikdy nebylo. Krásný život na Vsetíně ale pomalu končil, kvůli přechodu z 5. třídy české obecné školy do 1. třídy německého gymnázia v Novém Jičíně a později do Brna, což bylo spojeno s pobyty na internátech. S přeskolením na nové studijní požadavky pomáhal také vsetínský prof. Chrystov, neboť můj německý pravopis byl hororem. Špatně na nás také zapůsobil rozvod rodičů, po němž jsme se my chlápci s maminkou přestěhovali do Brna. Další neštěstí nám přinesl Hitler: moje matka byla ze čtvrtiny židovka, její matka spáchala v r. 1938 sebevraždu. Já jsem byl na návštěvě doma naposledy jako voják v r. 1942. Nato jsem musel do Afriky. Ze zajetí ve Skotsku a v USA jsem byl propuštěn v roce 1946, kdy už jsem se přirozeně zpět do CSR nemohl vrátit. Jediný suvenýr, který mi ze staré vlasti zbyl, je můj křestní dar – sada příborů sestávající z nože, vidličky, lžice a kroužku na ubrousky s rytým monogramem. Toho si velmi vážím a dobře jej opatruji, stejně jako své vzpomínky z dětství.

Erwin Thonet

Christian KINSKY, syn posledního šlechtického majitele zámku Lešná u Valašského Meziříčí Friedricha Kinského

Nemohu jinak, než Valašsko ztotožnit s vnímáním svého bezstarostného dětství a mládí. Všechny mé vzpomínky z té doby vždy vyústí do jakési zvláštní symbiózy toho půvabného místního prostředí s šťastnými prožitky rozmarného mládí. Vybarvuje se mi kouzelná příroda, malebné visky s jejich přívětivými obyvateli, vycházky i dlouhé pěší túry s otcem přes oboru až k visutému mostu přes Bečvu, který mně a bratru Petrovi sloužil i jako dětská houpačka nad hladinou řeky. Miloval jsem pohled na majestátně rotující větrný mlýn v Jasenici uprostřed libežného kraje, prozářeného slunečním světlem.

Když mi bylo sotva šest měsíců, odvezla mne chůva v kočárku pod balkon zámku a odešla do kuchyně připravovat lahvičku s mlékem. Znenadání se u mne objevila jakási cikánka (používám výraz v dobové dikci, dnes by to byla Romka), vzala mne do náručí a odešla do parku. Prázdný dětský kočárek způsobil pochopitelně v zámku poprask, žena s dítětem však neměla zlé úmysly. Snad jen chtěla vzbudit lítost, protože přišla se mnou do kuchyně a prosila o almužnu a o něco k snědku. A tak vše nakonec dopadlo dobře, jenže od té doby mi zůstala přezdívkou, že jsem možná odložené cikánské dítě. Do 3. třídy obecné školy mě a bratra vyučoval soukromně pan učitel Karel Verner, rodák z Brna, který byl námi milova-

ný, typický kantor v tom starém, dobrém slova smyslu. I jemu vděčím nejen za poznání zajímavého valašského místopisu, ale také za důrazné zprostředkovávání výchovných zásad slušného chování. A abych nezapomněl, naučil nás také obstojně číst, psát a počítat. Jako privatista, vyučování doma, jsme se museli koncem každého školního roku podrobit závěrečné zkoušce v Novém Jičíně, což bylo velmi vzrušující. Předzkouškovou nervozitu však brzy vystřídalá vytoužená prázdnina, rozmariné hry s kamarády z vesnice, výlety třeba k přehradě Bystřičce nebo výstup na Čarták na Soláni. Později jsme pak už denně dojížděli do školy v Novém Jičíně, kde jsem pak roku 1942 maturoval.

Když dnes navštívím Lešnou, všechny ty vzpomínky se ve mně bezprostředně a vzrušivě oživují. Je tu ještě několik málo starých pamětníků, dobrých lidí, např. paní Božena Davidová z Lešné, rodina Frydrychova a Hoferkova. Popovídání s nimi je pro mne pokaždé psychicky povzbuzivým, radostným zážitkem.

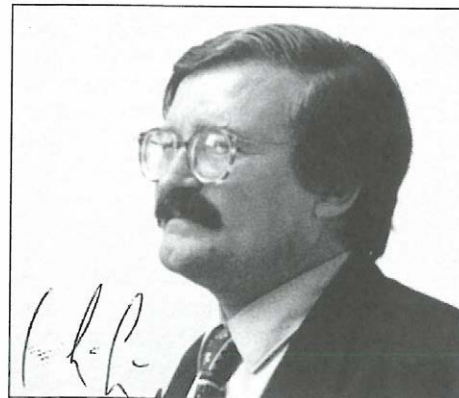
Takové je a v mých vzpomínkách navždy zůstává to naše Valašsko. Na závěr si vypůjčím verš omilostněného českého básníka: "Jak vlny oseením po tobě hrají mé vzpomínky a touhy, rodný kraj!"

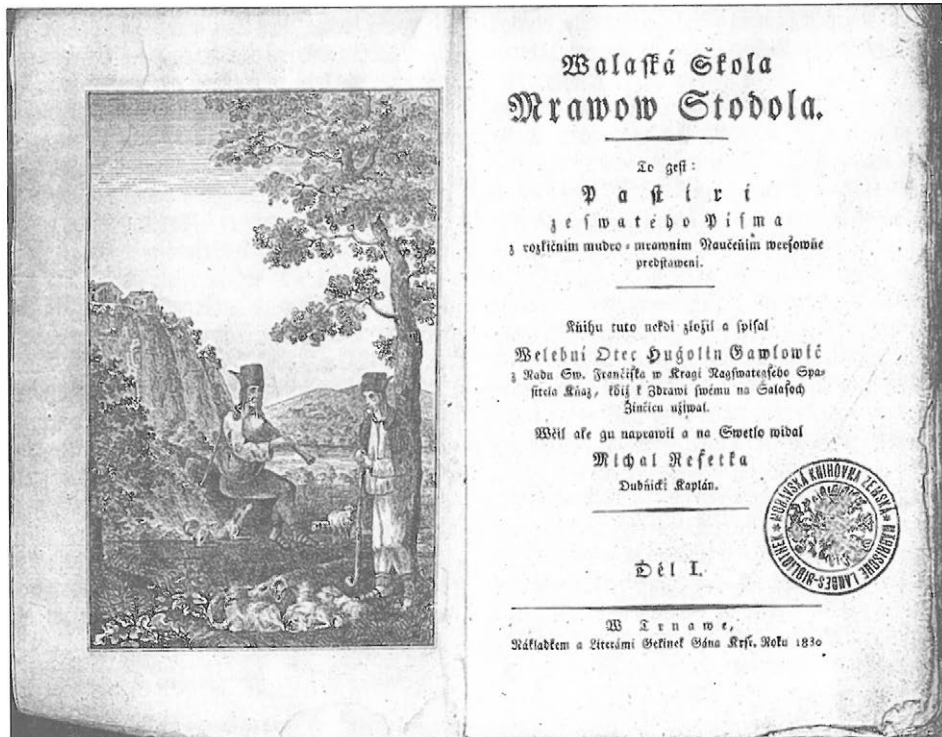
Christian Kinsky

PhDr. Petr ŠULEŘ, ředitel Moravského zemského muzea v Brně

Region Valašsko je poměrně obtížně definovatelný. Izoglosy jeho hranic jsou proměnlivé jak v čase, tak v kategoriích. Ještě na počátku 19. století bylo samozřejmou součástí Valašska například Hukvaldsko, avšak nikoliv Valašskokloboucko. Krojová hranice Valašska nesehlasí s hranicí nářeční, silný vliv ostravského nářečí se dnes pohybuje mezi Rožnovem a Valašským Meziříčím. Dodnes si vzpomínám, jak odpověděla rožnovská maminka na dotaz své dcerky, co že to tam chodí v průvodu na slavnostech za lidí v divném oděvu: ale to jsou nějací Valaši!

Valašsko je pro mne především stavem ducha. Ducha rebelské nepoddajnosti, buřičství a vzpoury. Proto mne poněkud znechucuje ten obskurní tanec kolem Polívkovy Valašského království, kde se z původně nevinné recese vyvinul obludný kýč. Právě tak ovšem mne zneklidňuje jakési maloměstské uzavření se do vlastních hranic, jakási nechota popasovat se s tím neznámým světem mimo hornaté hranice Valašska. Děsí mne poznání, že i velcí duchové a tvůrci upadli po trvalém usídlení se na Valašsku do jakéhosi samolibého uspokojení, kdy výsledky své práce poměřovali jen sami mezi sebou a kdy odmítali porovnání s jinými kulturami, jinými proudy, jiným časem. Valašsko má být pocit domova, ze kterého se ovšem musí vycházet vsíř širému světu. Nemůže znamenat pevně uzavřenou jizbu, s okny zaházenými hnojem, kde našinci tráví své krásné časy nad zhrvancí a kyselou. To zasmradlé teplíčko může přinést jen a pouze všeobecný úpadek.

Titulní strana I. dílu „Valaské školy“ ve vydání Michala Rešetky, s grafikou Josefa Intibusa

Valašská pastorála aneb otce Hugolína Gavloviče spis o mravech a ctnostech

Zdeněk Fišer

Valašská kolonizace a svérázný životní styl jejích nositelů vzbuzovaly a vzbuzují dlouhodobou pozornost. K frekventovaným tématům patří mj. sledování způsobu života salašnických pastevců, o němž se od konce 18. století dochovala řada svědectví.

Josef Heřman Agapit Gallaš (1756-1840) uvedenému námětu dokonce věnoval celý spis, sepsaný v letech 1818-1820 a nazvaný „*Valaši v kraji Přerovském, praví Arkádové moravští, jejich památní hory, obyčejové a národní písně*“.¹ Autorových zdrojů, z nichž při sepisování dílka vydatně čerpal, jsem se v souvislosti s dopisy učitele Jakuba Matýska z Juřinky dotkl již v předchozích číslech časopisu Valašsko. Nás však dále bude zajímat něco jiného. Na jednom místě vzpomenu téhož spisu Gallaš píše:

Valaši, „*tito první slovanští obyvatelé milé vlasti (naši), nevtačili se do ní mocně s mečem a kopím neb palcátami ozbrojení, nýbrž se srpy, kosami a hráběmi, s pluhy, motykami, s cepy a sekerami, a s těmito sice ne k zbíjení starých obyvatelů, jichž celá krajina prázdna byla, nýbrž ku klesnutí lesů a stavění dědin, s velkými stády jak hovězího tak i ovčího dobytka, křepče a vejskaje před nimi při dudách a píšťálách, jakž to až dosavád ještě obyčej jest našich Valachů, na nichž se patrně zřetel jejich hudebního, pastýřského životy zjevuje. A tito hle zdařilí potomci svých slovanských předků, jenž v lásce své národní řeči nejméně upustili, v svých obyčejích nejvíce se od druhých svých spolukrajanů dělají...*“² sděloval veřejnosti Gallaš.

Nejen v této citaci, ale i na jiných místech Gallašova spisu zaznívá nepokryté tendence k jisté idealizaci dávných valašských přistěhovalců, zvláště pastýřů s jejich tradičními mravy. Neboť Valaši, podle Gallašova přesvědčení, jsou „*lidé tiší, střídmi, pracovití, prozřetelní, pobožní, k službám náchylní a takměř až příliš hostinští...*“³ Ostatně, obdobný pohled autor naznačuje již v názvu celé práce i jedné z jejích kapitol. Valaši jsou mu praví „*Arkádové moravští*“, a krajina, v níž žijí, je i přes svou chudobnost „*moravskovalašská Arkádie*“, tedy šťastná, požehnaná země s prostým a bukolickým životem jejích obyvatel.

Gallaš ovšem měl v takovém nazírání významného předchůdce. Byl jím P. Hugolín Gavlovič (1712-1787), člen prvního řádu sv. Františka z Assisi, sídlícího v klášteře v Pruském⁴ na Slovensku, muž nepevného zdraví, dlouhodobě pronásledovaný tuberkulózou. Nemoc se výrazně projevila v roce 1745 a od té doby se léčil na salaších prusčanského panství, patřícího hraběti Františku Xaveru Königsegg, v Trenčanské stolici, pod vršatským hradem a na Chrastkově. Pobyt to pro někoho mohl být nezáživný; co také dělat kromě pití žinčice a procházek na zdravém horském vzduchu? (Zmí-

něné lokality leží v západních výběžcích Bílých Karpat nad údolím Váhu. Terén dosahuje výšek až kolem 900 m - např. vrch Chmelová nad Vršatcem 925 m.)

Nemocný si však nezoufal, naopak v primitivním, svým způsobem motivujícím prostředí našel významné tvůrčí podněty. Jejich výsledkem byla kniha „*při ovčácích složená*“, sepsaná údajně v březnu 1755 v Pruském a nazvaná „*Valašská škola mravův stodola*“. Nešlo o leda jaké dílo. Autor mu vtiskl pečlivou koncepci, již věnoval přes 17 000 veršů. Nebo jinak: Rukopis, vytištěný teprve v letech 1830-1831 péčí Michala Rešetky, kaplana v Dubnici, představuje u prvního dílu 372 stran a u dílu druhého 365 stran textu (bez obsahu a rejstříku o rozsahu dalších 108 stran, které připojil horlivý vydavatel). Ještě obsáhlejší je moderní vydání z roku 1989, připravené péčí Gizely Gárikové. I s komentářem a vysvětlivkami čítá 994 stran!

Svým obsahem, jímž se kdysi podrobněji zabýval Julius Heidenreich a řada jeho následovníků,⁵ sleduje kniha dvojí tendenci. Autor ji naznačuje v předmluvě:

„*Dobrý mrav jest ustavičná žádost dobře žíti, a tá se má s obyčejem dobrým upevniti.*

Dobré mravy vždy s ctnostami susedstvo mívajú, jak sú od ctností vzdálené, stále nebyvajú.

První múr sú dobré mravy, druhý múr sú ctnosti, príkaz Boží medzi nimi stojí jak v pevnosti.“⁶

Dílo tedy mělo být školou mravů a ctností, vystavěné na didaktickém poučování a víře v božskou moc. Mravy a ctnosti byly a jsou v prostotě a celistvosti zachyceny pouze u jedné skupiny obyvatelstva, pastýřů s jejich primitivním etickým kodexem. Dávní kočovníci se tak autorovi stávají nositeli děje, posvěcení pro něj tou nejvyšší autoritou - svědectvím bible, ostatně jak to zdůraznil i pozdější vydavatel a upravitel práce Michal Rešetka v podtitulu: „*Valašská škola mravův stodola, to jest pastýři ze svatého Písma s rozličným mudro - mravním naučením veršovně představení*.“ Gavlovičovou invencí tak vzniklo půvabné literární dílo, jakási idylická pastorála, která dle autora „*Má v sobě zlosti, mravy i ctnosti, k nasledování i k utíkání, ku statečnosti i k veselosti*.“

Slovo a pojem Valach, valašský, které Gavlovič užívá (a píše zásadně s malým písmenem „v“), je mu především synonymem pro pastýř a pastýřský, tedy pro označení profese.⁷ V tom se jistě odráží bezprostřední zkušenost nemocného řeholníka s obyvateli horských salašů a jejich zaměstnáním. Skupinky Valachů se v oblasti kolem hradu Vršatce usazovaly přibližně od poloviny 16. století.⁸ Zůstává nejasné, zda je Gavlovič chápal také jako svým původem cizorodé obyvatelstvo, etnicky odlišitelnou skupinu, jejímž průvodním znakem bylo právě ono specifické zaměstnání, tj. horské salašnictví a pastevectví.

Stavba knihy je rozdělena do 21 oddílů, označených autorem jako „*noty*“. Úvod každé z nich tvoří základní zpěv o biblických pastýřích. Jejich celek pak vyznívá v oslavu božské existence, v příchodu Spasitele („dobrého pastýře“) na svět. Gavlovič do not zároveň vkládá realitu pastýřského života, jak ji konkrétně a bezpro-

středně poznal za svých letních pobytů na salaších. Tak v druhé notě je vyličen původ Valachů, v desáté poměr mezi pány a pastýři, ve čtrnácté léčivé účinky žitnice, másla a mléka, v sedmnácté jsou zachyceny povinnosti bači na salaši, v osmnácté dokonce původce díla vypočítává druhy užitkových ovcí a ve dvacáté zase povinnosti dobrého valacha (tj. pastýře). Oslava božského se tak prolíná s oslavou prvotních lidských řádů, s idealizací jednoho z dávných zaměstnání, stojícího na počátku kultivace lidské společnosti.

Připomeňme zde jen druhou notu,⁹ v níž Gavlovič naznačuje vznešený původ pastýřů, půvabně zachycuje jejich zaměstnání („stav valašský“) a končí popisem jejich nelehkého života, tak podobného životu obyvatel moravského Valaška.

*Když vyspíval prvňú nótú prvni pastýř Ábel,
druhú nótú učí spívať synův svojich Jábel.*

*Jábel v sedmém pokolení z Kaina pochádzá,
synův svojich pod šátory, i k pastve privádzá.
Jábel mel Lámecha otce, a Adu mel matku,
první kniha Mojžišova má o nem památku.*

*Ada zrodila Jábela, Jábel je tých otec,
kterí v šátoroch bývali, a hledeli ovec.
Z Jábela se rozmnožili na svete pastýři,
kterí varili žitnicu a robili syry.*

*Pásli všeliké dobytky, kozy, [a i] ovce,
po horách, vrškoch, dolinách, vzdálení od obce.
Libil se jim stav valaský, snad byla potřeba,
živili se ze žitnic, když nemeli chleba.*

*Nevedeli zeme orať, kosiť, žať a mlátiť,
museli se z potrebnosti ku ovcám obrátiť.
Ovce pásat po pažitách, a po húšťoch kozy,
z nedostatku k tejto psote zúčili se mnozí.*

*Tento život jest valaský, jak chceš o nem vedeť,
já ti o nem v týchto veršoch chcem skrátka po-
vedeť.*

*Hned ráno musejú vstávať k dobytku valasi,
by zavčasu podojili, čo majú v salaši.*

*Podojené ovce ženú z košára na paše,
na poledne priháňajú do košárův zase.
A když málo odpočinú, podoja, zas ženú,
a zas večer napasené k dojení priženú.*

*Studenú žičicu ráno, i v poledne pijú,
ale na večer horúčú; s tým nápojem žijú.
Neni chleba na salaši, krem žinčica samá,
tá je valachom za pokrm i za nápoj daná.*

*Prez celý deň valach chodí, a málo spí v noci,
by mohel byť proti vlkům ovcám na pomoci.
Ve dne chodíc za ovcami sedá na obušku,
v noci líhá pri košári, z pastí má podušku.*

*Mnoho chodí, mnoho bedlí, málo spí, málo je,
jalové ovce a prška najvíc ho sužuje.
Když nekdy zmokne na poli, šel by do koliby,
nedá se mu byť v kolibe vtedy, kdy se líbí.*

*Rád by se vyspal v kolibe pri ohni v popele,
ale nikdy nemůže jíst od dobytku smeje.
Velmi mnoho má starostí, a málo užítu,
musí byti opatrný pri cudzém dobytku.*

*Popiskuje na píšťeli, zármutek odháňá,
ledvy čeká do večera, když ho hlad doháňá.
Ani se mu pískat nechce, když hladem omdlívá,
takú rozkoš na salaši v lete valach mívá.*

*Dost podstúpí psoty v lete, ale v zime více,
vypil by v zime srvátku na místo žitnice.
Budťo i v lete má psotu, predce lépež žije,
veselší je, když se trochu žitnice napije.*

*Když má čo jest valach v lete, nedbá na zimu
nic,
jak deputát nešanuje, má hladu v zime víc.
V lete smrdí valachovi demikátem kapsa,
v zime hladem zamorený nestojí i za psa.*

*V lete valach jako koník po pažitách skáče,
v zime pak pri prázném kotle za žitnicú plače.
Jak deputát stroví v lete, v zime je pri hlade,
když nemá čo jest ani piť, nebývá pri vláde.*

*Dlouhá zima hladovitým, těžko čekat jari,
lepší pátek na salaši, když ovce v košári.
V zime ovce opatruje, žitnice nepije,
jak má kapusnú polévku, s tým nejlépež žije.*

Po úvodních pastýřských zpěvech, vytvářejících v knize relativně samostatný svérázný celek, přichází vlastní mravní naučení, či, chcem-li, sentence, vzhledem k jejich počtu ona „stodola“, tj. zásobárna nebo pokladnice mravnosti. Neboť „Dobrý mrav jest ustavičná žádost dobře žiti“, praví Gavlovič a svou premisu následně rozvádí v desítkách veršovaných ponaučení u každé z kapitol. Skutečně obdivuhodná je šíře morálních a etických otázek, na něž chce odpovědět. Nevyhýbá se žádné oblasti lidského života a lidského konání, jak naznačuje alespoň několik názvů jednotlivých naučení: Vlast svoja každému milá; Dobrú radu dati, velmi mnoho platí; Peníze všecko můžú; Dobrá vec jest byt v manželství, ale lepšá žit v panenství; Víno v skrovnosti slúži k čerstvosti, a pité v zbyť-

ku neni k užítu; V ničem člověk neni dokonalý; Lépež pracovati, nežli zahálati; Lásku vzdaj každému, nezloreč žádnému, atd., atd. Lepší představu o jejich obsahu si lze učinit alespoň z krátké ukázky, jež je ovšem zajímavá i pro dnešek. První naučení pojednává o tíži manželského jha, druhé o všemocném vlivu peněz a třetí o dočasnosti lidského snažení.¹⁰

*Krátká rozkoš, krátká rozkoš, ale dlouhá psota,
táto pri každém veselí má se spívať nótá.
Kdo se žení, bere jarmo v spúsobe sladkosti,
po veselí v nem okusí všeliké trpkosti.*

*Potrebná temu muzika, kdokoliv se žení,
Nebo svú zlatú slobodu s služebnosťú mení.
A jak ženu si privede medzi prázné kúty,
teprva zví, že má v dome z jednej dve pokuty.*

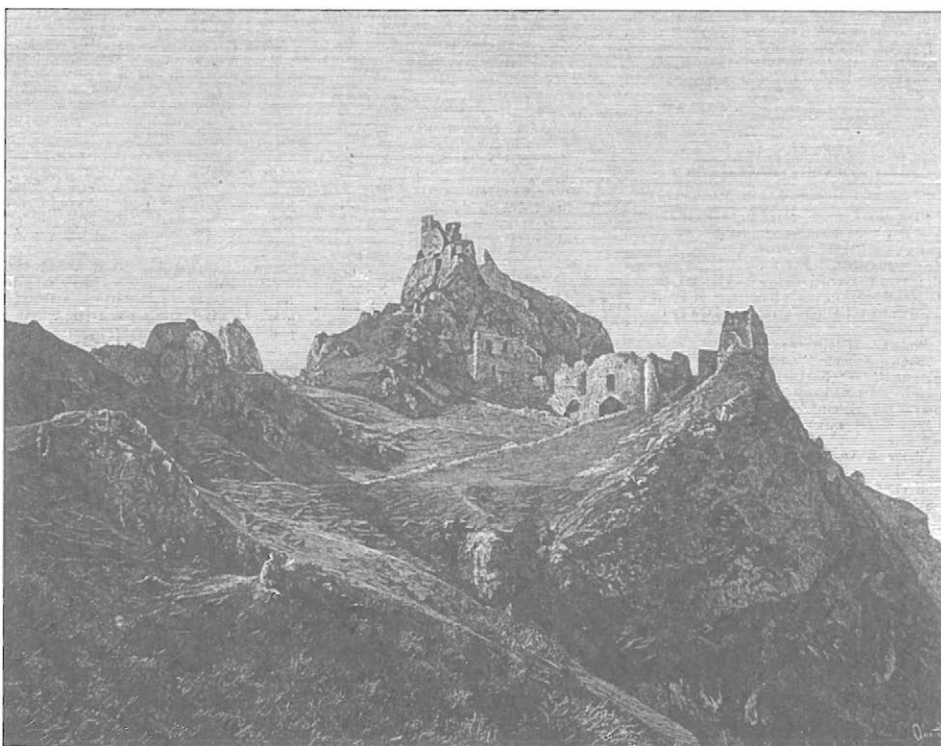
*Nemluvím já, že je zlá vec ženu sobe vzíti,
nebo bez množení lidu nemůže svet býti.
Ale lépež jest jeden križ, nežli dva nositi,
vím, že v tej veci mi mosíš i ty svedkem býti.*

*Kdekoliv neni penezí, neni jiných vecí,
a kdo má peníze, temu klaňajú se všeci.
Peníze čiňá na svete človeka vzácneho,
neb ho všeci nazývajú blahoslaveného.*

*Nech bude kdo nejsprostejší, nech nic nemá
v hlave,
jestli bude penezitý, prece [žije] v sláve.
Kdo má v hojnosti penezí, nemá nedostatku,
Za peníze i priateľův rozmnoží, i statku.*

*Nic neni stálého, všecko časem mine,
V čem máš zalíbení, jednúc se pomine.
Raz človek umírá, víc se nenavracá,
a tak konec bere všecká jeho práca.*

V Gavlovičových vážných i veselých senten-

Kresba zříceniny hradu Vrátecký v Pováží (Světlozor 1880 ze 17. 12., s. 608)

cích se zároveň odráží hluboká autorova úcta k vědění a knihám, k umění a humanistické moudrosti. Nešlo o náhodný jev; autor, ač svou inspiraci připisuje času strávenému na salaších a motivovanou prostým životem pastýřů, byl ve skutečnosti výtečně klasicky vzdělán. Do rukou se mu dostala mnohá díla řeckých i latinských moralistů a spisovatelů - spisy Seneky, Cicero, Quintiliana, Plauta, Ovidia, Livia, Sokrata i Aristotela. Nemálo také čerpal z humanistického díla Erasma Rotterdamského, jak dokumentoval už J. Heidenreich.

Neprávem zapomenuté dílo ¹¹ slovenského řeholníka sledovalo svým obsahem samozřejmě jiný účel než zachycení prostého života horských pastevců, i když autor prokazuje jeho hluboké znalosti, dobře a realisticky poznání z vlastní zkušenosti. ¹² Přiblížení pastýřského života slouží Gavlovičovi především jako potřebná kulisa, do níž zasazuje své eticko-mravní názory, sledující formování a nápravu jednotlivců nebo celé společnosti. Svět pohorského valašského (pastýřského) obyvatelstva s jeho svěráznými zvyky a jistou primitivností byl mu tedy pouze prostředkem k zpracování vlastního záměru, tj. k prezentaci životních principů, zformulovaných vzdělaným příslušníkem františkánského řádu pro společnost, a potřebných pro každého plnohodnotně žijícího člověka.

Otec Hugolín Gavlovič se za svého života vydání spisu nedomáhal. Připomínám-li tedy na stránkách Valašska jeho osobu a dílo, pak s vědomím, že jeho morálně-mravní poučení by se leckdy uplatnila i v naší době. V tomto kontextu také vyznívá jeho prosba z úvodu:

*Když Ti já tuto knižku podávám srdečně,
k veselému čítání ráč ju přijat vděčně.
Nic nechcem od teba za ňu. To odplata moja,
když se bude mravne držet ctná osoba tvoja.*¹³

POZNÁMKY

1 Vydal jej Karel Kadlec pod názvem „Jos. Heřm. Gallaše Ztracený spis o Valaších v kraji Přerovském.“ Český lid, 15, 1906 (Cituji dle zvláštního otisku, Praha 1906).

2 Kadlec, K.: Op. cit., s. 9.

3 Kadlec, K.: Op. cit., s. 36.

4 Klášter v Pruském dal v letech 1635-1642 postavit tehdejší majitel Vršatského panství, vesprámský biskup Juraj Jakussith. Viz Umelecké památky v Prusku. In: Vlastivedný časopis, 15, 1966, s. 168-172.

5 Heidenreich, J.: Gavlovičova „Valašská škola“. (Ze studií o literatuře XVIII. století.) Sborník Matice slovenskej, 12, 1935, s. 218-240. Gavlovičova díla si všiml již J. Vlček v Dějinách české literatury (1898, resp. 3. vydání 1940, s. 91-92,94), a krátce B. Slavík v práci Pisemnictví na moravském Valašsku. Olomouc 1947, s. 181-182. Z dílčích slovenských prací připomenu článek Gizely Slavkovské: „Tajomstvá“ prvého vydania Valaskej školy (Slovenská literatúra, 25, 1978, s. 663-669), nebo od téže „Literárne umení“ Hugolína Gavloviče. Vlastivedný časopis, 32, 1983, s. 90-92.

6 Zde i v dalších ukázkách text cituji dle posledního slovenského vydání „Valašská škola mravův stodola“. Bratislava 1989, s. 9.

7 K tomu podrobně Štika, J.: Význam slova „Valach“ v západních Karpatech. Slovenský národopis, 10, 1962, s. 396-436, zvláště s. 419-422.

8 Srv. Macůrek, J.: Valaši v západních Karpatech. Ostrava 1959, s. 88.

9 Valašská škola mravův stodola. Bratislava 1989, s. 57-59.

10 Tamtéž, s. 63, 203, 727.

11 Dnes už to zase tak zcela neplatí. Vedle citovaného slovenského vydání z r. 1989 renesanci zájmu o Gavloviče naznačuje další edice Valašské školy (včetně komentáře), pořizená v roce 1998 v USA péčí Geralda J. Sabo a Lubomíra Duroviče (edice Slavica Publishers, 730 stran, Columbus, Ohio). Na vydání však stále čekají jiné Gavlovičovy rukopisy.

12 Srv. např. Štika, J.: Ke způsobu života valašských salašnických pastevců za feudalismu. VVM, 15, 1960, s. 196-202.

13 Valašská škola mravův stodola. Op. cit., s. 18.

Z výsledků evangeliků ze Vsetínska v letech 1777 – 1780

K 220. výročí
vydání tolerančního patentu

Eva Urbachová

Zápisy výsledků evangeliků z Valašska, uvězněných u krajského soudu v Uherském Hradišti po vyhlášení falešného tolerančního patentu v době od června 1777 do konce roku 1780, obsahují nejen otázky a odpovědi obsahu náboženského, ale i výpovědi o životních poměrech vyslychaných. Tato část výsledků je psána česky. ¹ Německy psané jsou pak zápisy přísežných chirurgů Jana Norberta Mika a Antonína Rosnera o výšce, vzezření a oblečení vyslychaných.

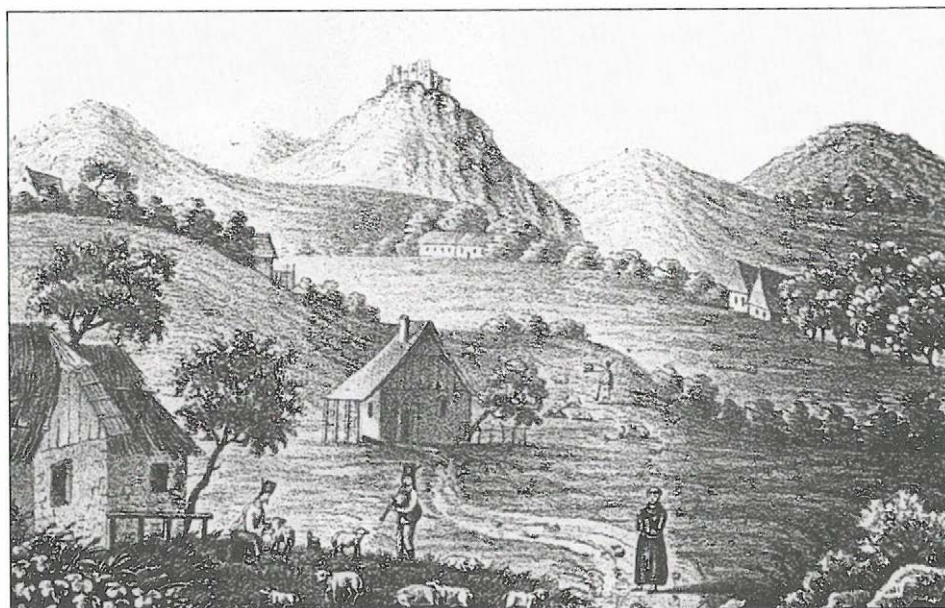
Zatímco výpovědi v otázkách náboženských byly zpracovány a publikovány v historických studiích ², tento článek je zaměřen na údaje o osobním životě a poměrech vyslychaných evangeliků. Je omezen na území Vsetínska, které bylo centrem nepokojů a odkud je v Moravském zemském archivu v Brně zachováno na 150 zápisů z výsledků ³.

Oblast Vsetínska nenáležela v 70. letech 18. století jen k panství vsetínskému, jehož majitelem byl tehdy uherský šlechtic, hrabě Jan Křitel Illésházy. Obce, hlásící se zcela nebo převážně k evangelické víře, patřily i k panství vizovickému (Seninka, Pozdětchov, Prlov), brumovskému (Leskovce) a byly tu dva samostatné statky - Hoštálková (hrabě Waldorf) a Liptál (Jan, svobodný pán ze Stommu). Právě z Hoštálkové a Liptálu je zachováno nejvíce zápisů (31 a 18), další jsou z Ratiboře (15), Pržna (13), Růždky (12), z ostatních evangelických nebo smíšených obcí pak méně.

Německy psané popisy oblečení vyslychaných občanů, které patří k velmi cenným nejstarším zprávám o oděvu obyvatel valašských vesnic, podrobně zpracoval Josef Čizmář ⁴ a stručně shrnul Karel Kobliha. ⁵ V Čizmářově článku jsou však nepřesnosti v zápisech osob i oblečení. ⁶

Výšku a vzezření vyslychaných popisují přísežní chirurgové jen u mužů zadržených v r. 1777. Výška je uvedena ve střeivicích (Schuh) a coulech (Zoll). Počítáme-li délku střevice (stopy) 31,6 cm a coulu (palce) 2,6 cm, měli největší výšku Martin Gavenda z Hoštálkové a Matěj Holubec z Ústí – 5 střeviců 9 coulů, tedy 181 cm. Ostatní mají míru menší – až po 5 střeviců 2 coule (163 cm), nejmenší - Jan Pagáč z Pržna – měl 4 střevice 11 coulů (155 cm). Malá postava, poněkud nevzhledný obličej („etwas hässliches Gesicht“) byly příčinou, že přes naléhání úřadů nemohli být zvláště nebezpeční rebelové (Radelshführer) odvedeni k vojsku, proto je navrhováno zařazení nedostatečně vysokých mužů alespoň k vozatajstvu (Bednář, s. 157). ⁷

Dále je popisována barva očí, vlasů, vousů a

Grafika Josefa Intibusa z II. dílu Rešetkova vydání. V pozadí hrad Vršatec, v popředí vlevo valašští pastevci, jak je znal rytec ze své současnosti, vpravo na cestě vedoucí k poustevně snad sám autor, františkánský mnich Gavlovič

obočí, tvar nosu, barva obličeje a celková postava. Všichni popisovaní muži mají vousy. Většinou je uvedena barva vlasů, vousů a obočí černá, ale i kaštanově hnědá, světlehnědá, u některých šedivá, tři jsou holohlaví. Obličej je posouzen v rozmezí od bledého po brunátný. Postava silná, podsaditá, je uvedena jen ojediněle. Pro vyslýchané bylo nebezpečné hodnocení "silnější v údech", k němuž následovala poznámka "schopen práce na šancích".

Česky psané otázky a odpovědi se týkají jména a stáří vyslýchaného, odkud pochází, jména manželky, počtu dětí, majetkových poměrů, zaměstnání.

Osobní údaje: Stáří zadržených se pohybovalo u mužů od 20 (svobodní) do 70 let, 72letý, chybou misionáře uvězněný katolík Jiřík Ondráš, fojt z Ratiboře, byl shledán jako člověk nad hrobem. Výjimkou byl 81letý Martin Valčík z Hošťálkové, který vypověděl, že "když Kuruci Vsetín zapálili, již jsem dobře utíkal" (v r. 1708). Osmnáct vyslýchaných žen bylo ve stáří od 20 do 60 let, většinou byly vězněné spolu s manžely nebo jinými členy rodiny. Ve vězení byla i těhotná Kateřina Horačka, manželka hošťálkovského mlynáře.

Manželky vyslýchaných pocházely obvykle z téže obce jako manžel, nejvýš z obce nedaleké. Křestní jméno manželky je nejčastěji Maryna, Rozina, Anča, Haňa (Anna) a Kača (Kateřina), ale i Zuzka, Justina, Eva. Šedesátiletý kovář z Pozdřechova Mikuláš Badura byl počtvrté ženatý, poslední žena, 26letá Anča, pocházela z Ublu; celkem měl 5 dětí.

Děti: Uváděný počet dětí (přičemž je nutno brát v úvahu jejich vysokou úmrtnost) činí nejvýše osm. Jsou označovány jako děvčata a chlapci. Anna Gabrišová z Jablůvky měla s sebou ve vězení i 20 neděl starou dceru Haňu. 26leté "zavítce" (svobodné matce) Anči Halmazňové z Ratiboře dítě zemřelo. Dcera Tomáše Košuta, fojta ze Lhoty, se vdala za katolíka Martina Orsáka do "Nové Dědiny" (Nový Hrozenkov).

Menší počet uvězněných je bezdětných, např. purkmistr Martin Hruška z Mikulůvky, purkmistr Jura Tomana z Liptálu, fojt Jura Mlynář z Prlova. Obecní písař Adam Havlík z Hošťálkové, je muž všechny dětí zemřely, si vzal jako "chovanici" za vlastní Kaču Marečkovu z Mikulůvky, která se pak provdala za Havlíkova čeledína Juru Jančálka (druhorozeného syna z 1/3 gruntu) a hospodařili na Havlíkově 1/4 gruntu zčásti zaplaceného. Jura Černý (Černík) byl jako pastorek u Jury Kolaje z Pozdřechova. Staří ovdovělí rodiče bydleli u dětí na výměnku.

Rodiny: Mezi uvězněnými byly často blízké příbuzenské vztahy - byli vězněni manželé, rodiče s odrostlejšími dětmi, vdova se synem, sourozenci, bratřanci, švagři, šest členů rodiny Uhříkovy z Hošťálkové, pět členů rodiny Pagáčovy z Pržna. Archaicky zní údaj ratibořského šenkýře Josefa Vítky, že Martin Pechal je jeho "teteš", což je zároveň vysvětleno: "Má moji mamky sestru".

Majetkové poměry uvězněných se značně lišily - byli zavřeni jak hospodáři na gruntech, tak nádeníci bez majetku. "Živnosti" (hospodářství) byly buď zakoupené, po částech splácené i zadlužené (hošťálkovský Martin Kubičík zakoupil "1/4 živnosti za 12 zl 30 kr, každý rok již po šest let skládám 25 grošů"), nebo nezakoupené -

panské. Větší hospodářství měli bratři společně - např. tři bratři Gavendové z Hošťálkové spolu půl gruntu, tři bratři Hruškové z Mikulůvky celý panský podsedek. Velká hospodářství, většinou zakoupená, patřila fojtům a purkmistrům. "Hofeři" měli "chalupečku bez rolí" nebo bydleli u cizích lidí. O naprosté nemajetnosti vyslýchaných svědčily odpovědi: "Mám jen to, co na mně vidíte", "jen ty šaty na sobě", Tomáš Daniš z Hošťálkové měl šaty vypůjčené, Jiří Matoška ze Lhoty a Jan Mikušík z Ratiboře byli bosí.

Dobytek: S velikostí hospodářství souvisel i počet chovaného dobytka. Velmi často je rozlišován dobytek - "statek" vlastní a "lidský" - "na chování" u jiného občana.

Koně po jednom až dvou měli větší hospodáři, čtyři měl jen fojt Tomáš Košut ze Lhoty, který se živil i "formankou", a fojt Jan Hruška z Jablůvky.

Voli - "volci, volčata" - byli chováni většinou v páru. Fojt Jan Hruška z Jablůvky měl "šest párů hrubých volů a jeden pár malých".

Krávy: obvyklý je počet od jedné do čtyř kusů, jen fojt Hruška z Jablůvky měl krav 15. Fojt Tomáš Košut ze Lhoty byl dlužen 100 zlatých, "co jsem si na dobytek vypůjčil, když mi 24 krav před dvěma lety vypadalo", v době výslechu měl krav osm.

Ovce: celkem malý počet ovcí nepřesahuje 15 kusů, 25 ovcí měl purkmistr Jan Cedidlo ze Seninky, šedesát purkmistr Jan Hruška z Jablůvky. Václavu Škrabolovi z Růždky ovce "vyzdychaly". Případné podobenství vyjádřil při výslechu fojt Tomáš Košut ze Lhoty: "Když valach ovce po hlavě tlouče, tož sa rozeběhnú, když jim dobře dělá, běží k němu samy".

Kozy jsou v celém souboru výpovědí zaznamenány jen dvě - u Jana Kubičky, zámečnicka z Hošťálkové.

Vepřový dobytek, uvedený jako prase, sviňa, ušipaně, je zapsán v 10 výpovědích, obvykle po jednom kuse.

Včely jsou uvedeny pouze jedenkrát - 25 klátů včel měl mladší purkmistr Pavel Gerža z Liptálu.

Drůbež je zapsána také jen jedenkrát - Pavel Hořanský z Růždky měl "husy a kerúsi slépků".

Zemědělské plodiny: Podle Tomáše Košuta, fojta ze Lhoty, se seje jen oves a pohanka, přitom sám jezdil do Nového Města v Uhrách (Slovensko) nakupovat reť (žito), "co jsem pro sebe potřeboval k semenu". O této "formance" vypovídá: svoji část nákladu složil cestou z Uher na Vsetíně, s ostatním obilím jel do Meziříčí prodat je židovi na kořalku a při zpáteční cestě zas své obilí na Vsetíně vyzvedl. Purkmistr Jura Tomana z Liptálu, který se stejně jako Košut živil při hospodářství i formankou, jezdil na obilí "k Bzencu" do Vracova. Martin Jančálek z Hošťálkové měl jet do Holešova "na panský ječmen". Josef Slezák z Pozdřechova obdělával 3 měrice panských rolí, které oséval jednou za dva roky ovšem. Rozina, manželka uvězněného konšela Tomáše Hrušky z Liptálu, nemohla dát vojákům, které musela živit, mléko na kašu, protože měla na stravu i 13 ženou. Když pak nesla "zdravu" svému muži do vězení, zavřeli i ji.

Byl pěstován len i konopí, jak dokládá soupis majetku při vystěhování téhož Tomáše Hrušky z Liptálu do Uher: bylo zapsáno lněné a konopné semeno, vyřetěný len a konopí, 9 loket lněného plátna, 17 loket plátna konopného a 28 funtů ovčí vlny.

Náradí zemědělské a domácí se uvádí jen ve výpovědích fojtů nebo purkmistrů. Vozy jsou zapsány po jednom (kutý a nekutý), čtyři měl fojt Tomáš Košut ze Lhoty, dva vozy a z třetího tři kola měl společně s bratrem Jura Tomana z Liptálu, oba je potřebovali k formanství.

Ze zemědělského náradí je uveden pluh (7 x), brány (5 x), čtyřikrát blíže neurčené domácí náradí, jedenkrát truhly.

Zaměstnání: Všichni vyslýchaní byli nějakým způsobem spjatí se zemědělstvím, někteří se přitom ještě živil i určitým druhem výroby.

Z řemeslníků byli nejpoběžnější tkalci - je uvedeno 15 tkalců z Hošťálkové, Liptálu, Pozdřechova, Pržna, Ratiboře a Růždky. Někteří z nich si stěžovali na nedostatek práce, který je nutil odcházet "na díla" jinam, i na uherskou stranu.

Dva krejčí - Martin Adámek z Pržna a Matěj Ondrušek ze Seninky - měli oba špatný zrak, takže už nemohli svoji práci vykonávat. 70letý hluchý Jura Dědkuláček z Ratiboře "krampoval lidem vlnu a přadl", také "hoferek chudobný". 30letý Tomáš Daniš z Hošťálkové se živil předením. Ovčí vlnu dále zpracovával soukeník Josef Životský a punčochář Daniel Měchura, oba ze Vsetína.

Ševci vyráběli především krpce. K 40letému Jurovi Skřípcovi z Liptálu chodili na krpce i zákazníci z okolí, je uveden Jan Zgarba ze Lhoty. Skřípec odmítal chodit do kostela, ale "když lidi mají jít z kostela, vezme nošku a jde s krcama ke kostelu, přijde-li skoro, zůstane na krchově, však na něho pozor dávám" - vypovídal liptálský fojt Mikuláš Vaculík, katolík, který byl přitom Skřípcův prastrýc a chodil se k němu "opucovat" (oholit). Ševci byli i mladší purkmistr Pavel Gerža z Liptálu, Pavel Valčík a Martin Gavenda z Hošťálkové, který při soupisu měl v majetku 15 párů krpů (Krbzen oder Schnürschuh) po 12 krejcarech, tedy v ceně 3 zlaté.

Kožesníci byli tři vyslýchaní muži z rodiny Vaculíkovy z Liptálu, pro kožichy k nim chodili i z Hošťálkové, Pržna a Prlova.

V obci nezbytnými řemeslníky - kováři - byli Václav Zbrank z Liptálu, Mikuláš Badura v Pozdřechově, vsetínský Josef Rosenzweig, který po vandru v Uhrách zakoupil kovářnu v Jablůnce, kde měl tovaryše a učně; z Jablůvky byl utečený kovář Martin Buš.

Jako koláři jsou zapsáni Jan Zgarba ze Lhoty a Tomáš Krupala z Liptálu. Zámečník Jan Kubičík působil v Hošťálkové.

Brousky na koky a srpy ("kaménky") vyráběl a do světa roznášel Jan Juřica ze Lhoty, zvaný Cemileňák.

Jak už bylo uvedeno, formanstvím se živil fojt Tomáš Košut ze Lhoty a purkmistr Jura Tomana z Liptálu, také Ondřej Hořanský z Růždky, jehož dcera Kateřina Černíková byla zastřelena při vojenském přepadu v Růždce 8. - 9. června 1777.

Aniž je uveden výraz pláštství nebo plť, je zaznamenána přeprava nářezaných desek po Bečvě ve výpovědích Anny Gabrišové z Jablůvky - její muž Tomáš Gabriš "byl na vodě s deskama", Martina Pechala z Ratiboře - "jezdívám po vodě s deskama" a Jiřího Švábika z Ratiboře - "desky vozím po vodě". Jinde (Bednář, s. 154) je stručný údaj o Jiřím Sarajnovi (?) z Bystřičky, že utonul s vorem na Bečvě.

Mlýn si při fojtství vystavěl Tomáš Košut, fojt ze Lhoty, po jeho nuceném vystěhování do Uher byl

mlýn prodán v srpnu 1781, dva měsíce před vydáním tolerančního patentu.⁶⁾ Ignác Horák měl v Hošťálkové koupený panský mlýn na 1 složení, Tomáš Kubiček z Hošťálkové mlýna zanechal, aby nemusel odstoupit od víry, z Liptálu jsou zapsáni mlynáři Jakub Laštovica a Josef Mlynařík, oba katolíci.

Nádeníci se živilí prací mezi lidmi – jako ženáci, mlatci, sezónně odcházeli za prací i do Uher, např. na vinobraní k Prešpurku. Svobodný 20letý Adam Novosad z Jablůvky chodil do Uher každoročně, „co v létě vydělám, tým se v zimě živím“. Když tam chtěl navštěvovat evangelický kostel (ve Fordači), vypůjčil si „od ledakterého biroša šatů – tu jejich bundu a katě, a tož se nepozná, že je z Moravy“.

Obchod. Lidé zabývající se obchodem byli zvaní „handlěři“. Handlovali obilím (Tomáš Kubiček z Hošťálkové), máslem a obilím (Jakub Brhel z Liptálu), máslem (Jura Talaš z Leskovce), chlebem (Martin Bližňák z Hošťálkové), brúskama (Martin Němeček a Jan Juřica ze Lhoty).

Hospody. Panský šenk měl v nájmu Josef Vítek v Ratiboři, „kořalnu“ v Hošťálkové, údajné místo schůzek evangeliků, vedla před svým zatčením Zuzka Bližňáková, 31letá žena tkalce Štěpána Bližňáka.

Vzdělání: Vyšší školu ze všech uvězněných měl jen 27letý Martin Bližňák z Hošťálkové. Studoval v Lipniku, uměl něco německy a málo latinsky. Údajně byl autorem konceptů textů některých petic o náboženskou svobodu, určených císaři Josefu II. Sedm vyslychaných uvedlo, že „neznají litery“, mezi nimi i Jiří Urban z Růždky, ale jeho dcera, 23letá Kateřina, i 28letá Kateřina Škrabolová z Růždky patřily k těm, kteří na tajných schůzkách předčítali a vedli zpěv. Vzhledem k množství zadržených knih musela být znalost čtení v evangelických obcích rozšířená víc než jinde.

Náboženské knihy zděděné po minulých generacích, některé velmi staré (např. kancionál, zadržený u Josefa Česka v Hošťálkové, byl z r. 1576), i knihy pašované z Těšína nebo z Uher, jejichž vlastnictví bylo důvodem k stíhání a věznění, při prohlídkách domů pobrali misionáři nebo vojáci. Někteří vyslychaní sami uvedli, že je dosud mají, ale ukryté tak, že je nikdo nenajde: Zuzka Bližňáková z Hošťálkové v horách, Martin Bližňák z Hošťálkové v zahradě u jabloně, Martin Vaculík z Liptálu ve žlebku v jedli, Matuš Košut ze Lhoty v ovčírnh v díře. Nejistý úkryt si vybrala Kateřina Horačka z Hošťálkové – doma v ložnici (lůžku) pod zhlavcem.

Cesty za hranice do evangelických kostelů konali původně jen jednotlivci s velkým rizikem, k němuž přispíval i rozdíl v oblečení, který poutníky vydával v nebezpečí zadržení, např. v obutí, pokrývce hlavy žen aj. Cesty směřovaly především do slezského Těšína. Trasa směrem ze Vsetína vedla přes Jasenku, Santovské paseky, Vidči, Rožnov, Frýdlant a Janovice a trvala od pátečního rána do sobotního večera. Tajně se však chodilo i na uherskou stranu do Trenčína, Súlova, také do vzdálenější Prietře.

Ke konci sedmdesátých let se pak cesty do Těšína konaly už masově, bez pasu, v r. 1779 se počítalo na 3000 poutníků.

Tresty: Mírnějšími tresty byly pro odsouzené práce veřejné (opus dominicale), na Vsetíně to

byly např. práce na stavbě Dolního šenku („padušky“), také hospody na Bystřičce nebo mlýna v Jasenicích. Těžšími tresty byly práce na hradbách (šancích) v Olomouci, u některých „v poutech a železech“. K nejtvrdším trestům byli odsouzeni vůdcové nepokojů (Radelsführer), jak byli označeni Jiří Uhřík z Hošťálkové, Jan Maniš z Ratiboře, Jan Hruška z Jablůvky, Tomáš Košut ze Lhoty, Pavel Hořanský a Jiří Urban z Růždky, Jakub Olšák ze Vsetína a další. Byli odsouzeni k vystěhování – „transmigraci“ do Uher do baňských měst v komitátu Arad (dnes západní Rumunsko) a k prodeji majetku. Odcházeli jen s manželkami, děti zůstaly na Valašsku v katolických rodinách na převychování (např. Gavendovy děti z Hošťálkové byly předány do rodiny Jiřího Bližňáka do Brumova, odkud uprchly a živily se žebrotou, až došly k příbuzným do Hošťálkové, odkud měly být vráceny zpět – přípis z 29. 8. 1778). Musíme obdivovat pevné přesvědčení a statečnost, jak vypovídali zadržení u soudu v Uherském Hradišti, že chtějí zůstat při víře svých otců, i když pak nutně následoval trest: „Jsem z toho kořeňa a rod po rodu jde, já jináč nebudu“ – prohlásil purkmistr Martin Hruška z Mikulůvky. Bylo málo těch, kteří byli ochotni přestoupit: „Juž jednou jsem byl pro víru ve vězení, juž jsem včil katolickej víry“ – uvedl purkmistr Jan Cedidlo ze Seninky. „Budu tej víry, jak bude chtět jasnost císařská“ – vypověděla Haňa Syptáková z Hošťálkové, stejně ji však přesídlení do Uher v listopadu 1780 spolu s 11 členy hošťálkovské rodiny Uhříků a řadou dalších odsouzených neminulo.

Teprve vydání tolerančního patentu 13. října 1781 ukončilo dlouholetá pronásledování evangeliků a umožnilo vystěhovaným návrat. Maniš a Hořanský se však už nevrátili.

POZNÁMKY

1/ Výsledky jsou zapsány spisovnou češtinou, jen občas je použito dialektu. V popisech osob a v dalších archivních materiálech z výsledků jsou jména uvězněných zapsána odlišně od dodnes zachovaných příjmení: Škrabal místo Škrabola, Prchal místo Pechal, Kolčák místo Kalčák a další. Některá jména nemají v zápisech stálý tvar: Černík - Černý, Mikuška - Mikušik, Ondrušek - Ondrušů, ojediněle jsou uvedena přízviska. Jména Gavenda, Zgarba a Pagáč jsou zapisována jen ve tvaru Kawenda, Skarba, Pakáč.

2/ Bednář, František: Zápas moravských evangeliků o náboženskou svobodu v letech 1777 – 1781. Praha 1931, 624 s.

Peroutka, Bohumil: Revoluční hnutí valašských evangeliků v letech 1777 – 1781. Valašsko 8, 1959 – 61, s. 42 – 60

Burianová, B. a I.: Dějiny protestantismu na Vsetínsku. Vsetín 1993, 144 s. a další studie

3/ Ostatní vyslychaní pocházeli z Vizovicka, Zlínska, Rusavy, Mezirčínska a přilehlé části Hané. Celkem bylo vyšetřováno 243 osob (Bednář, s. 136). Zápisy z výsledků jsou uloženy v MZA Brno ve fondu Gubernium R 11/92.

4/ Čižmář, Josef: Valašský kraj v roce 1777. Naše Valašsko 6, 1940, s. 156 – 171. S kresbami krajů od Miloše Kašíka.

5/ Kobiha, Karel: Okres vsetínský, seš. 4, s. 254, Vsetín 1941

6/ V Čižmářově článku dvakrát uvedení Jan Kužel a Martin Marek (v Liptále a Johanově) byli z Johanově

(Jhanově), jako dvě zapsané osoby byla ve skutečnosti jedna – Martin Blaha neb Kovařík z Ratiboře, Martin Valčík z Hošťálkové a Jan Vaculík z Liptálu byly dvě osoby stejného jména, chybí např. Jan Maniš z Ratiboře.

Z německých názvů součástí oblečení vyslychaných je velmi často se opakující výraz „lederne Paputschen“ nebo „geschnürte lederne Paputschen“ přeložen jako „papuče koží podšité, vespuďu kožené“. Myslím, že tu jde o krpce s kopýci (huněnými ponožkami) – srov. např. čtyři popisy oblečení Jury Uhříka z Hošťálkové – v popisech z Hošťálkové jsou zapsány krpce, z Uher. Hradiště lederne Paputschen. Pro krpce svědčí i výpovědi vsetínského soukeníka Josefa Životského a Adama Krchňáka z Jablůvky o rozdílech v oblečení Valachů a obyvatel Těšína – Valaši nosí krpce, Těšínští německé boty.

Vedle těchto „papuči kožených“ jsou v popisech i papuče z bílé huně a kožené boty.

Německými termíny Straftuch, Straftüchl, Strauhauben pro pokrývku hlavy žen je označena spíše než Čižmářem přeložená „šatka pruhořaná“ starobylá součást ženského oděvu – pruh plátna obvykle s koncovou výšivkou uvazovaný v týle, zvaný na Valašsku „růška“, doložená v pozůstalostních spisech ještě začátkem 19. století (srov. kvaš z r. 1814). Důležitý údaj o modré, bílé „tlačené“ zástěře (blau mit weiss getrucktes leinwandenes Fürtuch) – modrotisk – v popise Zuzky Adámkové z Kateřinice je přeložen u Čižmáře jako „zástěra bílá, modře pruhořaná“ a podobně.

7/ Zcela jinak hodnotí Valachy v téže době vydaná literatura: J. N. A. Hanke z Hankenštejna: Bibliothek der Mährischen Staatskunde, I. Bd., 1786: vysokého vzrůstu, hbití a nebojácní. Frant. Jos. Schwy: Topographische Schilderung des Markgrathum Mähren, I. Bd., 1786: dobře urostlí, otužilí. Podle Gregora Wolného: Die Markgrafschaft Mähren, IV. Bd., 1838, patří Valaši dokonce k „nejvyššímu, nejlépejšímu a nejkrásnějšímu mužskému plemeni“ (citováno z díla Richarda Jeřábka: Počátky národopisu na Moravě. Strážnice 1997).

8/ Osud Tomáše Košuta a zvláště jeho potomků sleduje Eva Melmuková: Patent zvaný toleranční. Praha 1999, s. 216 – 220

9/ Kvaš je uložen ve fondu Spolku Adalberta Stiftera v Mnichově. Ludvíková, Miroslava: Moravské a slezské kroje. Kvaš z r. 1814. Brno 2000, s. 170, 171. Mužský kraj na obálce.

Kroj poddaných z panství vsetínského. Kvaš z r. 1814⁹⁾

Kostel v Žašové

Poutní místa a poutní tradice na Valašsku

Lubomír Filip Piperek

Zašová - mariánská oáza v centru Valašska

Kostel s legendárním zázračným obrazem P. Marie v obci Žašová nedominuje, jako mnoho jiných poutních kostelů, širokému okolí. Je nenápadně skryt v údolí potoka, na malé vyvýšenině v obci. Ale tradice, již je obdařen, je o to starší a tak trochu záhadná.

Pověst vypráví, jak Matka Boží zachránila zbloudilému rytíři život tím, že ho dovedla ke studánce, kde nabyt nových sil. Z vděčnosti dal namalovat výjev zobrazující Matku Boží s dítětem, která mu podává jako záchranou šňůru úvazek svého pláště. Moravský historiograf Rehoř Volný popisuje obraz stručně ve své Církevní topografii: "Nad svatostánkem lze viděti čtyři stopy vysoký a tři stopy široký, na dřevě jednoduše malovaný obraz Panny Marie, u jejíchžto nohou klečí obrněný rytíř se znakem Korniců. Odedávna byl tento milostný obraz uctíván zde v kapli četnými poutníky z blízka i z daleka".¹

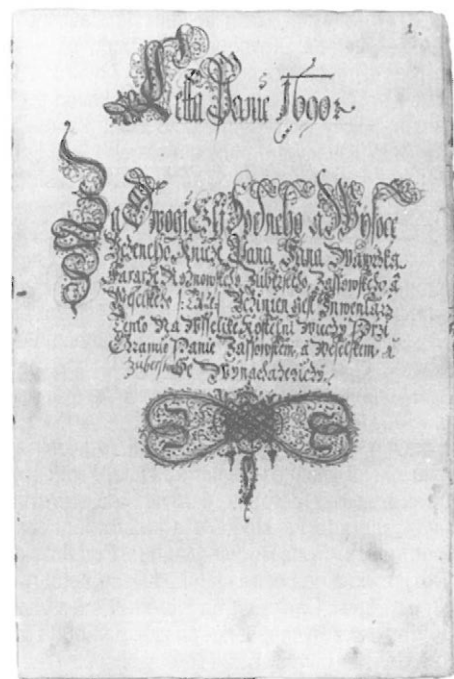
Stáří obrazu není lehce zjištělné, a tak dříve pracovala především fantazie. Ve staré farní kronice² se píše: "Původ tohoto obrazu nelze zjistiti. Dle podání prý r. 1241 za časů Tatarů tento obraz bud v Žašové byl neb v ten čas byl tam dán" a pisatel se odvolává na barokního kronikáře a spisovatele Středovského. Ovšem chybně, neboť Středovský ve svém spise, věnovaném mučednictví J. Sarkandra, nic takového netvrdí.³ Druhý extrém představuje posudek rožnovského děkana Staňka z roku 1808: "Již na první pohled a to i každý laik pozná, že ten obraz tak starý není. Obraz ten sotva z 15. stol. pochází, ne tak ze 13. stol. Umělecké ceny nemá ten obraz pražádné".⁴ Uměleckou bezcennost zdůvodňuje pan děkan tím, že obraz není deskový, ale že je malován modernějším způsobem - na plátně. (Ve skutečnosti je ob-

raz malován na plátně nalepeném na dřevě.) Byl ovšem už častěji přemalován a restaurován. A tyto zásahy nebyly vždy vzácnosti obrazu přiměřené: "Pater Blažej dal po ohni (v r. 1871) obraz ten jakémusi natěračovi obnovit. Tomu obnovovateli vlastně kaziteli nebyl znak ve štítě dosti zřetelným ... nelámá si on s tím dlouho hlavu a naplpl do štítu co mu napadlo..." popisuje kronika jeden z malířských zákroků. K rekonstrukci původní podoby a určení alespoň přibližného stáří díla by bylo nutné přistoupit znovu, a to za použití moderních vědeckých metod, které jsou ovšem velmi nákladné. Rozborem slohových forem se stáří rovněž přesně určit nedá; do obrazu bylo mnohokrát zasahováno. Mimo to jde o dílo pololidové, v němž často formální staré slohové postupy strnule přetvárají řadu desítek, ba stovek let.

Každé poutní místo doprovází celá řada lidových podání - pověstí. K žašovskému obrazu se jich pojí několik okruhů. Podle lidového názoru obraz pochází z doby vpádu Tatarů na Moravu. Jeden křesťanský rytíř v boji zabloudil až do zdejších neproniknutelných lešů. Vyčerpán, prosil P. Marii o pomoc. Když usnul, zjevila se mu a podala mu konec šňůry svého pláště. Když se rytíř probudil, ocitl se v neznámé krajině mezi močály a rybníky, kde se páslo vodní ptactvo a hnízdili čápi. Byl zachráněn. Panna Maria ho zázračně dovedla do osady "Šašové", která dostala své jméno podle množství rákosu a jiného "šáší" v mokřadech. Tato verze jistě nebude příliš starobylá. Jeví průhlednou tendenci vysvětlit vše, co je na obraze zobrazeno (včetně pozadí s vodním ptactvem), představy o osídlení místa v době tatarských vpádů jsou možná inspirovány romantickou pověstí o Tatarech pod Hostýnem; násilná snaha o etymologický výklad místního jména: to vše ukazuje na vrstvení několika syžetů, nejspíš z přelomu 18. a 19. století. Druhé vyprávění zaznamenal v pamětní knize žašovského kostela P. Josef Odstrčil. Podle něj byla r. 1241

ves, původním jménem Zašitá, vypálena tatarskými nájezdníky. Obraz ze dřevěného kostelíka zázračně zmizel a objevil se v trní na místě, kde pro něj pak vybudovali nový dřevěný kostel. Toto podání není jistě původní, vždyť motiv mariánského obrazu nalezeného zázračně v trní se pojí k celé řadě moravských poutních míst. Zajímavé je, že ani lidová legenda, ani zápis ve farní kronice nejsou tak blízko skutečnému příběhu zázračného obrazu, jako jarmareční tisk, vydaný v Novém Jičíně r. 1863.⁵ Motiv zázračného zachránění bojovníka klade totiž až do dob třicetileté války.

Starý obraz je umístěn v uměleckém rámu, zhotoveném v dílnách c.k. odborné školy pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí. Původní rám byl z dubového dřeva, obitého měděným plechem. Kostelu jej daroval holešovský František Antonín hrabě Rottal v roce 1726.⁶ Hrabě byl ctitelem řádu trinitářů i P. Marie Žašovské, kopii zázračného obrazu nechal pořídit i pro kostelík sv. Anny v Holešově. Toto rozšíření kultu P. M. Žašovské má přímou souvislost s (tehdy neoficiálním) kultem Jana Sarkandra. Podle celé řady badatelů je totiž na obraze znak rodu Korniců. To je rod, z nějž pocházel nejen donátor zázračného obrazu, ale i matka moravského mučedníka, Helena Gurecká z Konic.⁷ Na tuto skutečnost upozornil poprvé farář v Pavlovicích u Přerova a známý církevní spisovatel Středovský ve svém životopise Jana Sarkandra Rubinus Moraviae, vydaném r. 1712. Píše: "V kostele dědiny Žašové, který je filiálním kostelem rožnovské farnosti, nejbлаhoslašenější Panny Marie Syna Božího na paži nesoucí obraz od nepamětných dob slyne zázraky, jak dostatečně dosvědčují přechetných lidí i vyššími církevními důstojnostmi i krví věhlasnou se skvoucích, zavěšené u Divotvůrkyně z vděčnosti záslužné dary; žádný smrtelník však k jeho původu proniknouti nemohl, aniž odkud byl by přišel? řici uměl, přese všechnu píli, se kterou (...) po tom bylo pátráno". Dále popisuje, jak sám obraz v Žašové prohlédl a našel u nohou modlicího se "obrněnce" rodinný erb Korniců. Je to vlastně znak převráceného stolu, někdy malován svisle, někdy nakloněný. Bohužel, na mnoha vyobrazeních, především na poutních tiscích, je nakresleno místo erbovního znamení velké písmeno "T". Neznalost se zde spojila s fantazií - ono "T" má znamenat "Trinitas, trinitář"?⁸

Titulní strana inventáře z r. 1690

Nejnověji se tato návaznost na rodovou tradici projevila v r. 1884. Tehdejší rožnovský farář P. Arnošt obdržel dopis od svého spolubratra, bývalého faráře v sousední Veselé, P. Prucka. Ten sděluje, že je nyní zámeckým kaplanem ve Štáblovicích v opavském Slezsku a v kapli zámku objevil obraz P. Marie Zašovské s nápisem "Vera effigies B. M.V. sicuti colitur apud P. Trinitarios Zašovie" a že majitel panství se jmenuje Sobek Skal z Konic!

Obec Zašová patřila původně k rožnovské farnosti. Nejstarší historická zmínka je o dřevěném kostelíku, který stál na katastru dnešního starého hřbitova. Byl malý, jen se dvěma oltáři. Naopak sama rožnovská farnost byla v 17. století jedna z nejrozsáhlejších na Moravě. Pastorační činnost v ní byla velmi obtížná nejen pro rozlohu, ale i pro neschůdné horské cesty a roztroušené osídlení. Je zřejmé, že potřebám věřících nemohlo být z jednoho centra, z Rožnova, vždy vyhověno a že se jednotlivé obce domáhaly samostatné duchovní správy.

Proto byli do Zašové povoláni řeholníci - trinitáři již roku 1697.¹⁰ Původně bydleli v soukromém příbytku a ve shodě se svou řeholí vypomáhali ve farnosti, ač ta byla pod administrativní a ekonomickou správou rožnovské fary. Již v té době byla svatyně hojně navštěvována poutníky k milostnému obrazu. Časem byl původní dřevěný kostel malé kapacity nahrazen dnešní svatyní, vybudovanou Karlem Jindřichem hrabětem ze Žerotína. Tento plukovník císařských kyrysníků vlastnil panství v letech 1706 až 1716. Byl to pán podnikavý, v Rožnově založil pivovar, u Zubří vybudoval hamry a založil nejmladší dědinu na panství, která ostatně nese jeho jméno - Karlovice. Stal se ale také o věci duchovní - a tak 14. srpna 1714 byl položen základní kámen nového chrámu v Zašové. Horlivý stavebník zemřel bez mužských potomků 26. února 1716 v Düsseldorfu. Panství, ale i stavbu poutního kostela zdědil po něm jeho bratr František Ludvík (1716 až 1733). Ten se budování svatyně ale zadlužil tak, že výnos z celého rožnovského panství sotva stačil kryt úvěry a úroky nákladů. Stavbu přece zdárně dokončil a jako dobrodinec chrámu i kláštera byl první pohřben do kostelní žerotínské hrobky. Zednické práce na kostele vedl Václav Rosenzweig, tehdejší nájemce meziříčského alodia, stavitelem byl Jiří Kocůrek (Kotzurek) z Kroměříže a polírem na stavbě byl František Peter z Dřevohostic.¹¹ Vybudovali svatyni přes 42 metrů dlouhou, vysokou 17 metrů. 15. července 1725 byl nový kostel benedikován (požehnan, nikoliv vysvěcen) olomouckým kanovníkem a infulovaným proboštem starobrněnského kláštera Janem Matějem z Thurnu a Wallasasina. Téhož dne byl zázračný mariánský obraz přenesen do nového kostela ve slavném průvodu se čtyřmi faráři a dvěma kaplany a svěřen do péče Otců trinitářů.¹² Vzhledem k stále zvyšující se pověsti poutního místa byl kostel roku 1742 konsekrován (posvěcen) olomouckým biskupem Jakubem Arnoštem z Liechtenštejna.

Aby mohli trinitáři v Zašové rozvíjet své boha-bojné poslání, byla 22. října 1722 zřízena nadace na stavbu kláštera a jeho udržování. Nejvíce přispěla okolní šlechta: majitel dominia, František Ludvík hrabě ze Žerotína, daroval řádu stavební místo, zahradu ke klášteru a každoroční plat v naturáliích. Páni Rudolf Magnus Podstatský z Prusinovic a na Lešné, Jan Ludvík ze Žerotína, Antonín Zeno z Danhausu na Starém Jičíně a Václav Přepický z Rychenburku přispěli po 2000 zlatých. Menšími obnosy a naturáliemi přispěla i řada duchovních a měšťanů.¹³ Když bylo patrné, že se zde řád uживí, povolil v roce 1724 císař Karel VI.

stavbu kláštera s tou podmínkou, "že v něm smí pouze 13 řeholníků moravské řeči znalých bydliti, že nebudou almužen sbírat i že se budou věnovat vyučování lidu v náboženství". Za tři roky byla stavba hotova a trinitáři se zapojili s úspěchem do duchovní správy farnosti. Domácí klášterní protokol radostně sděluje: "Od té doby den co den návštěva lidu a divotvorného obrazu Bohorodičky velmi vzrůstala, takže i jednotliví protivné strany stoupenci nabyli přesvědčení nad slunce jasnějšího, jak velký mezi stavem místa toho a mariánské úcty dřívějším a nyníjším jest rozdíl (...) neboť od 25. července 1725 do konce prosince 1728 napočítáno bylo 61. 390 osob obojího pohlaví, které svátostí pokání byly smířeny a Tělem páně občerstveny."¹⁴

Na legendárním místě záchrany rytíře - nedaleko chrámu, v idylickém místě pod strání zvanou Stračka, vyvěrá pramen skutečně dobré pramenité (nikoliv minerální) vody. I to byl jeden z důležitých důvodů, že se v Zašové usadili právě bratři trinitáři. Podle řádového podání totiž, právě když oba zakladatelé řádu dleli co poustevníci u lesní studánky, vyšel z houští bílý jelen, mající mezi parohy červenomodrý kříž, který už předtím vidávali ve svých zjeveních a snech. Tím se utvrdili ve svém úmyslu založit řád k vykupování křesťanských otroků. A na místě tohoto zjevení byl také postaven první trinitářský klášter Cerfay (tedy česky "U Jelení Studánky"). Této skutečnosti trinitáři připisovali význam mystický a je známo nemálo příkladů, kdy se, přes výhodné podmínky, odmítli usadit v místě, kde studánka nebyla. Ještě v druhé polovině 19. stol. byly na pískovcových skalách nad zašovským pramenem znatelné pozůstatky reliéfní výzdoby, mezi jinými i jelen s křížem mezi parohy. O výzdobu studánky se tedy starali už trinitáři a už v té době ji navštěvovali poutníci. Dlužno podotknout, že i dnes řada lidí jezdí pro vodu do studánky proto, že je dobrá, pramenitá a s minimálním množstvím škodlivin - dnes je i to patrně zázrak! Ostatně, i podle starých podání nebyla voda z pramene považována nikdy za přímo zázračnou, poutníci sem od kostela chodili spíše za odpočinkem a občerstvením do lesního chládku. Jedinou pověst, vážící se k prameni, znamenal v r. 1904 P. Adolf Bayer. Pojednává o zázračném přemísťování obrazu P. Marie. Ten prý každý den mizel z kostelního oltáře na původní místo zjevení P. Marie ve Stračce. Podání se ničím neliší od řady jiných legend, spjatých s poutními místy.

Zázračné působení bylo přičítáno vždy více obrazu P. Marie v chrámu. O tom svědčí množství zázračných (votivních) darů, které uzdravení věnovali kostelu, především ve stříbre. Jejich výčet začíná již rokem 1672 (v prvním zachovaném inventáři založeném rožnovským farářem P. Vavříkem r. 1690)¹⁵ a během doby se jich nakupilo tolik, že r. 1808, za napoleonských válek, musel státu kostel odvést přes 70 liber (asi 40 kg) stříbra. Ve své knize o Zašové popisuje P. Adolf Bayer i tři zázračné obrazy, vyjadřující scény uzdravení: na prvním, označeném "ex voto 1745", je P. Maria Zašovská nad klečící rodinou se dvěma dětmi (uzdravení němého a chromého dítěte), na druhém je vyobrazeno zázračné zachránění ženy, vlečené splašeným koněm (podle lidového podání jde o dceru fojta z Horní Bečvy). Třetí obraz je dar bývalého valašskomeziříčského děkana Ondřeje Helmesiniho, který zázračnému zákroku P. Marie Zašovské připisoval své uzdravení z těžké nemoci v květnu 1707.¹⁶

Ještě v roce 1836, při hrozné epidemii cholery, vyvolili si zdejší farníci po poradě s knězem pátek 7. října za kajícího den. V průvodu se odebrali do kostela a "hned na prahu svatyně padli všichni na kolena a plačíc a rukama lomíce ležli po kole-

nou k hlavnímu oltáři a kolem oltáře, prosíce Boha, aby hroznou metlu cholery od farnosti na přímluvu P. Marie odvrátili ráčil". Podle zápisů v kronice zemřela toho dne již jen jedna osoba, ostatních 40 nemocných se uzdravilo a epidemie ustala. Na památku této události se ve farnosti slavil každý rok pátek po slavnosti P. Marie Růžencové jako "cholerový pátek". Den byl zasvěceným svátkem pracovního klidu a slavných bohoslužeb. Tato tradice se dodržovala ještě v roce 1904.¹⁷

Poutě k milostnému obrazu P. Marie se konávaly hromadně, nejen z celého Valašska, ale i z Lašska a německých jazykových ostrovů východní a severní Moravy. Poutní sezóna začínala v červnu a končila na podzim. První, v sobotu před svátkem Božího těla¹⁸, přišli obyvatelé Palačova (o. Nový Jičín). Kolem roku 1860, po krupobití, které zničilo veškerou úrodu v obci, dali obyvatelé této obce slib, že budou každoročně putovat k P. Marii Zašovské a prosit ji za ochranu před živelními pohromami. Tento závazek obec dodržovala ještě v prvních desetiletích 20. století a jako záslibný dar donášela do kostela svíce k osvětlení svatyně. Ze stejného důvodu přicházelo procesí z Rožnova na svátek sv. Petra a Pavla (29. června). Ten den roku 1892 se strhlo nad Rožnovem strašlivé krupobití. Rozvodněný potok Hážovka zaplavil náměstí, strhl domky, hospodářská stavení a mosty. Od toho roku Rožnované přicházeli prosit za odvrácení podobných přírodních katastrof.

Velký průvod přicházel z Valašského Meziříčí v den hlavní pouti o svátku Navštívení P. Marie. Průvod vedli vždy tři kněží (upomínka na trinitářskou "trojkovou" symboliku?). Ten den se zde sešly zástupy poutníků ze Zubří, Hutiska, Horní Bečvy, Velkých Karlovic, Valašské Bystřice, Nového Hrozenkova, Halenkova, Hovězí, ze Zdechova, Křhové, Perné a Petřkovic. Na svátek Nanebevzetí P. Marie (15. srpna) docházeli poutníci z Lešné a ze vzdáleného Příbora. Na svátek Narození P. Marie (8. září) přiváděl kněz průvod věřících z Hodslavic.

Mnoho lidu přicházelo z Novojičínska, ze Štramberska a z Oderska. Nejslavnější "německá" pout byla v neděli před svátkem sv. apoštolů Petra a Pavla. Její jádro tvořili osadníci z obce Vítkova

Obraz P. Marie Zašovské na poutním obrázku. V horní části rámu znak rodu Koniců, dole znak řádu trinitářů

(Wigstadt). Roku 1857 na svátek sv. Petra a Pavla zažili poutníci z Rožnova a Zašové smutnou podívanou. Novojičínští Němci se po bohoslužbách zastavili k odpočinku u Stračky. Muzika, která poutníkům hrála do kroku, na završení svátečního dne naladila na taneční notu a mladí poutníci si skočili do kola. Působením hlučné "plechové" muziky a dupotem desítek tanečníků se uvolnil blok zvětřelé skály a kamení s hlinou pod sebou pohřbilo několik osob, včetně novojičinského kostelníka. Mrtvých a raněných bylo napočítáno k patnácti. Rozdrcení nešťastníci byli pohřbeni na zašovském hřbitově - ještě kolem roku 1900 byl kříž nad jejich hrobem označen plechovou tabulí, na níž byl celý výjev vyobrazen. Poté, snad z piety k zesnulým, nebo z pověrčivosti, začala procesí z Nového Jičína do Zašové přicházet až v neděli po tak smutně oslavené památce sv. apoštolů.

Neštěstí postihlo kostel 11. června 1871 v 11 hodin v noci. Požár strávil věže kostela až po zdivo, shořela fara i část farního archivu. Generální oprava chrámu byla podniknuta až r. 1892 za P. Josefa Odstrčila. Vzhled poutního místa dnes dodávají kostelu tehdy postavené nové dvě věže s cibulovitým zakončením s lucernami. V průčelí chrámu jsou umístěny sochy sv. Michala (patrona řádu) a jeho dvou zakladatelů. Na hlavním oltáři je kopie původního poutního obrazu, namalovaná na náklady zašovského rodáka, P. Josefa Zlebčika, akademickým malířem Josefem Šichanem z Brna.¹⁹ Posvětil ji rodák z nedalekého Hrachovce, J.E. František Saleský Bauer²⁰, tehdy ve funkci biskupa brněnského. Současná podoba hlavního oltáře je z r. 1823 - byl zhotoven řezbářem Josefem Skladařem za 200 zl. Původně měl kostel oltáře tři; kromě hlavního ještě boční zbudované ke cti sv. Otýlie a Všem svatým. Později přibýly oltáře sv. Kříže (v r. 1870) a sv. Jana Nepomuckého (v r. 1887). Trinitář, odvozuji své jméno od svaté Trojice, rád symbolicky tohoto čísla užíval i při vybavování svých svatyní: kromě původních tří oltářů měl kostel z počátku také tři zvony, deset a tři řeholníky a pod.

V kostele byla upravena hrobka pro dobrodince kláštera. Po velkém požáru byly však rakve s jejich ostatky porušeny a vyloupeny. Později, po skončení oprav, ovšem opět uloženy se vši pietou.²¹

Cisáři Josefa II. dokonce i protestantský vladař Bedřich Pruský posměšně tituloval "Mein Bruder der Sakristan" - "bratr kostelník". Přezdívkou si vysloužil pro stále svévolné zasahování do záležitostí církve; a že jí byl práv, svědčí i mohutná vlna rušení klášterů za jeho vlády. Vedly ho k tomu nejen osvětské ideje, ale především zájmy hospodářské a germanizační. Roku 1783 zrušil i zašovský klášter. Většina řeholníků odešla před velikonočními r. 1784; někteří se stali (věrní svému řádovému závazku vypomáhat v duchovní správě) kaplany v okolních farnostech. Poté, r. 1785, se stala farnost samostatnou. Prvním farářem se zde stal P. Anastáz Jelínek, poslední představený kláštera (zemřel v r. 1788). Část klášterní budovy byla ponechána jako fara, druhá část byla r. 1794 prodána řediteli panství Ondřeji Vilímkovci a později byly tyto nemovitosti převedeny na "Ústav sv. Josefa" pro výchovu a péči o sirotky. Byla to filiálka ústavu, založeného ve Vítkovicích katechetou P. Janem Stavělem.

Dnes se v Zašové slaví hlavní pout v neděli po svátku Navštívení P. Marie (2 července podle starého kalendáře před pokoncilní úpravou). V místě je železniční zastávka na trati Valašské Meziříčí - Rožnov; turisté mohou zvolit nenáročnou procházku zalesněnou krajinou (asi 7 km) z východiště na železniční stanici Hodslavice-Hostašovice na trati Frýdek-Místek - Val. Meziříčí.

Interiér poutního chrámu

POZNÁMKY

¹ Wolny, Gregor: Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften, I. Abtheilung, Olmützer Erzdiöcese, II. Band, Brünn 1855.

² Srv. Bayer, Adolf: O památkostech poutního místa Zašové, Moravská Ostrava 1904

³ Středovský, Joannes G.: Rubinus Moraviae, Brnae 1712; str. 14 an.

⁴ Inventarium der Pfarrey Rožnau ..., 1808, (rkp. FA v Rožnově, se svolením arcibiskup. konsistoře dep. v archivu odd. etnografie OVM Vsetín).

⁵ Pověst a dějepis zázračného a poutnického chrámu zašovského v korunni země (sic!) Morava, Nový Jičín 1863. (Autorem je údajně P. Spina, bývalý administrátor v Zašové).

⁶ Na rámu je nápis tohoto znění: Ill^{mus} D.D. Frant. Ant. S.R.J. Comes de Rottal D^{ns} Dom^{orum} Holeschau et Bystritz Sac. Caes. Reg. Mai^{est} Consiliarius Judiciorum Prov. in March. Morav. Assessor Supremus Haereditarius Argent. Camer. in Duc. Styriae cum Illma D^{na} Caecilia Comitissa de Rottal nata Comitissa de Trautmannsdorf A. 1726 die 20. Octobris.

⁷ Srv. Tenora, J., Foltýnovský, J.: Bl. Jan Sarkander, Olomouc 1920.

⁸ O historii rodu psal již Bartoloměj Paprocký z Hlohov ve svém Zrcadle slav. markrabství Moravského, Olomouc 1593.

⁹ "Skutečný obraz blahoslavené Panny Marie, jak je uctíván u Otců trinitářů v Zašové."

¹⁰ Řád založili r. 1198 sv. Jan z Mathy a sv. Felix z Valois. Bylo to za dob křížových výprav a jeho hlavní náplní byla humanitární činnost při zmírňování válečných útrap a pomoc při osvobozování (vykupování) křesťanských zajatců - otroků. Již v roce 1200 se řádu podařilo vykoupit 186 zajatých křesťanů od marockého sultána a podle záznamů řádu do r. 1635 navrátili svobodu 31. 000 osobám. Podle stanov řehole musela být na účely vyplácení lidí z otroctví věnována nejméně třetina příjmů každého kláštera. Po skončení turecké expanze do Evropy se řád zaměřil především na výpomoc v duchovní správě a na misijní činnost. Do Čech byl uveden, přičiněním kronikáře a pražského arcibiskupa Jan Beckovského, roku 1705. Jejich řádovým oděvem bylo bílé roucho s červenomodrým křížem na škapulíři.

¹¹ Podle kroniky Jana Wranečky, rektora zašovského z r. 1725. (Opis FA Rožnov, se svolením arcib. konsistoře dep. v archivu odd. etnogr. OVM Vsetín)

¹² "Po posvěcení pak tenž pan hrabě a probošt infulírovaný vezmouce sobě světské duchovenstvo, šel s nimi do

starého kostelíčka pro svatý obraz zázračný blahoslavené Panny Marie starodávní, přes množství let chovaný v tom dřevěném kostelíčku a vezmouce ten svatý obraz 6 osob, 4ře páni faráře jej v nosidelkách nesli a dva kaplani jej na boku přidržovali a já, ten čas rektor zašovský Joannes Bartoloměj Wranečka, pozadu jsem nejvíc zadržoval, až jsme přes práh do nového kostela vstoupili, tu pan z Turnu nařídil pánum pátrům Trinitářům tenž svatý obraz odevzdat a oni jej přijali z rukou pana faráře a přes kostel až na oltář nesli ...", kronika J. Wranečky, o.c.

¹³ Např. vyškovský děkan Václav Alois Neupauer daroval 1500 zl., Jan Trchalík, děkan z Uh. Brodu, daroval klášteru horský vinohrad v obci Lipov, měšťan meziříčský Josef Fresl k obdarování přidal včelín v Krhové a šlechetných dárců se sešlo více.

¹⁴ To zn., že roční průměr komunikantů činil 17. 500 osob!

¹⁵ "Letha Panie 1690 za dvojčistihodného a Wysoce uczeného knieze Pana Jana Wawřika, faráře Rožnowského, Zuberského, Zašovského a Weselského Uczinien gest Inwentarz Tento na Wsselike kostelni Wiczyz przy Chramie Panie Zašovském a Weselském a Zuberském se Wynachadzejících", (FA Rožnov, se svolením arcib. konsistoře dep. v archivu odd. etnogr. OVM Vsetín).

¹⁶ Nápis na obraze zní: "Dvojčistihodný a veledůstojný P. Andreas Helmesini, děkan meziříčský ve své již starosti do tak veliké a nebezpečné nemoci upadl a to právě dne 17. Máje 1707, takže žádné lidské naděje nebylo k navrácení předešlému zdraví, však Nejsvětější Pannu Marii Matku Boží, která jest uzdravení nemocných, ji za pomoc žádal, která se cti v tomto kostelíčku zašovském a tak s pomocí její k náležitému zdraví předešlému přišel a na památku svého uzdravení tento nábožný obraz dal do tohoto chrámu svatého, napomínajíce všech, aby ve svých těžkostech a nemocích se k ní utíkali".

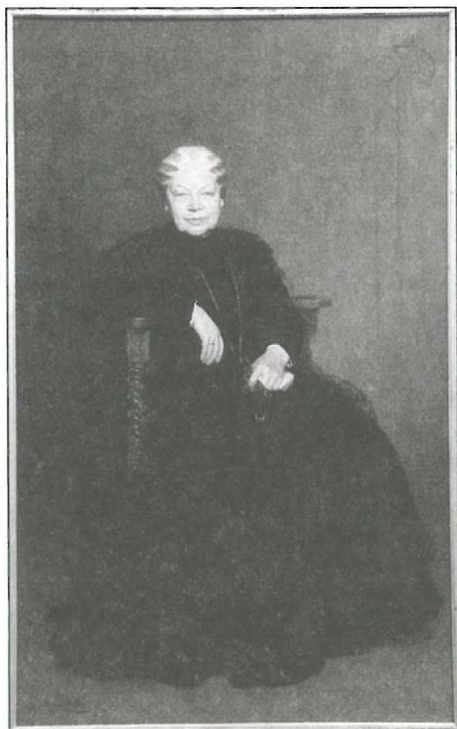
¹⁷ Srv. Bayer, Adolf, o.c.

¹⁸ Dnes svátek Těla a krve Páně, pohyblivý svátek, slavený po svátku Nejsv. Trojice.

¹⁹ Šichan Josef Ladislav, nar. 1847 v Černčicích u N. Města nad Metují, + 1918 v Praze. Absolvent pražské a mnichovské akademie, žijící v Brně, věnoval se hlavně malování kostelních obrazů a podobizen církevních hodnostářů.

²⁰ František Sal. Bauer, nar. 1841 v Hrachovci u Val. Meziříčí, + 1915 v Olomouci. V r. 1882 jmenován brněnským biskupem, v r. 1904 olomouckým arcibiskupem, 1911 kardinálem. Byl činný i literárně a pedagogicky (vysokoškolský učitel bibliistiky).

²¹ Odpočívají zde: František Ludvík ze Žerotína, dárcce stavebního místa pro klášter, + 1733; Rudolf Magnus Podstátský z Prusinovic a na Lešné, + 1740; František ze Žerotína, + 1755; Michal ze Žerotína, + 1799.

Portrét Marie Ebner von Eschenbach
sign. Maria Müller, 1901, olej na plátně (sbírky OVM Vsetín,
fond Lešná)

Vítejte opět na Valašsku, paní hraběnko Dubská!

Josef Kramář a Pavel Dorčák

O zámeckém parku v Lešné byla uveřejněna v posledních měsících řada článků v nejrůznějších novinách i časopisech, a to v souvislosti s jeho slavnostním otevřením pro veřejnost. O parku bylo zcela po právu psáno v superlativech, avšak o přílehlém zámku a jeho zajímavých dějinách toho bylo (zřejmě v souvislosti s jeho dlouhodobou rekonstrukcí) napsáno velmi málo. Není úkolem tohoto článku zabývat se asi šestisetletou historií panského sídla v Lešné. Chtěli bychom upozornit jen na v podstatě kratičké období jeho historie na přelomu 19. a 20. století, když právě tato doba je v dějinách sídla bezesporu nejzajímavější.

Na přelomu roku 1887 a 1888 zakoupil lešenské panství hrabě August Kinský ze sloupské větve tohoto bohatě rozvětveného rodu. Zde je nutno připomenout, že Kinští, kteří vlastnili zámek v Krásné nad Bečvou, patřili k tzv. knížecí větvi, a nebyli tedy v přímé příbuzenské linii s Kinskými v Lešné. Manželkou zmíněného hraběte Augusta Kinského byla hraběnka Friederike (Bedřiška) ze zdislavické větve starého šlechtického rodu hrabat Dubských z Třebomy-

lic a pocházela z rodičů Františka Dubského a Marie, svobodné paní von Vockel na Zdislavicích. Sestrou hraběnky Friederike byla Marie, nar. 13. 9. 1830, provdaná za svého bratrance Moritze Ebner von Eschenbach. Marie Ebner – Eschenbachová dosáhla skutečné slávy. Stala se z ní slavná rakouská básnička a spisovatelka, která je v literárním světě známá i pod uměleckým jménem "hraběnka Dubská".

Kulturní veřejnosti bude dozajista známo, že jméno Marie Ebner – Eschenbachové je spojeno se zámekem ve Zdislavicích, kde se narodila a kde je také v rodinné hrobce místo jejího posledního odpočinku. Dalším zámeckým objektem, který je spojován se jménem Marie Ebner – Eschenbachové, jsou Lysice v okrese Blansko. Zde sídlila lysická větev rodu Dubských a hraběnka Marie sem přijížděla k občasným pobytům. Její vzdálený strýc, nepochybně kulturně orientovaný, zbudoval pro svou neteř knihovnu, "coby milou výzvu k častějšímu pobytu" (Státní zámek LYSICE, J. Paukert, Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody v Brně, 1981). Knihovna čítá asi 8 000 svazků, avšak tyto mají s osobou a literární tvorbou Marie Ebner – Eschenbachové jen pramálo společného. Literární vlohy se u ní začaly projevovat již v dětství. Začala psát básničky v jazyce francouzském, ve kterém podle tehdejších zvyklostí byla vychovávána. Nezanedbatelný vliv na rozvíjení obrazotvornosti dítěte měla i dlouhá vypravování české chůvy Aničky o vodníkově, rusalkách i meluzíně. Zvrat v jejím myšlení i tvorbě však nastal v roce 1841, ve věku jedenácti let. Tehdy u ní objevil bratranec a pozdější manžel nadšenou ódu na Napoleona. Ten ji vyzval k další tvorbě, ovšem v jazyce německém. Mladá Marie respektovala o patnáct let staršího bratrance a bez rozmyšlení začala psát i myslet v německém jazyce. To byl okamžik, který rozhodl o její další básnické tvorbě. Později přiznala, že jako dítě myslela především česky.

Její verše byly předloženy k posouzení tehdy nejslavnějšímu představiteli rakouské literatury Franzi Grillparzerovi. Ten se o jejich básních vyjádřil uznale. Avšak její cesta ke slávě byla trnitá. Skutečné úspěchy dlouho nepřicházely. Právo na uměleckou tvorbu musela prosazovat i ve své rodině. V jednom deníkovém zápisu z roku 1893 si k tomuto problému poznamenala: "Mít umělecké povolání je pro ženu vždy neštěstí, neboť se může do své práce pustit až tehdy, když nemá nic na práci."

Do velké literatury vstoupila začátkem šedesátých let devatenáctého století. Tehdy byly na jevištích uváděny její dnes již zapomenuté hry Marie Stuartovna ve Skotsku, Herečka, Doznání, později ještě Slečna z lesů. Skutečný úspěch jí přinesla až tvorba pozdější. Jejím hlavním dílem je román Božena z r. 1876. Zde autorka vypráví příběh české sloužky, která se vyrovnává s intrikami vyšší společnosti. V roce 1883 vycházejí Příběhy ze vsi a ze zámku, které obsahují i známou povídku Krambambuli o lovcem psu, který se musí rozhodnout mezi dvěma pány. Od roku 1886 do roku 1889 za sebou následují Na zámku a ve vsi, Obecní dítě, Co jsem prožila a Vina neodčinitelná.

Její povídky a romány většinou z moravského prostředí se vyznačují silným sociálním cítěním. Spisovatelka předvádí osudy nevzdělaných a

utlačovaných lidí na venkově, ale také popisuje prostředí šlechtických salónů, které dobře znala. Společným jmenovatelem děl je tragično, kterému jsou vystaveni příslušníci každé společenské vrstvy. Věnovala se též tvorbě menších literárních útvarů. Za svou literární činnost dostala ocenění v roce 1899, kdy jí císař František Josef I. udělil jako první ženě "Vyznamenání za umění a vědu", a v roce 1900 jí byl Univerzitou Vídeň udělen čestný doktorát filozofie.

Asi po dobu padesáti let si Marie Ebner – Eschenbachová vedla deníky, které svérázným způsobem poskytují možnost nahlédnutí do podmínek tvorby a do hledání tvůrčí identity spisovatelky ve druhé polovině 19. století. Deníky dokládají, že spisovatelka měla sympatie k sociálně reformátorským až socialistickým idejím. Čte Augusta Bebelu a zabývá se myšlenkami Karla Kautského. Tyto sympatie se však mění v odmítání vždy tehdy, jestliže hrozí, že se tyto ideje přemění v skutky a činy. Se znepokojením registruje počátky konfliktu mezi státní mocí a dělníky v osmdesátých a devadesátých letech 19. století. Tyto reakce jsou rozporné a ukazují na nepolitický postoj Ebnerové. Pozoruhodně zřetelně se však u ní projevuje narůstající rozhodný a zavilý postoj proti antisemitismu. Její stavovské myšlení, lpění na feudálním pořádku, který dokáže garantovat stálost společenského a politického života, nespočívá na prohloubené ideologii panstva. V jejím subjektivním úhlu pohledu čerpá toto myšlení Ebnerová pro své dějinné ospravedlnění spíše z fungujícího společenského soužití horních a dolních, chudých a bohatých, šlechty a lidu. Tuto zdánlivou idylu viděla pravděpodobně v okolí vesnice a zámku ve Zdislavicích. Marie Ebner – Eschenbachová zcela patřila do doby Rakouska – Uherska. Je nanejvýš symbolické, že roky jejího narození a úmrtí jsou totožné s roky narození a úmrtí císaře Františka Josefa I. Možná, že k ní byla smrt natolik milosrdná, že jí nedovolila dožít se pro ni jistě hořkého konce monarchie.

Její rodinný život byl poznamenán tím, že její manželství s bratrance Moritzem Ebner von Eschenbachem (1815 – 1898) zůstalo bezdětné. Své nenaplněné mateřské poslání si vynahrazovala tím, že houfovala kolem sebe své neteře a synovce jako "své děti" a starala se o ně. Ve Vídni se stýkala s plejádou tehdy významných osobností, cestovala hodně po Německu, Francii, Itálii a vyhledávala různé lázně, neboť trpěla po celý život silnými bolestmi hlavy a ve stáří skoro oslepla. Ze svých cest se stále vracela do Zdislavic, svého opravdového domova.

Posmrtný literární osud Marie Ebner – Eschenbachové v českomoravském prostoru, kam bytostně patřila, byl hrubě poznamenán dalším dějinným vývojem. Pro mladou československou demokracii byla Marie Ebner – Eschenbachová příliš rakouská, pro komunistické Československo navíc ještě feudální. A nedosti na tom. Po roce 1945 museli její příbuzní opustit území Československé republiky. Její díla byla uveřejňována jen ojediněle (v roce 1958 byla vydána povídka Krambambuli, v roce 1978 soubor povídek s názvem Štědrý večer slečny Zuzanky a jiné povídky) a postupně její osobnost a dílo upadalo v zapomnění. Přitom nikoliv životem a dílem, ale svým významem v rakouské literatuře bývá Marie Ebner – Eschenbachová srovnávána s naší Boženou Němcovou. V německy

mluvících zemích se o Marii Ebner-Eschenbachové učí jako o jedné z nejvýznamnějších německy píšících spisovatelek. U nás je dnes běžné populaci Marie Ebner – Eschenbachové prakticky neznámá a o její život a dílo se zajímají jen profesionální badatelé. Jejich zájem je směřován skutečně do všech oblastí života a díla této spisovatelky. Avšak s jedinou výjimkou. Z naprosto nevysvětlitelných příčin zatím nikdo z eschenbachovských badatelů nevěnoval pozornost vztahu Marie Ebner – Eschenbachové k Lešné. Proč tomu tak je, těžko říci. Nicméně vypracování podrobných studií o Marii Ebner – Eschenbachové a Lešné je budoucím úkolem literárních badatelů. Není ani v silách autorů této stati – navíc nikoli historiků –, aby se takovými vědeckými studiemi zabývali. Můžeme však čtenářům nabídnout alespoň prvotní informace získané z několika pramenů. Takže jak to vlastně s pobyty Marie Ebner – Eschenbachové v Lešné bylo? Ještě v tomto článku nebylo zmíněno to, že Marie Ebner – Eschenbachová byla také horlivou pisatelkou dopisů, jichž za svůj dlouhý život napsala několik tisíc. Uspořádání této korespondence poslouží jako klíč ke zjištění četnosti a délky jejich pobytů v Lešné. Archivářka Anna Čoupková – Hamerníková z Brna v publikaci Marie von Ebner – Eschenbach, autora Karla Konrada Polheima, vydané v roce 1994 v Bernu, uvádí přehled korespondenčních partnerů Marie Ebner – Eschenbachové, jakož i místa a data, odkud Marie Ebner – Eschenbachová dopisy zasílala. Z tohoto přehledu lze dovodit, že slavná spisovatelka velice pravděpodobně pobývala v Lešné v těchto obdobích:

- okolo 21. 2. 1895
- 15. 12. – 21. 12. 1895 (před smrtí sestry Friederiky 29. 12. 1895 v Praze)
- 16. 7. – 16. 9. 1900
- 4. 1. – 18. 8. 1902 (v té době ale také navštěvuje Vídeň)
- 4. 7. – 12. 11. 1905
- 26. 9. – 12. 10. 1906
- 14. 9. – 11. 10. 1907
- 10. 10. – 22. 12. 1908
- 25. 9. 1909 – 4. 1. 1910
- 15. 10. 1910 – 4. 3. 1911
- 23. 11. – 24. 12. 1911

Již prvním porovnáním možno konstatovat, že jde o pobyty dlouhodobé a většinou konané v podzimních měsících. Rovněž lze konstatovat, že po smrti jejího manžela Moritze v roce 1898 se stávají její pobyty v Lešné takřka každoroční. V té době ji vázalo silné rodinné pouto k dceři Friederiky – tedy neteři Marianně Kinské (zemřelé v roce 1920 a pohřbené v Lešné).

Nezávisle na těchto zjištěních Günther Schallich ve svém článku "Hrabata Kinských, Marie Ebner – Eschenbachová a Kravařsko", v časopise "Alte Heimat – Kuhländchen" – březen – duben 2000, uvádí, že Marie Ebner – Eschenbachová trávila až do své smrti letní prázdniny na zámku v Lešné. Na zámku ji jmenovali "die Tant' Marie" (tetička Marie).

Ze zcela jiného zdroje lze tedy potvrdit badatelská zjištění a navždy vzít na vědomí fakt, že slavná rakouská spisovatelka Marie Ebner – Eschenbach, vystupující rovněž pod uměleckým jménem hraběnka Dubská, zejména v prvním desetiletí dvacátého století navštěvovala své

nejbližší příbuzné téměř každoročně na zámku v Lešné a setrvala zde řadu týdnů a měsíců. Vratme se ale zpět ke korespondenci. Dle Anny Čoupkové – Hamerníkové velkou část korespondence představují dopisy sestry Friederiky, provdané Kinské, Marii Ebner – Eschenbachové z let 1869 – 1895 (seřazeny do 287 fólií) a dopisy Marie Ebner – Eschenbach sestře Friederice z let 1855 – 1891 (646 fólií). Obsahem jednotlivých dopisů se pravděpodobně ještě nikdo nezabýval, nicméně badatelka obecně uvádí, že se jedná o opravdovou rodinnou korespondenci s četnými údaji o jednotlivých příbuzných. Rovněž si často psaly o svém zdravotním stavu a také o společenském a politickém dění. Kolik jen zde musí být zajímavých postřehů a poznámek o Lešné, zámku i jeho majitelích! Hrabě Christian Kinský, syn posledního majitele zámku, si např. pamatuje na to, že po Marii Ebner – Eschenbachové zůstaly v Lešné její veškeré soukromé deníky, které se nikdy nesměly uveřejnit. Rovněž dle jeho vzpomínek zde byla překrásná mramorová busta Marie Ebner – Eschenbachové, která se nyní nachází na zámku ve Zdislavicích.

"VÍTEJTE OPĚT NA VALAŠSKU, PANÍ HRABĚNKO DUBSKÁ!"

Možná že právě takto vítali obyvatelé zámku v Lešné slavnou spisovatelku při jejích každoročních návratech do malebného koutu severního Valašska. My použijeme tohoto symbolického pozdravu k tomu, abychom po dlouhých desetiletích mlčení a zapomínání osobnost Marie Ebner – Eschenbachové tentokrát přivítali a přiřadili tam, kde dosud chybí, ale rozhodně patří – k nedílnému kulturnímu dědictví Valašska. Při již zmiňovaném slavnostním otevření zámeckého parku bylo také hovořeno i psáno o smělých plánech, které má OVM Vsetín se samotnou zámeckou budovou po její rekonstrukci. Moc bychom se přimlouvali za to, aby mezi zejména přírodovědnými expozicemi se našel prostor pro zbudování pamětní síně Marie Ebner – Eschenbachové. Významná spisovatelka i zámek v Lešné si to určitě zaslouží.

Marie Ebner – Eschenbachová:

Tři paraboly

Co nám jde k duhu

Bohyně Abundantia snesla se na zem. Její roh hojnosti obsahoval nevyčerpatelné bohatství a s veselou velkomyšlností vysypala ho nad smrtelníky. Jejím počínání nelibě přihlížel filozof a pravil: "Bohyně, co ti učinilo ubohé člověčenstvo, že je chceš zničit?"

"Zničit je!" zvolala. "Jsi snad slepý, že nevidíš, že je hodlám obšťastnit? Věnuji mu své nejlepší dary, aby již nikdy neznalo ani nouze ani nedostatku, nýbrž požívalo toliko pohodlí a blaženého života."

"O ty cizosvětská dcero Olympu," odpověděl filozof, "jež nás chceš obšťastniti a nemáš tušení, že my lidé jsme tak uzpůsobeni, že sneseme sice všechny možné trampoty, avšak velmi málo bla-ha?"

Trpaslíci

Dva Pygmeové náhodou se dozvěděli, že velké Cosi, co cestou potkali, jest obr. Když se vrátili domů, vypravovali o tomto setkání a byli zasypáni otázkami.

"Obra jste potkali – to jest vsutku nesmírně pozoruhodné! Jak vypadá takový obr? Jakýpak jest?"

Trpaslíci vzali na sebe trochu pohrdavé vzezření a pravili: "Jaký jest? – jest zaprášený."

A viděli toliko okraj jeho podešví.

Černá havěť

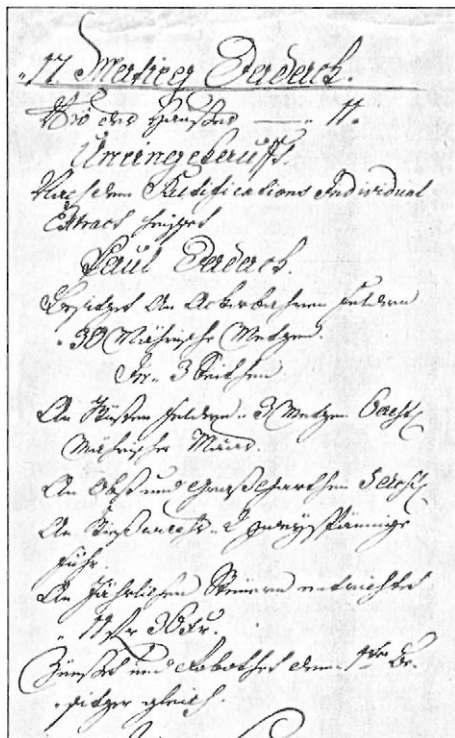
Krtek, žravý jako všichni toho rodu, vydal se na lup. Liška ho pozorovala a po chvíli pravila: "Proč jdeš vždy jenom za nosem? Otevři přece oči!"

"To si dám pozor," odpověděl krtek, "vždyť by se mi tam mohlo dostat světlo!"

(Uveřejněno: Večery – Beletristická příloha Lidových novin č. 15, dne 13. května 1911.)

Závěsné kartušové hodiny celokovové, jižní Německo, po r. 1700 (sbírky OVM Vsetín, fond Lešná)
Méně se ví, že vzdělaná hraběnka Marie Ebner von Eschenbach byla i sběratelkou hodin a sama i zručnou hodinářkou. Sdružením vídeňských hodinářů ji byl dokonce vystaven mistrovský list.

Stránka z nejstarší farní matrice v Ptení z roku 1768

*"Jen se zeptej předešlého pokolení,
a co vyzkoumali jejich otcové, bud' hotov
slyšet..."*

*Oni tě však poučí, řeknou ti všechno
a ze svého srdce pronesou řeč."*

(JOB 8, 8-10)

Třemi staletími našeho rodu

Břetislav Dadák

Když se začátkem devadesátých let objevila v obchodech značka Dadák, docela mě to potěšilo, zvláště pak, když mě dálkový řidič na cestě z Paříže přesvědčoval, že Dadák je nejlepší a "nejkafovatější kafe". Ještě zajímavější to bylo na jaře 1994, kdy Vsetín pod hlavičkou HC Dadák vyhrál hokejovou ligu. To po mně chtěl jeden redaktor dokonce interview, proč prý jsem zběhl z kumštu a proč dotuji hokej. Byl smutný, když jsem mu to vyvrátil. Pak jsem na to poněkud pozapomněl s výjimkami, kdy mi obyčejně k ránu zvonil telefon s objednávkami pytlů kávy.

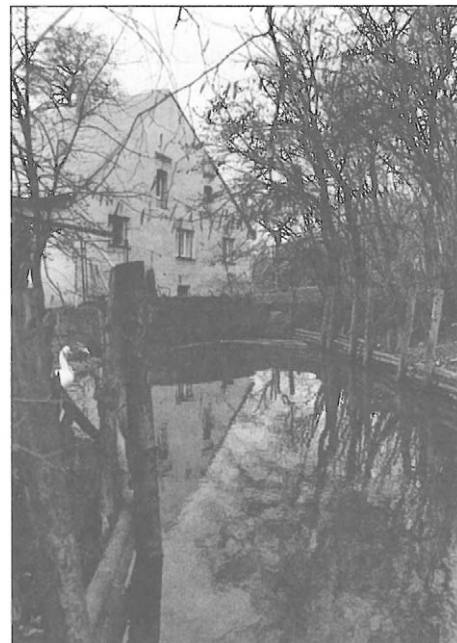
Přišel ovšem letošní 17. leden a s ním i narození vnučka Janička – zatím nejmladšího potomka Dadáků. Tato událost mne konečně vyburcovala k činu – jít až ke kořenům svého rodu. Zde je výsledek:

Kolébku rodu Dadáků je obec Ptení, ležící v kopcích mezi Kostelcem a Konicí, pár kilometrů severovýchodně od nejznámějšího keltského oppida na Moravě Staré Hradisko u Prostějova.

V nejstarší matrice fary v Ptení, která byla vedena od roku 1750, je záznam, že 8. listopadu 1768 se žení syn Pavla Dadáka ze Ptení Matěj, a bere si Terezii, dceru Jana Fíky ze Zdetína. Z matriky narozených se dovídáme, že 12. dubna 1773 se narodil v chalupě č. 11, která dodnes v Ptení stojí, Florián. Musel to být člověk neobyčejně usilovný a pracovitý. O tom hovoří další zápisy. V roce 1808 kupuje od vrchnosti půllán¹⁾, když předtím převzal od svého otce pozemek k obhospodařování. Když mu bylo 41 let, žení se s 23letou Antonii Kunčíkovou. Bylo to 3. května 1814. V roce 1818 na 1. máje se jim narodil syn, který dostal jméno po tatínkovi – opět Florián. A to už jsme u mého prapradědečka a z Dadáků zemědělců se stnou brzy Dadáci mlynáři. O tom, že se malý Floriánek "dovedl narodit", svědčí i další zápis z roku 1822, že celková hodnota polností jeho otce činí už 6000 zlatých vídeňské měny.

Mladému Floriánovi učarovala technika. I šel do učení k mlynáři Klevetovi. A že měl jiskru a byl i jinak šikovný, nebylo divu, že padl do oka mlynářovic vnučce Toničce Albrechtové. Byla svatba a jako "milou pozornost" dostali mladí manželé od rodičů nevěsty mlýn v Bystřici pod Hostýnem. Až do této chvíle zaznamenáváme pouze linii rodu Dadáků, kteří přišli na Valašsko. Prapraděd Florián se ženil, když mu bylo 24 let a praprababička Antonii 26 let. Od roku 1843 do roku 1869 se jim narodilo 13 dětí, pět kluků a osm děvčat. Třetím dítětem v pořadí byl můj pradědeček František (11. 2. 1847 – 23. 1. 1897), sedmým byl Zikmund, devátým Arnošt (5. 9. 1858 – 9. 8. 1937). František a Zikmund se vyučili mlynářskému řemeslu, Arnošt šel na studie. Ten o svém otci Floriánovi později píše:

...vyučil se řemeslu mlynářskému a později vynikl jako mlynářský odborník. V Bystřici byli oblíbeni, přátelili se s třemi rodinami: Šejdovou – hostinec na náměstí, s rodinou nadučitele Lercha a Ličmanovou. Maminka (Antonie) chodila každý rok na Hostýn, později i z Kelče. V roce 1853 koupili mlýn, tzv. Dolní mlýn v Kelči od mlynáře Hrubého. K Dolnímu mlýnu patřila též tzv. valcha, kde se valchovala ovčí vlna pro

Náhon ke kelečskému mlýnu - valše (dnešní stav)

kdysi kvetoucí průmysl vlněného zboží v Kelči. Známe byly především tzv. kelečské bílé vlnáky, které měly velkou trvanlivost. Následkem úpadku této výroby otec valchu zrušil a zařídil tam výrobu krup a později mlýn. V dolním mlýně byla 3 složení mlynářská a "kašník" na výrobu prosné kaše. Proso na kaši a ječmen na kroupy kupoval otec každou středu na trhu v Holešově. Přede žněmi, kdy byl větší odbyt, jezdilo se tam i několika vozy a hotové kroupy a kaše se pak prodávaly na trzích – v sobotu v Novém Jičíně a v pondělí ve Valašském Meziříčí. Pamatuji se, že jsem na trhu v Novém Jičíně poprvé viděl plynové osvětlení. V Novém Jičíně jsme přenocovali v hostinci "U Slunce" na slámě. Prodávali jsme i Němcům a doma mě poučovali, že mám volat "Kaufte Kraupen!"

Kelečský mlýn předal později otec mému bratru Františkovi (otci meziříčského Arnošta) a sám si nechal jen valchu a krupařství, které pak nechal mému druhému bratru Zikmundovi a sám

Pohled na kelečský mlýn kolem roku 1900

se odstěhoval s maminkou a dvěma svobodnými dcerami Andělou a Antonií na mlýn na "Kačenu" (Špičky). To bylo v roce 1883. Pronajal jim ho milotický mlynář pantáta Hégr. Na Kačenu žili velmi spokojeně. Tam se provdala sestra Andělka za lékárníka z Kelče Teodora Valáška. V roce 1885 prodal bratr František Dolní mlýn v Kelči obchodníkovi s moukou Janu Strnadlovi a sám pak koupil obecní mlýn ve Valašském Meziříčí (na místě pozdější elektrárny). Brzy nato si pronajal i arcibiskupský mlýn a pekařství na Čeladné (1877), kam se odstěhoval i s rodinou, a otce požádal, aby se z Kačeny odstěhoval do Valašského Meziříčí a tam měl dohled na mlýn. Otec vyhověl a odstěhoval se s maminkou i sestrou Antonií do domku proti kapli nedaleko mlýna.

Později ale tatínek práce ve mlýně nadobro zanechal a žil na odpočinku pobíraje výměnek z kelečského mlýna, který vlastnil bratr Zikmund. Později začal postonávat a zemřel 7. 12. 1887. Byl pochován na hřbitově "U Svaté Trojice". Maminka se pak odstěhovala do Kelče, kde bydlela v chaloupce u zámku a tam také zemřela 15. 12. 1894. Pochována je na novém hřbitově Sv. Anny v Kelči.²⁾

Než se podíváme blíže na jednoho z nejznámějších Dadáků, bratra mého pradědečka Františka, Arnošta Dadáka z Milotic nad Bečvou, bude dobře nabídnout vám malou sondu do života této rodiny:

Po prusko-rakouské válce přestavěl Florián Dadák mlýn z tzv. německého složení na tzv. "amerikány". Stavbu těchto "amerických" mlýnů prováděli otec a syn Prálové, uvědomělí čeští vlastenci, kteří měli velké zásluhy na národním probuzení v Kelči. Přivezli do Kelče české noviny z Prahy, mladý Prál znal Tyršovy myšlenky. Shromažďoval kolem sebe mládež a učil ji národním písním. I v Kelči byla v té době řečí místní smetánky němčina. U Dadáků se mluvilo pouze česky. Na doporučení Prálů začali odebírat olomouckého Našince a později Moravské noviny. V té době navštěvovaly Kelč některé české kočovné společnosti. Matka Antonie byla velkou ctitelkou divadla, herce všemožně podporovala, znala i Tylovy dcery. Hrávaly se větší vlastní vlastenecké hry Tylovy, Klicperovy, Kollárovovy. Tyto zážitky byly základem vlasteneckého citění starší i mladší generace včetně Arnošta Dadáka.³⁾

Arnošt Dadák se narodil 5. září 1858 v Kelči. Po studiu na piaristické koleji a německé reálce v Kroměříži přestoupil na učitelský ústav do Olomouce a posléze do nově založeného českého učitelského ústavu v Příboře, kde maturoval. Po studiu působil čtyři roky jako učitel v rodné Kelči, kde byl v té době nadučitelem otec Petra a Jaroslava Kříčků, František Kříčka. Z jeho podnětu začal psát články do moravských časopisů a učitelských novin. Svě řečnické schopnosti začal uplatňovat na různých schůzích v Kelči. V roce 1881 nastoupil na místo ředitele školy v Miloticích nad Bečvou, kde se zapojil s elánem do života obce. Byl iniciátorem vzniku čtenářského spolku, hasičského spolku, hustopečsko-milotické jednoty Sokol, družstva pro zvelebení chovu dobytka. Soustavně se vzdělával v zemědělské problematice, o níž přednášel na

schůzích zemědělských spolků v širokém okolí. Kromě Milotického hospodáře, který před 1. svět. válkou dosáhl nákladu 22 tisíc, začal vydávat v r. 1903 další odborný časopis Praktický rádce pro zahradnictví a chov drobného zvířectva. V roce 1904, kdy odešel ze školy, se začal plně věnovat činnosti pro rozvoj venkova. V tomto roce založil družstvo Hospodář, zaměřené na pomoc zemědělcům. Vznikl v něm postupně velkoobchod s umělými hnojivy, stolářská a zámečnická dílna vyrábějící hospodářské nářadí a pila. Založil pokusné hospodářství, zahrady a okrasné školky, knihkupectví se zemědělskou literaturou, kterou sám vydával ve vlastní Knihovně Milotického hospodáře. Do jeho zrušení v r. 1949 v ní vyšlo na 91 odborných zemědělských publikací. V roce 1905 začal vydávat známé malé kalendáře Milo-

Arnošt Dadák s rodinou. Vlevo nahoře dcera Ludmila, uprostřed nahoře malíř a grafik Jan Konůpek, vpravo nahoře Marie Dadáková-Konůpková, dole Marie a Arnošt Dadákoví.

Redaktor Arnošt Dadák, 1913

tického hospodáře, od r. 1922 velké zábavně poučné kalendáře Milotického hospodáře s beletrií a radami pro zemědělce. V roce 1924 si zřídil vlastní tiskárnu. Znamé jsou např. Valaské písničky J. N. Poláška a A. Kubeše, které vyšly později za editorství syna Arnošta Dadáka - Zdeňka. Za svou celoživotní činnost zemědělského publicisty byl Arnošt Dadák v roce 1937 jmenován místopředsedou a čestným členem Syndikátu zemědělských novinářů a spisovatelů ČSR a čestným členem Československé akademie zemědělské. Zemřel v Kelči 9. srpna 1937.

Tato tzv. milotická větev pokračuje pak synem **Zdeňkem**, nar. v roce 1893, který vystudoval průmyslovou zemědělskou školu v Přerově a byl posléze nástupce díla svého otce Arnošta, a to jak v redakci Milotického hospodáře a Praktického rádce, tak i ve vedení družstva Hospodář. Za války byl 15 měsíců vězněn ve Wohlau a Breslau, po znárodnění pracoval v JZD. Zemřel v roce 1972.

Arnoštova dcera Ludmila též pomáhala v redakci svého otce a v roce 1919 zemřela na španělskou chřipku. Marie se provdala za malíře a grafika Konůpka⁴⁾ a odstěhovala se do Prahy, kde v roce 1945 zemřela.

Zdeňk Dadák měl dvě dcery – Evu (nar. 1923), provdanou Váňovou, a Alenku (nar. 1925), provdanou Krouskou, která zemřela v roce 1945, a syna Zdeňka (nar. 1930).

A nyní do Valašského Meziříčí.

Bratr František (nar. 11. 2. 1847) se 21. 10. 1872 oženil s Terezií Fuksovou z Třebetic u Hulína. Otec Terezie byl starostou obce a platil za nejmoudřejšího muže v celém okolí. Chodil v hanáckém kroji po celý život a jeho synové Václav a Jan zdědili po něm mlýn v Třebeticích. Než se rodiče Františka - Florian a Antonie Dadákoví - nastěhovali na mlýn do Valašského Meziříčí, spravovali meziříčský mlýn rodiče Fuksovi z Třebetic i se svou dcerou Terezií, pozdější manželkou Františka. Později se odstěhovali i s dětmi na Čeladnou. Na Čeladné však Franti-

Rodný domek ve Valašském Meziříčí-Krásně na Zašovské ulici. Na schůdcích stojí majitel obchodu Arnošt Dadák, vůz tažený koňmi dovezl z nádraží jednu z prvních dodávek kávy.

šek spíš ztratil, než vydělal a vrátil se proto po třech letech zpět do Meziříčí. Hospodařil pak dál na Obecním mlýně. Zemřel 23. 1. 1897. Po smrti Františka hospodařila na mlýně dál jeho manželka Terezie, pak mlýn prodala a koupila si domek na Zašovské ulici.⁵⁾

Podle mojí maminky se babičce Terezii říkalo "velká babička" a zřejmě po ní dostala naše rodinná větev svou výšku. František měl s Terezii 7 dětí.

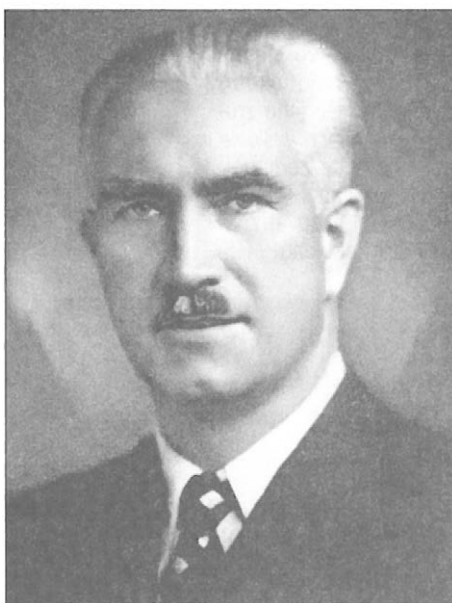
Jako prvorozený syn se narodil, třetí v řadě, můj děd **František** (16. 11. 1879). Absolvoval dřevařskou školu a vstoupil do dřevařského oddělení Agrobanky. Později odjel do Polska, které bylo tehdy carskou gubernií, kde stavěl mlýny. Zde se také oženil s mou babičkou Al-

Rodina meziříčského Arnošta Dadáka v sokolských krojích na počátku 30. let

bertinou (8. 3. 1909) a ve Varšavě se jim 27. 6. 1911 narodil syn – můj otec, kterému dali jméno **František Břetislav**. Na oddacím listě mých rodičů je povolání dědy Františka správce lesní manipulace. Podle vyprávění maminky můj otec osiřel v pěti letech, když dědu zastřelil pytlák. V záznamech rodinné kroniky je ale zapsáno, že se nastudil v horách.

Děda měl ještě další sestry: Marie a Antonie zemřely ve mlýně jako dospělé dívky, Boženu,

Podnikatel Arnošt Dadák

provdanou Pelcovou, která vedla později ve Valašském Meziříčí obchod pod parkem, Bohušku, která se provdala za inspektora pošt Kittricha, a dva bratry: **Václava**, který zprvu pomáhal svému bratru Arnoštovi v obchodování, později se odstěhoval do Itálie do Janova, kde se stal majitelem hotelu a restaurace; a konečně Arnošta, majitele velkoobchodu kávou a kořením a pražírny ve Valašském Meziříčí.

Dnes nejnámější nositel jména Dadák - **Arnošt** se narodil 5. září 1887 ve Valašském Meziříčí jako šesté dítě Františka a Terezie. Po svých předcích zdědil podnikavost a pílí. V domku na Zašovské ulici si hned po vyučení zařídil obchod se smíšeným zbožím.

V té době začala přicházet do módy káva. Ta se však prodávala zelená a každý si ji na malých pánevčích pražil doma. Arnošt si pořídil pánevku velkou a svou upraženou kávu začal rozvážet nejprve na kole, později na voze po okolí. Nápad měl úspěch. Se svým bratrem Václavem založili pak obchod kávou "na venek", pak založili filiálku v Krhové a Zašové a

zařídili obchod Na Aleji u valašskomeziříčského nádraží.

Dne 19. 5. 1918 se oženil s Boženkou, roz. Cíbulcovou. Měli pak 3 děti: Arnošta (Arnáčka) – 15. 1. 1920, dále Boženku – 9. 6. 1922 a Jiřího – 7. 3. 1926. Všechny děti se narodily v domku na Zašovské ulici. I když začátky nebyly lehké, jeho nasazení, pracovitost, poctivost a příčinnost zvítězila. T. G. Masaryk mu byl vzorem. Se svým bratrem Václavem se začal specializovat na prodej kávy. Cestoval a získával zákazníky po celé republice. Doma se o obchod zatím staraly jeho sestry. Nastala doba rozkvětu, a tu se rozhodl: prodal svůj mateřský obchod i filiálky a v roce 1927 koupil pole proti Sokolovně, na kterém postavil obchodní dům s pražírnou kávy a mlýnem na koření. Na zahradě vystavěl skleník, v němž pěstoval kávovníky, a rozkvetlé rostliny, případně už i plody přikládal k zakázkám svých stálých zákazníků. Bohužel přílišné vypětí a nasazení mu bylo osudné. Zemřel na srdeční záchvat 8. dubna 1939 ve věku 52 let.

Po jeho smrti vedla firmu jeho manželka, pak s pomocí syna Arnošta, který se vrátil z Anglie, kde se připravoval na budoucí povolání. Syn Arnošt se oženil v roce 1941 se Svatavou, rozenou Šabackou z Rožnova. Božena Dadáková zemřela též v nejlepším věku 51 let v roce 1950. V roce 1948 došlo ke znárodnění celého podniku, syn Arnošt byl z vedoucího místa propuštěn a pracoval pak v ČSAD Val. Meziříčí. Zemřel také předčasně, jako jeho rodiče, 31. 5. 1986. Žena Svatava žije v Rožnově.⁶⁾

V období let 1923 – 1930 Arnošt Dadák svůj podnik modernizoval do tří divizí. První divizí byl dovoz a velkopražírna zrnkové kávy, druhou – dovoz čaje, rozinek, mandlí a lískových jader a třetí dovoz koření s dvouposchodovým automatickým mlýnem. Vyhlášenými se staly značky kávy ARDA a čaje INDA. Součástí výrobního komplexu byly dvě provozní budovy se skladišti, pražírna se dvěma stroji na násyp 100 kg kávy, s denním výkonem 2 tun. Balicí automat na koření zpracoval ročně 87 000 kartonů a skladištní plocha zabírala 648 m². Měl sklady v Brně, Moravské Ostravě a Přerově a tranzitní sklady v Bohumíně a v Hamburku. V Ostravě a ve Zlíně zřídil zastoupení. Je až překvapující, že si ještě dokázal najít čas na kulturu. Zpíval např. v Pěveckém sdružení moravských učitelů a aktivně působil i v místním Sokole. Mezi jeho přáteli patřili i Karel Čapek s Olgou Scheinpflugovou. Byl velkým vlastencem a nástup Hitlera a

Jiří Dadák s Emilem Zátopkem v tréninkovém táboře v Otaniemi při olympiádě v Helsinkách, srpen 1952

František Břetislav Dadák ve své "aerovce" na počátku 30. let

vše, co přišlo potom, nesl velmi těžce. Jeho srdce nápor nevydrželo.

Nejmladší syn Jiří Dadák právě v této době začíná svou atletickou dráhu. Nejprve jako mladší, později jako starší dorostenec se prosazuje kromě běhu a skoku ve vrhačských disciplínách, zejména v hodu diskem a koulí. V sedmnácti letech se specializuje na klavíro, ve kterém pak dosáhl svých největších úspěchů. Na podzim 1948 narukoval na vojnu, na jaře roku 1949 se stal členem Armádního tělovýchovného klubu a již po půl roce se zařadil na sedmé místo na světě. To již závodil jako československý reprezentant. V roce 1950 se konalo v Bruselu mistrovství Evropy, kde získal bronzovou medaili; na podzim, při mezistátním utkání se sovětskými atlety, zvítězil v novém československém rekordu 55,89 m. V roce 1952 se zúčastnil olympijských her v Helsinkách, kde skončil na čtvrtém místě. To již byl dva roky zaměstnán v meziříčské Tesle, kde pracoval od pěti hodin ráno, střídal směny, včetně nočních, a jeho plat nestačil na vydatnější stravu. Za těchto podmínek nemohl udržet svou vrcholnou sportovní formu. V roce 1954 závodil ještě v Bernu a dokonce byl nominován do družstva pro olympiádu v Melbourne, ale forma se očividně ztrácela. V roce 1960 musel závodění ze zdravotních důvodů zanechat. Jiří Dadák, živá legenda československé atletiky, žije dnes se svou manželkou ve Zlíně a 7. března oslavil už 75 let.

Dovolte mi na závěr vzpomenout ještě mého otce **Františka Břetislava Dadáka**, který se narodil před 90 lety ve Varšavě 27. 6. 1911. Vystudoval reálku a bydlel u strýce Arnošta ve Valašském Meziříčí, kde mu oplátkou dělal reklamního výtvarníka. Měl velmi rád auta a po Valašském Meziříčí a Krásně byl prý často viděn při produkci jízdy ve stoje s řízením volantu jen popruhy nebo při jízdě na dvou kolech. Později měl též zastoupení automobilek zn. Aero a Praga. Máma vzpomínala, že se zúčastňoval různých automobilových závodů a také, jak učil mladého Tomáše Batu ve Zlíně řídit auto. Byli spolu natolik přátelé, že se bavili klukovinami na téma, kdo zabrzdí nejbližší ke srážu na kopci Na Babě. 16. prosince 1933 se otec oženil a vzal si mou maminku Ludmilu, rozenou Flašarovou, tehdy 16letou. Bydleli už ve Zlíně, kde měl otec

s matkou reklamní ateliér. Vzhledem k nedostatečným bytovým podmínkám přijal tehdy nabídku svého kamaráda, který měl domek v Liptále, a tak se stalo, že 6. 5. 1936 jsem se zde narodil. Pokřtili mě v kostele sv. Michaela a dali mi jméno **Břetislav**. Po mém narození jsme bydleli chvíli ve Valašském Meziříčí, pak v Kroměříži a na Slovensku v Bratislavě, kde otec externě vyučoval na průmyslovce. V roce 1938 dělal otec výpravu hry Jánošík v Lubietové. Po vyhlášení samostatnosti Slovenska jsme museli do osmačtyřiceti hodin opustit tuto zemi a ocitli jsme se až u Mělníka. Zde otec začal vyrábět dřevěné hračky a firma Dadák a Klos byla velmi brzo známá zejména výrobky, které klasicky využívaly dřeva a měly estetiku i vtip. Známý byl zejména výrobek dřevěného krokodýla ze článků spojovaných kůží. Táta ještě vyráběl i jiné výrobky, např. malý dřevěný tkalcovský stav pro domácí potřebu a měl spoustu dalších nápadů, včetně návrhu lidového vozu s novým typem motoru. Duch rodiny Dadáků zřejmě přinesl kromě šikovnosti i pocit národní hrdosti. Pamatuji ještě, jak u nás přespával jednou pan Cyril Mach, učitel z Hutiska, který mi dovezl fujárku a který tehdy dělal spojku přes protektorátní hranici u Mělníka. Nakonec tátu zavřeli, a po vyšetřovací vazbě v Pečkově paláci (kde jsem ho naposledy viděl) a na Pankráci a posléze pobytu v Terezíně, byl po 14 měsících věznění 16. července 1943 v Drážďanech popraven gilotinou.

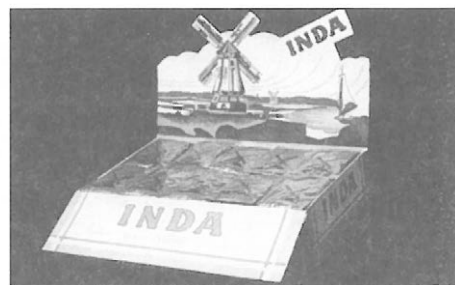
V roce 1968 jsem dostal z Washingtonu dopis od Dr. Bohumila Horáka, manžela poprave-

František Břetislav Dadák, 1942

První budova balírny a pražírny ve Valašském Meziříčí, kde v podkroví měl otec ateliér.

Jedna z dochovaných ukázek balení čaje podle návrhu mého otce

né Dr. Milady Horákové, který byl otcovým spolumělníkem a přítelem, ve kterém mně popisoval, jak si oba plánovali další život po válce...

Pro úplnost, i já se oženil – 11. 8. 1962 jsem si vzal Boženu, roz. Sedmíkovou (*29. 5. 1941, +31. 8. 1993). 6. 7. 1963 se nám narodil syn Jan, 11. 3. 1966 dcera Alice. Léta plynula, a když už jsem měl od dcery, provdané Skalské, dva vnoučky - Michala a Ondřeje, přišla letos konečně synovým telefonátem ze vsetínské nemocnice ona inspirace k výletu do minulosti.

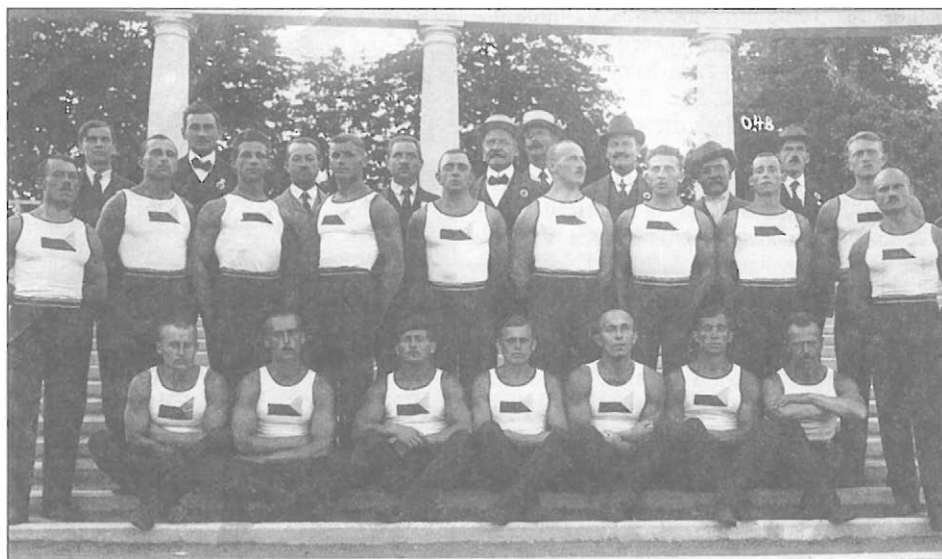
Kromě pěkných setkání s rodinou, bližší i vzdálenější, jsem se leccos dozvěděl, třeba i to, proč jsem měl v patnácti letech domovské právo v Kelči a proč mně vždycky vonělo čerstvé zorané pole a vymlácené obilí.

Při sledování historie vlastního rodu jsem si znovu uvědomil, jak byli naši předkové vychováni k pili, pracovitosti i čestnému jednání, a co znamenalo násilné přerušování činnosti životem válkou a dalším politickým vývojem po roce 1948. Kromě našeho rodu žilo na Valašsku jistě hodně osobností, jejichž život a dílo by si zasloužily pozornost a zpracování. Jejich odkaz má vskutku co říci nám i budoucím...

POZNÁMKY

- 1) Zemský lán činil cca 18, 16 ha – půllán cca 9, 8 ha.
- 2) Rodinná kronika Dadáků, sepsaná milotickým Arnoštem Dadákem.
- 3) Vrána, Jan: Arnošt Dadák – první novinář na Valašsku. Zpravodaj OVM Vsetín, 1992, s. 50 – 53.
- 4) Jan Konůpek, grafik a ilustrátor (1883 – 1950). Žák M. Pirnera, spoluzakladatel spolku symbolistních grafiků SURSUS, člen SČVGH Hollar.
- 5) Rodinná kronika Dadáků.
- 6) Rodinná kronika Dadáků.

Děkuji za pomoc při shromažďování a doplňování informací PhDr. Pavlu Balcárkovi, paní Evě Vánové, roz. Dadákové, paní Svatavě Dadákové a panu Rudolfu Billovi, Jiřímu Dadákovu, paní Boženě Sobiškové, roz. Dadákové, panu Josefu Zajícovi.

Družstvo ČOS před odjezdem do Antverp (3. zleva Stanislav Indruch).

Valaši na olympiádě 1924

Jiří Demel

Loni v září skončily poslední olympijské hry v Austrálii. Připomenuly nám, že také členové valašskomeziříčské sokolské jednoty se kdysi zasloužili o proslavení jména naší vlasti na olympijských hrách.

Cvičení na nářadí mělo v této jednotě dlouholetou tradici. Už v roce 1879 se zúčastnilo 18 cvičenců závodů v Olomouci a ceny získali Alois Mikyška ml. (syn poslance a starosty města Dr. Aloise Mikyšky) a František Karas. První závody ve Valašském Meziříčí se konaly na návrh náčelníka Františka Demla st. na veřejném cvičení jednoty v roce 1886. Zvítězil v nich bratr iniciátora závodu Josef Demel. Těsně před první světovou válkou se do Valašského Meziříčí přistěhovali brněnští sokolští závodníci Svoboda, Dobeš a Šafář, kteří vychovali početnou řadu vynikajících cvičenců. Nadšení pro nářadový tělocvik bylo veliké. Některým nestačila tělocvična a trénovali také doma. Takovým místem nácviku byl dvorek u Kalivodů v Zádruze a později u Janyšků v Králově ulici, kde nepřijemné pády z hrazdy mímilo nedaleké měkké hnojiště. Intenzita tréninku se ještě zvýšila po prvních úspěších a cvičencům se mnohdy ani nechtělo opustit tělocvičnu. Sokolník František Blažke vyháněl neúnavně cvičence se slovy: "Toťkaj máte klíče, sakramenti, nate a spěte si tady, lebo cvičíte do rána!"

Úroveň nejlepších byla vysoká. Právem napsal cvičitel ČOS František Erben, že "Valašské Meziříčí je jedinou venkovskou sokolskou jednotou, která pronikla svými závodníky a družstvem až v čelo, mezi přeborníky, mezi vítěze vyššího oddílu, mezi olympioniky."

Do reprezentačního družstva pro první poválečnou olympiádu, která se konala v roce 1920

v belgických Antverpách, byli vybráni také dva borci z našeho města – Stanislav Indruch a Josef Pagáč, který byl však tehdy jako voják dočasně členem Sokola Olomouc. Mezinárodní gymnastická unie se tehdy rozhodla uspořádat dnes nezvyklý závod v simultánním (současném) cvičení čtveřic na hrazdách, bradlech, koni naší, prostých cvičeních a překážkovém běhu. Soutěžilo se dva dny. Pagáč a Indruch cvičili ve čtveřici s pražskými závodníky Horou a Malým. Tato čtveřice dosáhla nejlepšího výsledku vůbec. Ale závod byl vypsán pro družstva o dvaceti závodnících. Vedení naší výpravy chybně porozumělo propozicím a do Antverp poslalo jen šestnáctičlenné družstvo. Umístilo-li se naše družstvo přes početní oslabení na 4. místě, ukazuje to velké mistrovství našich borců a nesmírnou snahu co nejlépe reprezentovat svou vlast.

Také dalších VIII. olympijských her v Paříži roku 1924 se zúčastnili dva závodníci ze Sokola Valašské Meziříčí. Byli to Stanislav Indruch a Bohumil Mořkovský. I na této olympiádě pronásledovala družstvo sokolských gymnastů velká smůla. Závodilo se tehdy v jedenáctiboji družstev i jednotlivců. Novináři po zhlédnutí nácviku našich cvičenců považovali Československo za nesporného favorita. Velké naděje byly skládány především do volné sestavy na bradlech Stáni Indruha. František Erben vzpomíná: "Na Indruchovu volnou na bradlech se těšil nadočkávě i sám nikdy nevzrušený náčelník ČOS Jindra Vaníček. Před nástupem k bradlům kdosi v šatně mluvil s obdivem o vynikajícím cvičenci Švýcarů. Jindra řekl: "A což až jim Indruch ukáže svou volnou."

Tragika pařížského výkonu Indruchova je známa. Jeho začátek zůstane na dlouhou dobu vzo-

rem mistrné kombinace, jiným těžko dosažitelné. Byl tento: ze stoje pobok uvnitř dohmat na pravou žerd, přešvih roznožmo nazad do váhy vzporem a vzpor ležmo, kolo odbočmo vlevo do váhy vzporem, prohnuté zvolna do stoje o rukou, prohnuté zvolna do váhy, zvolna průvlek do přednosu, obrát v přednosu jednoruč... Při doskoku na mokré trávě Indruch uklouzl a přetřhl si šlachy v koleně a v závodu nemohl pokračovat. Náhradník podle propozic nastoupit nesměl. Bylo rozhodnuto celé družstvo ze závodu odvolat. Přes tento příkaz se Dr. Miroslav Klinger rozhodl, že bude v závodu pokračovat jako jednotlivec. K němu se přidalo pět cvičenců, mezi nimi také valašskomeziříčský Miloš Mořkovský. Později vzpomínal jeden z diváků na tyto chvíle takto: "Co se teď odehrávalo na olympijském stadionu nelze popsat. Bylo to něco tak úchvatného, něco oduševnělého, něco magického, něco vznešeného v těchto cvičencích. Rvali se se soudcovskou pravomocí, zachovali si i v nejobtížnějších chvílích bojovné srdce... Snášejíce nestoudná bezpráví rvali se o setiny a tisíce bodu."

Šestičlenné torzo družstva bezpříkladnou obtavostí a bojovností získalo 9 medailí. Mezi nimi byla také bronzová medaile Miloše Mořkovského za přeskok přes „mamuta se šibenici“, jak vtipně nazvali naši borci nářadí, když při roznožce přes koně naděl o výšce 120 cm měli za pevným desetimetrovým můstkem ještě latku ve výšce 170 cm. Škoda, že fotografie takového skoku, která se dlouho uchovávala ve valašskomeziříčské sokolovně, někam zmizela. Existuje však fotografie B. Mořkovského při přemetu přes koně našší v brněnském časopise Sport z 1. 8. 1924. Miloš Mořkovský přispěl k 50 bodům, které pro Československo získali gymnasté, ještě 6. místem na kruzích. Je ovšem třeba připomenout, že tehdejší olympionici byli ryzími amatéry. Bohumil Mořkovský, jeden z prvních československých olympijských medailistů, se narodil 14. 12. 1899 ve Valašském Meziříčí. Kromě úspěchu na 8. olympiádě v Paříži získal ještě v roce 1926 přebornický titul, ale 16. července 1928 předčasně umírá.

B. Mořkovský při cvičení na olympiádě, Paříž 1924.

Tetřev hlušec (*Tetrao urogallus*), náš největší lesní kur, se v současnosti na Vsetínsku již nevyskytuje. Foto: V. Bureš

Valašské lesy v proměnách času

Rudolf Hykl

(pokračování z č. 2000/2)

Poznámka na úvod: K 1. 1. 2001 došlo ke změně sídla lesní správy Velké Karlovice do Vsetína a současně i ke změně jejího názvu na Lesní správu Vsetín.

HISTORIE LESŮ NA VALAŠSKU

K většímu ovlivnění původního přírodního lesa člověkem došlo až od konce 15. století v době valašské kolonizace. Lesy začaly být narušovány zejména pastvou valašského dobytka, zpočátku jen ovcí a koz, později i dobytka hovězího. Pro zemědělství byly lesu prvně odňaty menší plochy v dolních polohách podél Bečvy. Valaši v té době obdrželi od majitelů jednotlivých panství i určitá práva k obhospodařování polností i lesů.

Lesy spravované nyní LS Vsetín byly v minulosti součástí několika panství – vsetínského, rožnovského, vizovického, brumovského, liptálského a hoštálkovského. V průběhu let dochází k majetkovým přesunům některých velkých lesních komplexů z jednoho panství na druhé.

Území Valašska bylo dlouho hospodářsky nerozvinuto, a tudíž i požadavky na dřevo a na hospodaření v lesích byly minimální. Ještě v 17. století byla hlavní činností myslivost a některé přidružené práce v lese a při zpracování dřeva, jako např. popelářství, šindelářství, včelařství-brtnictví, výroba dřevěného zemědělského a řemeslnického nářadí, pastva dobytka, rybářství a další.

Dřevo se těžilo především v dostupných lokalitách v blízkosti řek, a to v množství podle místní potřeby a možností zpeněžit dřevo převezene plavením na vorech. Po celé 18. století se v lesích pracovalo s tzv. toulavou těžbou, při

níž se spoléhalo na obnovu dřevin přirozeným způsobem bez zásahu člověka. V původních valašských lesích rostly hlavně jedle, buky, lípy, javory, jilmy, jasany a lísky. Sběr lískových ořechů patřil rovněž k hospodářským činnostem. Byla šetřena hlavně lípa, a to s ohledem na její užitečnost pro včelařství a pro řemeslnou výrobu chudých valašských obyvatel a tím přeneseně i příjem pro vrchnostenskou pokladnu.

Jelikož byla vlastnická držba lesů na území nynější LS Vsetín velmi rozdrobená a v průběhu let od vzniku řádného lesního hospodaření vystřídaly lesní celky velmi mnoho majitelů a nájemců, byl i způsob hospodaření více nebo méně k lesu šetrný. Lesy byly až do roku 1945 v tomto území vesměs nestátním majetkem. Ještě na začátku 20. století hospodařilo na lesní půdě 6 velkostatků a jeden lesní statek. Lesy vlastnili kromě obcí i podílíci - singularisté a jinde neobvyklý velký počet drobných vlastníků. Přístup k hospodaření v lesích vycházel nejen z různé proměnlivé stability vlastnických vztahů, ale i z osvěcenosti vlastníka a z jeho chápání významu lesa v jeho dlouhodobosti.

První historické záznamy o výnosech z těžby a o příjmech z ostatních lesních činností jsou zaznamenány v urbářích jednotlivých panství a v darovacích listinách. Poměrně podrobné údaje o lesích a o hospodaření v nich, již v nám srozumitelné lesnické terminologii, jsou zachyceny v operátech josefinského a stabilního katastru.

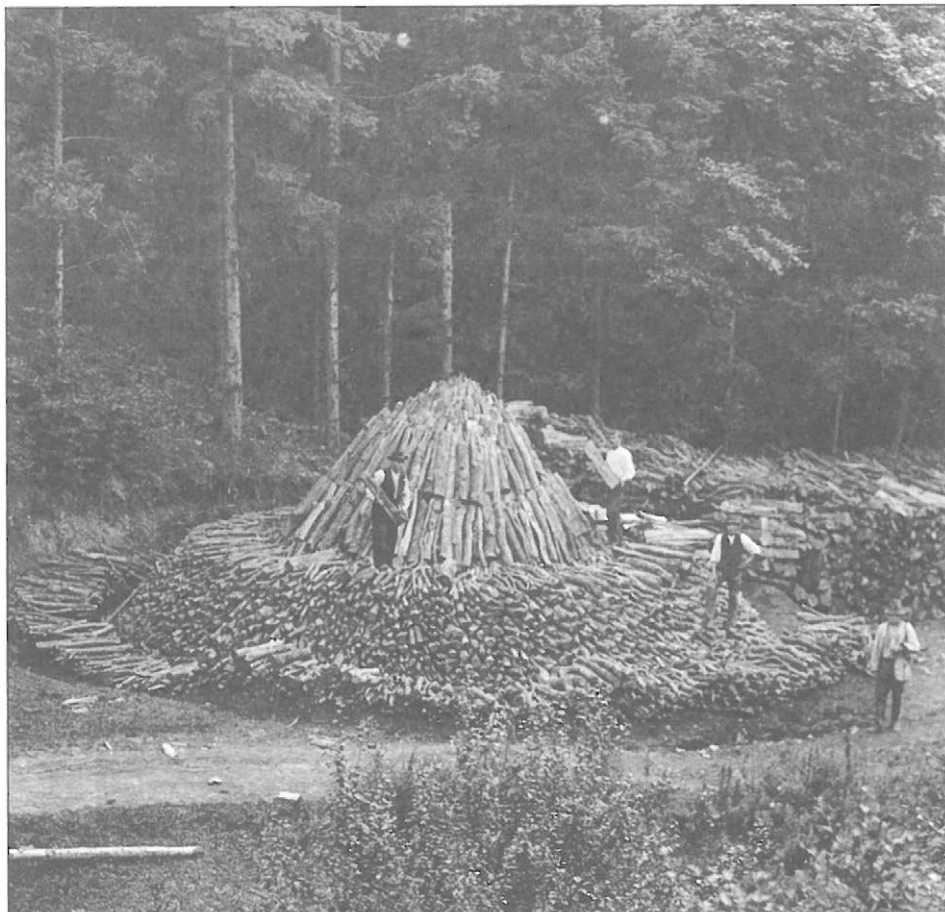
Nástup k řádnému lesnímu hospodaření se na Vsetínsku datuje do let 1809 – 1814, kdy byly vsetínské lesy poprvé zařízeny systémem hospodářského předpisu a kdy byly poprvé vypočteny zásoby lesa a stanovena výše roční těžby.

Prakticky rozvrácení původních lesních porostů na Vsetínsku přineslo hospodaření belgické exploatační společnosti, která se stala od roku 1857 majitelem vsetínského panství. Ta začala holosečně těžit staré jedlobukové porosty, které až do té doby zabíraly větší část plochy lesa. Po 33 letech držby této společnosti byly staré porosty až na nepatrné zbytky úplně vytěženy a na jejich místě se objevují mladé, převážně uměle založené porosty smrkové. Pro jejich zakládání bylo chybně použito dovezeného semene ze Slezska, nebo dokonce až z alpských zemí.

Vysoké těžby a pastva dobytka narušily velmi silně vodohospodářské poměry v povodí vsetínského Bečvy. Vsetínský lesmistr Bernard v 70. a 80. letech 19. století řídil rozsáhlou zalesňovací akci zdevastovaných ploch. K tomuto problému byl vydán dokonce v r. 1896 zákon, celá akce byla velmi úspěšná.

Lesní personál byl ustanoven ve vsetínských lesích začátkem 17. století. Polesnému byla tehdy přidělena řada hajných. K roku 1945 měl každý velkostatek lesmistra nebo lesního správce a hájenský personál, působili tu i adjunkti. Prakticky každý velkostatek měl jinou strukturu lesní správy.

Velmi rozsáhlý archivní materiál se váže k myslivosti, ta byla v počátcích hospodaření v lesích hlavní činností lesního personálu. V průběhu téměř 200 let byly na vsetínském panství zaznamenány údaje o výskytu jednotlivých druhů zvěře, o počtech ulovené zvěře i zvěře škodné. Tyto záznamy dokládají, že jelení zvěř se na Vsetínsku objevovala v minulosti celkem ojediněle, což bylo důsledkem volné pastvy valašského dobytka v lesích, který jelení zvěř ne-

Stavba milife - výroba dřevěného uhlí, Halenkov-Dinotice, 1927

Foto: K. Puszkailer

Miroslav Gerža z Liptálu, 1997

dopřával klid. Ještě v 18. století se v lesích prováděla intenzivní pastva. Srnčí zvěř se po tlumení výskytu velkých šelem začala v 19. století rozšiřovat. Dobré byly stavy zajíců, jeřábků, koroptví, sluk a různých malých ptáků, kteří se v té době lovíli. Černá zvěř (divoké prase) byla v 18. století celkem vzácná. V horských polohách žil v poměrně dobrých stavech tetřev, později tetřevka. Z velkých šelem žili ve vsetínských lesích v 18. století medvědi, podle záznamů byl poslední medvěd uloven v r. 1775, rys v roce 1779, vlk byl až do konce 18. století loven každoročně. Poměrně vzácně se vyskytovala kočka divoká, v revírech Jablůnka a Semetín žila a byla i lovena vydra. Myslivost provozovali nejen panští myslivci, ale i valašští fojti a různí svobodníci (mlynáři apod.). Ti za to odváděli vrchnosti část úlovků. Velkých honů na vlky a medvědy se museli účastnit i vsetínští měšťané.

LESY JAKO ŽIVOBYTÍ PRO OBYVATELSTVO

Veškeré práce v lesích provádělo původně poddanské obyvatelstvo jako svou robotní povinnost. Od lesních robot byli osvobozeni jenom vsetínští měšťané, kteří, jak již bylo uvedeno, byli povinni chodit na hony na velkou dravou zvěř.

Po zrušení roboty pracovali v lesích obyvatelé jednotlivých vesnic za odměnu, často to byli drobní zemědělci najímaní na sezónní práce. Kromě toho zaměstnávali již v 19. století velcí vlastníci lesů poměrně vysoký počet stabilních a již specializovaných dělníků na těžební a pěstební práce. Zvláštní skupinu mezi dělníky tvořili voraři. Vorová plávka na Bečvě se na vsetínském panství prováděla již od 16. století. Do poloviny 19. století se dřevo na vorech plavilo až na jižní Moravu, na západní Slovensko, někdy i do Budapešti. Po vybudování železnice Hranice – Vsetín v roce 1885 vsetínské vorařství, které mělo velkou tradici, brzy zaniklo. Vorařství a volná plávka dřeva po Bečvě a mnoha jejich přítocích zaměstnávaly vždy velký počet vorařů, pomocných dělníků a povozníků v dopravě dřeva k místům ložení.

Práce v lese byla v minulosti zaměstnáním chudých obyvatel Valašska. Nízká odměna za

tak těžkou a tak nebezpečnou práci měla svoje opodstatnění v nedostatku jiných pracovních příležitostí, či ve velkých vzdálenostech do míst, kde byla jiná zaměstnání. Navíc bylo možné pracovat jak v zemědělství, tak i v lese.

Archivní záznamy o mzdách za práci v lese ukazují, jak nízko byla tato práce hodnocena (Velkostatek Vsetín, r. 1885)

- za výrobu 1 plm pílařských výřezů bukových (stětí, odvětvění, rozřezání) 19 krejcarů
- za pálení 1 q uhlí 15 krejcarů
- za plávku 1 prn paliva 40 krejcarů

Les poskytoval i jiné pracovní příležitosti v přidružených činnostech, jak o nich bylo již zmíněno, a nebylo jich málo.

V hlubší minulosti byla stanovena přesná a přísná pravidla pro čerpání užitků z lesa. Ukazuje to „Lesní pořádek panství vsetínského z roku 1765“.

Po roce 1945 se s rozvojem Valašska, hlavně průmyslu, snížil zájem o práci v lese. Státní lesy si začaly vychovávat svůj učňovský dorost a začaly zaškolovat své pracovníky pro práci s mechanizmy v náročných terénních podmínkách, a to prakticky pro všechny práce v lese.

V dnešní době provádí práce v lesním hospodářství ve státních lesích v obvodu Lesní správy Vsetín celkem okolo 180 pracovníků. Kromě toho si soukromí vlastníci lesa zajišťují provedení prací ve svém vlastním lese u různých firem samostatně, ale pod odborným dohledem lesních hospodářů.

KTERÉ STARÉ DŘEVAŘSKÉ TRADICE DODNES ŽIJÍ

To je otázka velmi širokého obsahu. Z pohledu lesníka lze uvést, že určitou tradicí se stala i věrnost některých rodin práci v lese a lesnickému povolání. Je jich však čím dál méně.

Typická tradice práce se dřevem se postupem času přesunula z oblasti výroby základních životních potřeb do oblasti kultury a uvědomělého udržování typických projevů života na Valašsku. Jde zejména o tradici lidového řezbářství, výrobu rázovitých ozdobných i užitkových předmětů a náradí do domácností a pro drobné hospodářství, o výrobu šindelů pro potřeby památkové péče, v poslední době o obnovu výstavby roubených domů pro bydlení a i o další výrobky ze dřeva.

Fortel valašských lesních dělníků je znám široce. Lesní dělníci chodili za prací do blízkých i dalekých lesních oblastí republiky i zahraničí, zvláště když lesy postihly kalamity větrné, hmyzí či jiné. V nedávné minulosti, ale i v současnosti je nejen v republice, ale i v Evropě známo jméno valašského dřevorubce Miroslava Gerží, rodáka z Liptálu. Svým skutečným mistrovským uměním zacházet s pilou a těžít dříví se čtyřikrát stal mistrem Československa i České republiky v těžbě dříví a v roce 1986 dokonce mistrem světa.

Připomenout je nutno také výrobu šindelů ve Velkých Karlovicích a v neposlední řadě práci nenápadných, prostých řezbářů, kterých je na Vsetínsku stále dost a jejichž práce je vskutku také mistrovská a potěší oko člověka. Výroba špejlí je další dřevařská práce, která má svou tradici v Hošťálkově, Kateřiněch a je užitečným

přínosem pro člověka. Děti si rády hrají s dřevěnými hračkami, protože jsou motivací pro jejich myšlení a nápady tvořit něco nového. I to je dřevařská tradice, která přetrvává.

LZE POROVNAT PÉČI O LESY NA VALAŠSKU V MINULOSTI A DNES

V předcházejícím pojednání bylo uvedeno, jak se v průběhu minulých století vyvíjela péče o les a jaké byly její výsledky. Les díky své biologické síle odolal i kořistnickým exploatacím, a to zejména proto, že si člověk včas uvědomil, že musí zásadně a ve svém zájmu změnit svůj vztah k lesu. Lesní zákony a jejich nástroje – lesní hospodářské plány, oblastní plány rozvoje lesa a další odborné lesnické dokumenty – v sobě zahrnují čím dál víc zásad a opatření, které zaručují trvalou existenci lesa a všech jeho blahodárných účinků. Zajištění stability lesa, řízené ovlivňování druhové skladby dřevin, růst podílu listnáčů při obnově lesa, zvyšování přirozené obnovy, opatření pro snižování výměry holin a nahodilých těžeb, zejména ve státních lesích, to nejsou jenom proklamace. Níže uvedená čísla to ve stručném srovnání dokumentují:

	jednotka	1998	1999	2000
Těžba dřeva	m ³	67.323	66.097	75.081
Zalesňování celkem	ha	52	62	56
z toho jehličnany:	ha	39	44	42
v tom: jedle	ha	7	7	8
z toho listnáče:	ha	13	18	14
v tom: buk	ha	10	15	12
jasan	ha	-	1	2
Holiny	ha	71	62	78
Přirozená obnova	ha	16	15	32

SOUČASNÍ MAJITELÉ LESŮ NA VALAŠSKU

I vlastnictví lesů je v neustálém pohybu. Přitom však výměra lesů podle jednotlivých hlavních skupin vlastníků se v podstatě nemění. V současné době je na území Lesní správy Vsetín vlastnictví lesů rozloženo takto:

	ha
Stát	14.085
Obce	4.123
Soukromí vlastníci	16.820
Lesní družstva	421

Vztah vlastníků k Lesní správě je taxativně upraven v zákoně o lesích č. 289/95 Sb. a v prováděcích předpisech k němu. Spolupráce se soukromými vlastníky probíhá tehdy, když u nich státní lesy vykonávají funkci odborného lesního hospodáře. Dohled nad plněním lesního zákona i u soukromých vlastníků mají orgány státní správy. Podle zkušeností pracovníků LS

jsou současné problémy v lesním hospodaření ze strany soukromých vlastníků důsledkem přerušení vlastnické kontinuity k lesu. U některých nových vlastníků je navíc pocit vlastnictví silnější než vztah k samotnému lesu a k jeho potřebám.

NEŠVARY DNEŠNÍ DOBY

Bohužel u některých návštěvníků lesa převládá představa, že státní vlastnictví, dříve označované jako všelidové, zakládá pro ně právo chovat se v lese podle svých představ a ku světu, mnohdy zcela osobitě chápanému prospěchu. Zařízení a majetek nejen státních lesů, sloužící provozu a umístěný v lesích, je velmi často ničen – lovecké chaty, zařízení pro krmení zvěře, seníky, závory proti neoprávněnému vjezdu na lesní cesty a pod.. Rostoucímu vandalství je pro rozlehlost lesů dosti obtížné čelit. Život v lese a klid pro zvěř velmi poškozují přímo nájezdy skupin agresivních jezdců na terénních motocyklech, pohybujících se po pěšinách v nejzapadlejších částech revírů. Bohužel i mnozí cykloturisté na horských kolech si zkoušejí své sportovní výkony bezohlednou jízdou po spádnících přímo v porostech.

Hrubá nekázeň a protizákonné jednání některých návštěvníků lesa činí lesní personál poněkud skeptickým k otevírání cest pro jízdní turistické využití.

Turismus organizovaný a prováděný v mezích zákona je však obecně vnímán pozitivně, proto byl přijat a je plněn "Program 2000" LČR, který zahrnuje turistické a rekreační využití lesního prostředí.

Co les poškozují a co je v něm zakázáno, podrobně stanoví lesní zákon č. 289/1995 Sb.. Z činností, kterých se občané poměrně často dopouštějí a jsou protizákonné, lze např. uvést: stavby oplocení a jiných nepovolených objektů, vyzvedávání sazenic stromů a keřů, ježdění a stání s motorovými vozidly v lesích, ježdění na kolech, koních, lyžích nebo saních mimo cesty a vyznačené trasy – jde o poškozování lesních porostů, lesních kultur a vznik eroze půdy. Protizákonné je umožňování výběhu hospodářským zvířatům do lesa, znečišťování lesa odpady, sešlapávání mladých stromků při sběru lesních plodů a další činnosti. Sankce za poškozování lesa se podle zákona vztahují i na podnikatele, kteří při svém podnikání les poškozují, ale i na vlastníky lesů, kteří úmyslnou činností způsobí značné škody na lese a ohrozí tím plnění jeho funkcí.

Krádeže dřeva v soukromých lesích, okrádání drobných vlastníků nepoctivými obchodníky se dřevem, to je závažná trestná činnost, která se v poslední době a v dříve nebyvalém rozsahu, zejména na Vsetínsku, rozšířila. Kauzy tohoto druhu se dostávají stále častěji do sdělovacích prostředků a veřejnost je seznamována s jejich společenskou závažností. Do trestné činnosti je po právu započítávána i veřejná újma na všech funkcích, které lesy pro společnost plní. Společným nasazením všech orgánů, které zajišťují ochranu lesa a dodržování zákonů, obecně se v poslední době pomalu začíná dařit tuto trestnou činnost odhalovat.

Z pozitiv, které lesní provoz zaznamenal jako dobrou změnu, je ukončení nekonceptního budování rekreačních zařízení na lesní půdě. Ná-

tlakové akce, vycházející z individuálních potřeb a představ, ale i důsledně nepostihovaná nekázeň vůči stavebním předpisům způsobily, že v některých oblastech lesní správy je nadměrný počet lyžařských sjezdovek, vleků a rekreačních chat. Chybělo úhrnné posouzení jejich využití v širším území. Máme na mysli souhrnné vyhodnocení provozu, do kterého by byla kromě očekávaného přínosu započtena i újma lesnímu hospodářství a ochraně přírody. Zpracované územní plány státními orgány, jejich řádné projednání se všemi, kterých se využití území dotýká, to je změna k lepšímu. Udržení stavební kázně v území bude úkolem stavebních úřadů, vlastníků i ostatních zainteresovaných. Určitou nevyužitou rezervou v zajišťování provozu sportovních zařízení je podle našeho názoru užší spolupráce organizátorů těchto činností. Tlakem k takovému jednání jsou újmě odpovídající poplatky za odnětí těchto pozemků lesnímu hospodářství.

Určitým zpestřením lesnických činností na území Lesní správy byl v loňském roce pohyb mladého medvěda. Bylo s ním spojeno velké úsilí ochránců přírody zajistit mu volný pohyb, což zapadá do jejich programu reintrodukce velkých šelem do naší přírody.

Podle archivních záznamů byl poslední medvěd uloven na vsetínském panství v r. 1775. V době tereziánské a josefínské platilo nařízení o hubení velkých šelem myslivci a poddanými a pozdější lovecké řády přispěly k zániku medvěda na většině našeho území.

První návrat populace medvěda do Moravskoslezských Beskyd byl po více než 200 le-

tech zaznamenán v roce 1973, k dalšímu oživení migrací došlo na přelomu 80. a 90. let.

Návrat velkých šelem do dnešní krajiny člověkem hodně pozměněné a intenzivně využívané není jednoduchý.

V současné době nemá les a hospodaření v něm na území Lesní správy Vsetín škůdce, který by závažnějším způsobem ohrožoval jeho existenci a jeho blahodárné působení v krajině a pro člověka.

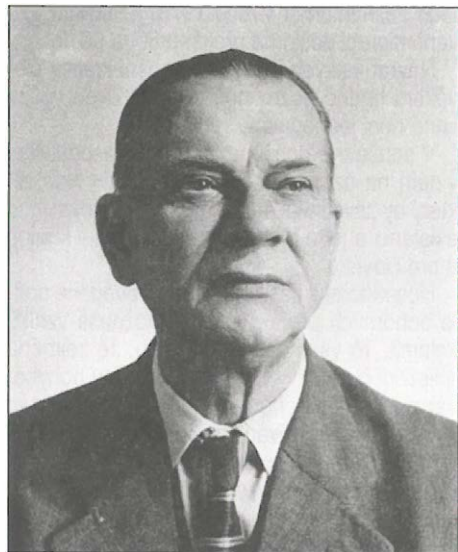
Hospodářské zásahy v lese, prováděné podle odborných předpisů, tlumí možnosti vzniku kalamit. To však za předpokladu, že zejména abiotiční činitelé v přírodě se nebudou pohybovat v extrémních hodnotách. Boj proti hmyzím škůdcům je zajišťován systémovými opatřeními ve spolupráci s lesnickým výzkumem. Největším škůdcem je bohužel stále bezohledný a hrabivý člověk. Pro nás lesníky je cílem co nejvíce se hospodařením přiblížit přírodním procesům a kvalitě původního lesa. Činit tak na základě znalostí a uvědoměle a mít přitom na zřeteli rozumné potřeby člověka i přírody, a to i do budoucna.

Rudolf Hykl je lesním správcem Lesní správy Vsetín. Narodil se ve Veřovicích. Po pětiletém působení na lesnickém učilišti v Bílé jako učitel odborných předmětů, zastává od roku 1970 funkci lesního správce na Lesní správě Vsetín.

Podklady: Historie lesů, Lesprojekt, ústav inženýrské činnosti, Brandýs nad Labem, LČR, s.p. LS Vsetín

Foto: K. Pavelka

JOSEF BARUCH malíř a grafik

28. 7. 1894 – 22. 11. 1966

Jiří Demel

*“Chytá ho pomálu taková jakási tesknica
po kopcách, lesoch, šindelových střechách,
po polách dětělín a ohnice a po planých
hruškách... no, ináč řekňaci, chce sa mu
domů,
tam, gde jako malý ogarec vyrůst.”*

K nejlubším zážitkům každého člověka a umělce především patří chvíle dětství, místa, kde začal objevovat svět a jeho krásy. Vzpomínky je zkrášlí a čas dá zapomenout i na zlá příkoří, která život často přináší.

Pro malíře a grafika Jožku Barucha byl takovým zaslíbeným místem kraj kolem jeho rodiště Krásna nad Bečvou (dnes část Valašského Meziříčí). Narodil se tam na nádraží 28. července 1894 jako nejmladší z pěti sourozenců výtvarníka. Rodiče mu brzo zemřeli. Ogar Jozefka vychovali cizí lidé v blízké vsi Juřince a v Cimburku, polodřevěné chalupě u krásenského hřbitova. Jeho dětství poznamenaly voňavé louky, staré hlavaté vrby u šumící Bečvy, v jejíž vodě se zhlížel kopec Junákov a dědina Juřinka s pokřivenými dřevěnými chalupami. Tam na dvorcích vonělo dřevo, ze kterého staříček uměl udělat vozík či jinou hračku. Ve stínu jabloně – dvorčinky vyprávěl dětem o svých setkáních s hashrmanem a dalšími pohádkovými bytostmi. Jeho povídání se hluboko zapsalo do paměti vnímavého chlapce, nadaného bohatou představivostí.

Na školu vzpomínal Jožka Baruch rád. Pečliví učitelé půjčovali jemu i ostatním “poledňákům”, dětem, které v poledne nechodily domů, sešity Malého čtenáře, Staré pověsti české, Kytici, Broučky, Babičku. Malý Jožka náruživě

četl, hluboce prožíval přečtený děj a velice obdivoval obrázky Věnceslava Černého, Artuše Scheinera, Josefa Weniga, Mikoláše Alše. Rád by se dál učil, ale na studia nebylo peněz. Tak se šel učit malířem pokojů do Nového Jičína, potom typografem a nakonec řezbářem. Cestu k tvůrčí práci, po které toužil, mu ukázala odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí. Profesori, řezbář Alois Balán, sochař František Hrachovec, mu dali dobré základy pro další samostatnou výtvarnou práci. Nadaného mladíka si všiml malíř Rudolf Schlattauer, ředitel a zakladatel valašskomeziříčské gobelínové školy, a pomohl mu do Prahy, kde se Jožka Baruch stal žákem umělecko-průmyslové školy a studoval u profesorů Emanuela Dítě, Arnošta Hofbauera, Jana Preislera, Karla Špilara a především u Františka Kysely, jehož speciálku absolvoval v roce 1922. Grafickým technikám tam tehdy učil Eduard Karel.

Za studií i po jejich ukončení se Jožka Baruch životem probíjel těžce. Toužil po opravdové tvůrčí volnosti, a proto odmítal i lákavé nabídky pevného zaměstnání. Musel využívat všech svých schopností, aby se uživil. Často se vracel ke svým znalostem řezbářství. Pro tehdejší parlament udělal řezby znaků Čech, Moravy, Slezska, Slovenska. Vyřyl pamětní desku pro rodný domek Aloise Jiráska v Hronově. Od mládí se podílel se svými meziříčskými přáteli na výrobě dřevěných hraček. Jako zkušený řezbář byl pověřen řízením kursů řezby a funkcí instruktora Státního ústavu pro zvelebování živností na Slovensku.

Každoročně se Jožka Baruch vrací na rodné Valaško a maluje tu četné akvarely, pastely. Navrhuje pro meziříčské gobelínové dílny gobelíny Ondráš, Pohanský motiv. Za trojdielný paraván dostal na výstavě dekorativního umění v Paříži v roce 1925 stříbrnou medaili. Podle jeho návrhů byla zhotovena řada sokolských a vojenských zprorů.

Těžištěm díla Jožky Barucha však byla vždy grafika, úprava a ilustrace knih. Ke každému úkolu přistupoval vždy s vědomím velké vážnosti a odpovědnosti. Každou kresbu, každý tah grafického rydla důkladně promýšlel. Realitu zjednodušuje a komponuje do nových celků v duchu svého uměleckého názoru, který byl ovlivněn secesí. Jeho grafické listy i knižní ilustrace mají poněkud tvrdou, až hranatou linii. Každá jeho

Ilustrace k básni Miloše Jirko P. B., bibliofilie Pozdrav do Branky, Praha 1937

Ilustrace k básni Slezské lesy z cyklu Slezské písně, dřevoryt

čára je jakoby vyřezána pevnou rukou do dřeva. Stylizuje listy i větve stromů, luční květy, motýly, brouky, ptáky, ale i prosté předměty, hračky i pohádkové bytosti. Někdy se v nich ozvou vzpomínky na malíře mu drahé: Bohumíra Jaroňka, Hanuše Schwaigra, ale především na výtvary lidového umělce, když zdobil všední předměty svého tvrdého života.

Baruch miloval poezii. Obdivoval verše Erbenovy, Nerudovy, Sovovy a doprovodil je svými ilustracemi. Vedle ilustračního doprovodu ke Starému zákonu mají zvláštní místo v jeho tvorbě bezručiana. Dílo Petra Bezruče znal a miloval od dětství. Bylo mu blízké svou jadrností, nesmlouvavostí, drsnou pravdivostí. S Bezručem si i osobně dobře rozuměl a poutal ho k němu přátelský vztah. Rád vzpomínal, jak u něho v roce 1946 skládal soukromou maturitu ze znalostí motýlů. Vytvořil řadu kolorovaných a lavírovaných kreseb, grafických listů, novoročenek, exlibris inspirovaných básněmi Slezských písní. Sem patří také Baruchovy bibliofilské tisky “Šest Slezských písní”, “Pozdrav do Branky”, “Stužkonoska modrá” a další.

Pozoruhodné místo v umělcově tvorbě zaujímají knížky jeho vzpomínek, které vyšly rovněž v bibliofilské úpravě pod názvy “Ludé zpoza Junákovy I - III”, “Staříček Kubějů” a pak souborně “Pod Junákovem”. Jsou to návraty do světa dětství, které odrážejí Baruchův chlapecký a zároveň citlivý postoj k životu. Všechny jsou napsány jazykem, kterým se mluvilo kdysi v jeho rodišti.

S Baruchovým úsilím o vytváření sličných knih souvisí jeho poměrně rozsáhlá exlibrisová tvorba. Prvá exlibris vznikají ještě za jeho studentských let, brzy po skončení první světové války, a jejich řada končí až umělcovou smrtí 22. listopadu 1966. Všechna nesou charakteristické rysy Baruchovy grafiky a ilustrace, jak o nich bylo již hovořeno. Snad to, že vstupuje do světa umění až ve svých 26 letech, tedy poměrně pozdě, způsobilo, že jeho práce mají od počát-

ku ustálený výraz bez výraznějších vývojových změn. Často volí pro knižní značky náměty bezručovské a z prostředí rodného Valašska. Vědomě vychází z tradic lidového umění, ale každý jeho prvek stylizuje a komponuje podle přísných zásad uměleckého řádu, jak se mu naučil za studií u Františka Kysely. Písmo je nedílnou součástí každé značky, je výrazné a čitelné, dekorativními prvky spjaté s celkem. Výraznou alegorií charakterizuje majitele knihy. Je přesvědčen, že exlibris má plnit i svou původní funkci vlastnické značky. Proto nejčastěji volí techniku, která dovoluje početné rozmnožení – dřevoryt a zinkografii. Nejcharakterističtější jsou jeho exlibris provedené dřevorytem, často s barevným podtiskem a někdy i ručně kolorovaná. Mezi sběrateli byla Baruchova exlibris velmi oblíbená. Jeho značky pro Frantu Koudelku, Huberta Sekeru a Knihovnu univerzity Komenského v Bratislavě vyšly jako příloha Sborníků pro exlibris. Baruch také vytvořil grafickou značku pro Československý spolek sběratelů a přátel exlibris. Jeho drobná grafika vyšla také v několika souborech "Dvanáct exlibris

mých přátel a známých" /1933/, "Čtrnáct exlibris Jožky Barucha" /1944/, "Soubor bezručovských novoročenek" /1959/, "Soubor novoročenek J. Barucha" /1959/.

Rázovité grafické listy a zejména exlibris a novoročenky Jožky Barucha vypovídají o umělecké poctivosti a přímosti autora, o jeho lásce k rodnému kraji, o jeho obdivu k přírodě, o jeho vztahu k prostému člověku. Jimi osobitě přispěl k vývoji moderní české grafiky.

Na jedno z mnoha společných čtvrtáctví Miloše Kašíka a Jožky Barucha v době, kdy o prázdninách vandrovali se skicáky po Valašsku, kreslili, malovali, povíдали, a když bylo zač, tož i popíjeli, když nebylo – hladověli, vzpomněl v listopadu 1966 v krásenském zámku ve Valašském Meziříčí v kruhu Baruchových přátel M. Kašík:

Za parného srpnového dne došli k venkovské hospodě. Všude bylo pusto, všichni byli na poli. Z kuchyně vyhlédla hospodská a uspěchaně se ptala, co chtějí. Aby nezdržovali a nezatěžovali kapsu, dali si slivovici a kus chleba. Zatímco

hospodyně odběhla dovařit oběd pro žence, dva malíři seděli, popíjeli, mlčeli. Jožka občas odehnal dotěrnou mouchu slovy: "V každé hospodě otravuje jeden ožralý lebo aspoň jedna mucha." Zamyšleně vysušoval rozlitou slivovici chlebem a házel ho k otevřeným dveřím, kterými do šenku strkala svůj zvědavý zobák statná husa. Trnkami vonící chleba jí zřejmě chutnal. Když po chvíli nahlédla do hostinské místnosti hospodská, aby se zeptala, než odejde na pole, co hosté ještě chtějí, zůstala vyjeveně stát a zděšeně zírala na potácející se husu. Jožka jí s nevinnou tváří sděloval, že to je drůbeží mor, který se šíří po celém kraji. Husu je třeba neprodleně zabít a zahrabat na mrchovišti. Nešťastná hospodyně naříkala, že zrovna, když je nejvíce pilno, ještě přijde taková "oštara". Miloš ochotně navrhl, aby jen chudáka husu sprovodila ze světa, že ostatní už oni dva zařídí. Vděčná hospodská se hned chopila nože a husu zařízala a z vděčnosti nevzala peníze za útratu a ještě jim pěkně poděkovala. Za hodinu se už v hospodě sousední dědiny pekla tučná husička pro vykutálené malíře.

Hrst vzpomínek

Drahomíra Dvořáková – Baruchová

Dovolte mi, vážení přátelé, abych zavzpomínala na svého otce, malíře Jožku Barucha. Mé vyprávění nebude brilantní, je upřímné. Týká se věcí prostých, ale pokud k vám zazní z mých malých příběhů, spíše úsměvných, i nota lyrická, budu vědět, že jste mi dobře rozuměli.

Vzpomínáme doma na otce denně, vždyť okřídlené věty, které pronášel, žijí u nás stále dál. Byl člověk skromný, ale pečlivý, až puntičkářsky dbal na neměnný pořádek věcí. I zevnějškem byl, jak se mi zdálo, stále stejný. Postavu měl statnou, obličej příjemný výrazem, snad pro důvěřivé oči. Měl hladce sčesané vlasy, kolmé čelo, velmi široký, rovný nos a zvlněná ústa. Figury, které kreslil, měly jako on široká čela, hlavy s rovným temenem, hranatá těla, jeho postavy žen nebyly ani libivé ani křehké. Když tatka kreslil, bylo to, jako by vyřezával. Pracoval na stole, desku opřenou o starý dřevěný penál. "Jsem na tom lepší než Mikoláš Aleš", říkal, "ten měl desku opřenou enem o kuchyňský hrnec."

Skromně jedl, měl rád polévky, kůstěk masa a zeleninu. V čáře musel být česnek, pivo točené přímo do půllitru a bylo-li lahvové, tedy pouze v červených lahvích. Přesně ve dvanáct usedal k obědu, večerel v šest. Jakýmsi řízením osudu objevil vždy na stole zapomenutý špendlík (u nás se stále šilo). A jeho dráždila potouchlost věcí.

Zdrojem veselí bývalo počítání mých domácích úkolů. Jelikož jsem zdědila matematický antitalent po otci, bylo nabíledni, že ani on, ani já se do výsledku nestrefíme. Přirozeně. Každému to vyšlo jinak. Zachránila to vždy maminka. Jako malý důkaz našeho matematického důvtipu uvedu, že se nám vlastně nikdy nepodařilo vypočítat obytnou plochu našeho bytu. Tatka byl naštíru i s násobením. Pětkrát tři si psal pod sebe a sečetl. Klasické bylo jeho počítání při hazardní hře žolíčích. Sedm a osm je čtrnáct, je patnáct. Prohrával strašně. Maminka už dělala úmyslné chyby, ale marně.

Co pamatuji, vycházel jednou týdně do Prahy, to znamená do města – u nás ve čtvrti by do hospody nešel. Nikdy to ale nebylo v neděli. Brzo z večera usedal U Schnellů na Malé Straně a to posezení zakončoval ve vinárně. V Makarské, U Zpěvačků, U Konšelů. Vypil "baňu" červeného vína a ovšem i "baňu" minerálky. Nikdy nic nejedl. Když už musel, jako třeba při pobytu v Meziříčí, byl z toho vždycky trochu malér. Vzpomínám, jak vyhuboval číšníkovi v hotelu Přerov, že si objednal kachnu a nikoli netopýra. Protože domů dorazil vždy pozdě (nejel nikdy taxikem, jenom noční tramvají se čtyřicetiminutovým intervalem), měl druhý den "nořemni". Přiznám se, že později, za studentských let, když i já jsem podnikala své večerní výpady – říkal: "Dáča je celý den zdechlá, ale jak se setmí, tak ožije a vyletí jak noční hmyz" – často-

krát jsme se v té poslední noční nebo i první ranní tramvaji potkali.

Tatka opravdu rád popíjel. Dobré víno, slivovicu, borovicičku. Byla to ale jeho jediná slabost. Kajicně vždy přiznával: "Tož jsem zas byl v kyblu!"

Jednou se moji přátelé z UMPRUM dohodli, že starého Barucha opijí. Dopadlo to tak, že statní mládenci už neviděli na oči a sedmdesátiletý Jožka Baruch rozšafně seděl v nejlepším rozmáru. Nakonec hošij odjeli taxikem, protože jim zmožené nohy odmítly službu, a starý Baruch pokojně dopil a dopravil se spolehlivě domů tramvají. Jako vždycky.

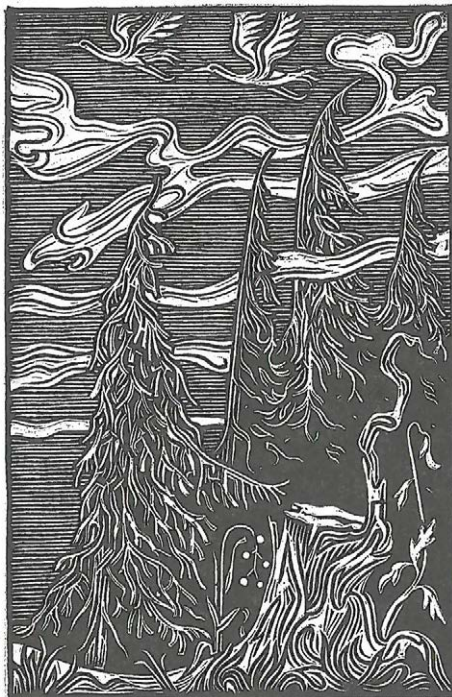
Celý život měl naprostou osobní volnost. Dokonce odmítl nabízené místo profesora na grafické škole s tím, že se jiní na to hodí lépe. A snad tomu i věřil. Učil mě nechlubit se, nebýt nikomu nic dlužen, nelhát, milovat zvířata a pékné knížky. Jen hudbě nerozuměl. Výjimkou byly valašské starodávne písne, které i vroucně zpíval. Nevím, jak mohl vydržet mou klavírní výuku, která byla, upřímně řečeno, utrpením i pro mne. Později, když jsem objevila moc opravdové hudby, zlobil se na můj hlučný gramofon. Jednou jsem přehrávala V. Beethovenovu symfonii, poptal se, co to je, a pravil: "Ten Betas nemůže pořád skončit!" A skutečně, poslední věta má několik vrcholů. Jindy ale, když zaslechl Bachův Braniborský koncert, prohlásil: "Tož to jo, to je pěkná písnička." Nechodil ani do divadla, ani na opery, dokonce ani do biografu. Filmy mu připadaly naivní a zdlouhavé. Koupili jsme televizor teprve v roce 1965. Tatka, aby si moc nezadal, díval se na půl oka ze židle, postavené na práh dveří do ateliéru. Nikdy se pohodlně neusadil (jako ve vinárně) a jak se mu něco nezdálo, hned prchl. Obzvláště si ošklivil tehdejší obrazovou znělku televizních novin, stylizované otevírající se oko: "Zas ta škebla – brrr!" a zakrýval si rukou oči.

Děsil se hluku, slávy, velkých shromáždění, přílišné chvály a skřehotavých hlasů. Ukrýval svoje starosti a nemoc, nikdy ne peníze. Neušetřil za celý pracovní život ani krejcar a majetkem pozemským vsutku neoplyval. Slýchávala jsem od jeho mnohem mladších přátel, jak za ně tatka často platíval, když studovali. Sám za sebe nenechal zaplatit nikdy.

Nepotrpěl si na parádu, nesnášel okázale oblečené lidi. Věci módní ho nezajímaly, až už v životě čí v kumštu. Technickým vynálezům nerozuměl. Jednou jsem mu z legrace věnovala

la fotopřístroj Pionýr, lekl se toho jako časované bomby. Nerad dokonce i telefonoval. Vyřizoval věci po starosvětsku. Byl konzervativní, spokojen s tím málem, co ho obklopovalo. Věci měl dlouho, necítil potřebu měnit je za nové nebo hezčí. Obdivoval spíše bohatství ducha. Hodně četl, cestopisy a hlavně poezii. Miloval Vrchlického, Machara, Březinu, Seiferta a ovšem Bezruč. Znal celé básně nazpaměť a musím říci, že jsem nikoho nikdy neslyšela lépe recitovat Stučkonosku modrou.

Když jsem byla malá, vykládal mi večer pohádky, Staré pověsti české, o cizích krajích, bájných zvířatech, o Kolumbovi. Pozvedal tím natolik mé sebevědomí, že prý když jsem se v šesti letech poprvé zamilovala, rozhodla jsem se skoncovat se svým citem jen proto, že "On" nevěděl, kdo byl Kryštof Kolumbus.

Dřevoryt ke 125. výročí narození básníka Kytice Karla Jaromíra Erbena, soukromý tisk, 1936

Později jsem vždy tatku ráda poslouchala, ať vykládal cokoli. Byl dobrým vypravěčem, měl osobité názory na lidi a mnohdy mi svou trefnou poznámkou otevřel oči. Odhadoval lapidárně a s konečnou platností. Říkal každému do očí, co si myslí, nebyl vždy zrovna taktní, ale kdo vydržel jeho invetiv, musel mu nakonec dát za pravdu. Svým přátelům, které měl rád, se nikdy nezpronevěřil. Co slíbil, dodržel, a vždy byl zklamán, když jiní neudělali totéž.

Nejstarší mé vzpomínky jsou z doby, kdy mě jako dvouletou vodíval každou neděli do zoologické zahrady. Cestou jsme se nezapomněli zastavit u bílé kozy, která se pásávala v Troji a o níž jsme snad oba věřili, že je to koza pohádková. Měl zvířata rád, poznal každého brouka a motýla, dokonce měl známou jednu užovku. Nosil ji na holi od Čimí až na Moráň, kam jsme se chodívali koupat tehdy ještě ve staré Vltavě. Litoval venkovské psy a nejednou takového ubožáka podvrátáka osvobodil a zavázal si ho nadšenou nehybnou láskou. Při pobytu na venkově měl vždy několik takových psísek, která ho provázela, a on jim kupoval salám. Doma jsme žádné zvíře neměli – až Purče. To byla kočka, která měla u tatky privilegia. Dokonce jí

sám hladil fousy svou holicí štětkou, které se jinak nikdo nesměl dotknout. "Je to směšné," říkal, "kotě je mladé a má fúsy a biskup je starý a nemá je!"

Měl rád děti. Ne zrovna nemluvnata, ale děti, které už vyvíjejí horlivou činnost a mají první nápady. Svě city ke mně navenek nikdy neprojevoval. Nebylo objímání a líbání, spíše bručel, nanejvýš poplácal po rameni. I já bych mu jen s rozpaky řekla něco laskavého, přestože jsem ho velmi milovala. Ale jak se ukázalo, nejen já jsem si schovávala jeho kartky s připojeným grajcarem "od Ježíška". Našla jsem všechny své oslavné básně k tatkovým narozeninám v jeho pozůstalosti. Byl rád, že též kreslím, a sledoval mou práci, byť trochu s nadhledem, k jakému ho opravňovala jeho umělecká poctivost. Později vždy komentoval sardonicky mou takzvanou tvorbu. Vzpomínám, jak se přišel podívat na Umpurum na mou diplomovou práci. Stál před osmi čtverečnými metry pomalované plochy a mlčel. Pak pokýval hlavou a pravil: "Čácuero, je to barevné jak na cigorku." A měl pravdu.

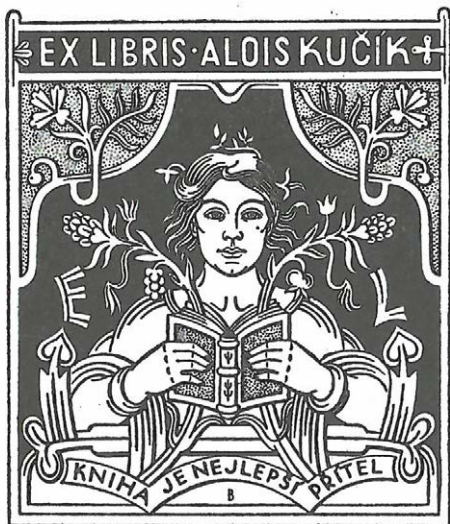
Vzpomínám, jak hospodařil, když maminka šla kvůli mému studiu v pětadesáti do práce a šla na směny v továrně na konfekci. Tatka uměl například michaná vejce – kolik vajec, tolik špeku a tolik pepře. Rovněž pomýval nádobí. Trvalo to dlouho – několikrát mu následkem kuřáckých přestávek vystydla voda. Na stole byla pak kartka: "Umyl jsem 68 kusů. J." Počítal za kus i mocca lžičku.

Vůbec rodinné vzkazy jako "šel jsem pryč, doraž se chlebem", připojené k připravené večeři, jsem milovala. Připsala jsem jen zase pro maminku: "Já taky. D." A bylo to.

Byl čistotný. Nikdy si neotřel ruce do použitého cizího ručníku. "Však to oschne samo," raději pravil. A přitom, kdo k němu přišel do ateliéru, musel být zděšen, kam oko pohlédlo, papíry, rovné i v rolích, barvy, štočky, rydla, krabice – vše pod ohromnou vrstvou prachu. Byl nešťastný z každého našeho pokusu o úklid. Nic by býval nenašel. Když se s nčím hnulo, hned to poznal. Jak dokázal při tomto pořádku pracovat tak exaktně, tužky zařezané, papír bez poskvrny – to ví sám bůh a on. Na spodku velkého černého dubového stolu, kde kreslil, jsem při pořádání jeho pozůstalosti našla korespondenci až z roku 1945. Bylo to pro mne těžké probírat se tím po jeho odchodu, ale v celém tom množství zaprášených dokladů o něm jako o umělci i člověku nebylo – jestli mi rozumíte – žádných tmavých koutů.

Když jsem se později obrátila na několik jeho přátel, aby mi pověděli něco ze svých vzpomínek na něj, všichni mi vlastně řekli totéž: "Jožka byl výborný. Čestný v každém ohledu, svérázný, dobrosrdečný, otevřený, poctivý. Bohém nikoli zjevem, ale srdcem!"

Jsem moc šťastná, že právě takový byl můj otec.

J. Baruch jako jednoroční dobrovolník v 1. světové válce

S dcerou Drahomírou v roce 1966

J. Baruch s M. Kašíkem v zámku Kinských (60. léta)

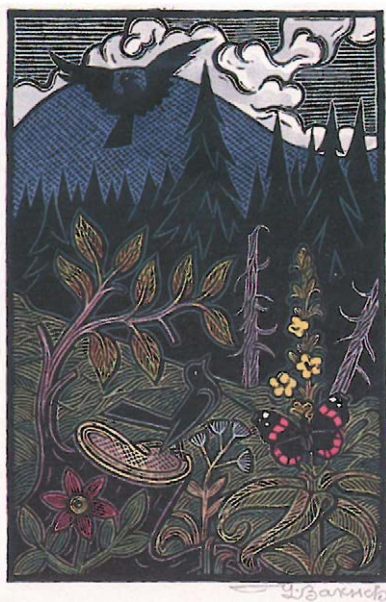
Vrbice, z cyklu ilustrací ke Slezským písním P. Bezruč. Kolorovaná kresba tužkou a tuší, 1948 - 49

Per do toho, bratře Ondro. Gobelín vyrobený v MGM ve Val. Meziříčí, nedat.

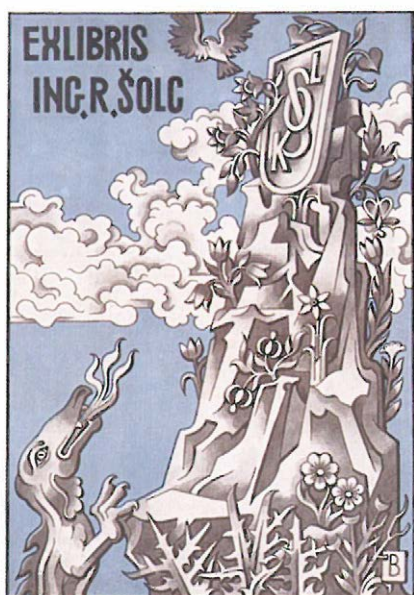
Josef Kašpar, lidový básník z Valašské Polánky. Akvarel, 1929

Ilustrace k básni
J. Nečase
„Pod Bezkydem“.
Kolorovaný dřevoryt,
nedat.

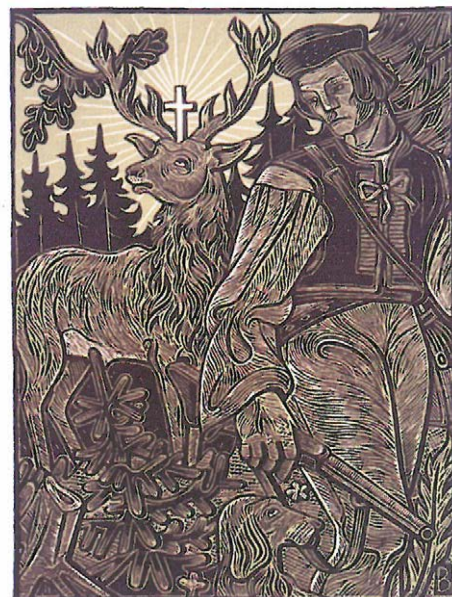
Sv. Cyril a Metoděj.
Barev. dřevoryt,
nedat.

Ex libris. Tisk, nedat.

Návrh obálky. Kresba barev. tužkami, nedat.

Sv. Hubert. Dvoubarevný dřevoryt, nedat.

Ogar. Kolorovaná kresba tuší, 1934

Ilustrace k básni K. J. Erbena „Polednice“.
Kresba bar. tužkami, nedat.

Krysař. Kolorovaná kresba tužkou, nedat.

Autoportrét. Kresba uhlím, 1961

Studie květin. Akvarel, 1961

Vzpomínka na Boženu Dadákovou

29. 5. 1941 – 30. 8. 1993

Narodila se před šedesáti lety ve Šlapanicích v domku rodiny svého otce Josefa Sedmíka. Tatínka si nepamatovala, protože byl záhy zatčen gestapem a později umučen v Mauthausenu. S maminkou se pak přestěhovaly do Přilepu u Holešova, kde žily v rodině matčiny rodičů. Dědeček Žakovský byl tehdy starostou obce a byl pro ni velkou a laskavou autoritou i útočištěm. Nový domov na úpatí Hostýnských hor s nádhernými zahradami a loukami si zamilovala.

Ve škole a vlastně po celý život byla velmi usilovná. V roce 1955 byla přijata na uměleckoprůmyslovou školu v Uherském Hradišti, na obor monumentální malby a dekorace, kterou s úspěchem absolvovala v roce 1959. Jejími profesory byli i Karel Hofman, Vladimír Hroch, Josef Beran, Jan Blažek a další. Tam jsme se i seznámili a následně v roce 1962 vzali.

Na umístěnkou odešla pracovat nejprve jako propagační pracovník do MEZu Mohelnice. Po narození syna jsme se přestěhovali do Vsetína, kde se nám narodila i dcera, a kde jsme žili společně celých třicet let. Zde opět pracovala v MEZu - na poště, později získala místo v Okresním kulturním středisku, kde vedla obory fotografů, filmařů a výtvarníků. Poslední léta pracovala v družstvu IRISA jako návrhářka vánočních ozdob a hraček. Vnučka od dcery si již moc neužila, zemřela na zhoubnou chorobu 31. srpna 1993.

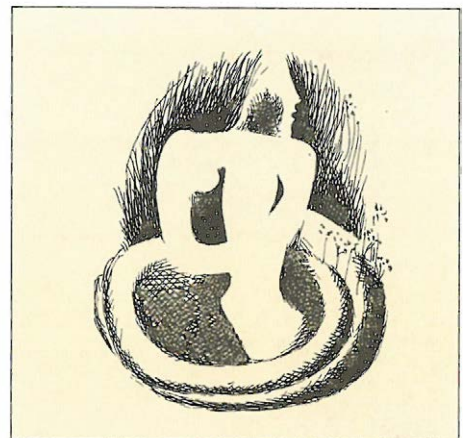
Kromě velkého nasazení v práci stihla udělat rozměrnou kolekci své vlastní tvorby. Protože bytostně milovala přírodu, lidi a svou vlast, vyjadřovala své pocity kromě perovek nejraději batikovanými obrázky s náměty lidových písní. Kromě výzdob školek, jeslí a knihoven vytvořila též podklady k animovanému filmu Balada o uherském králi.

Vystavovala nejprve se mnou, později samostatně doma i v zahraničí. Poslední její výstavou byla letošní Vzpomínka v Galerii Gratis ve vsetínském zámku.

Břetislav Dadák

Studie ke kartonu, 80. léta

Kresba tuší, 1990

Návrh k batice, 1989

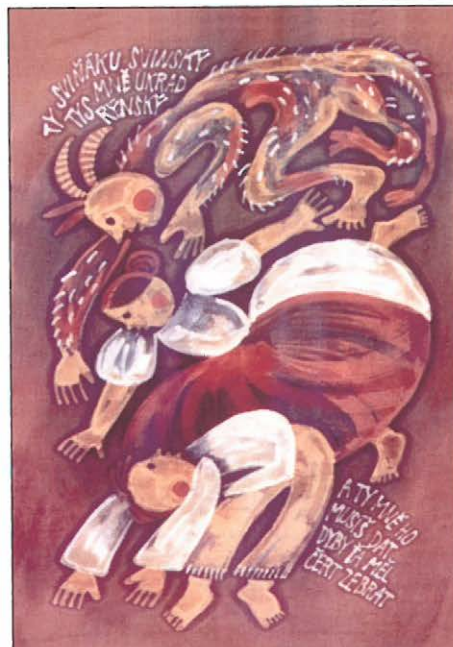
Studie ke kartonu, 90. léta

Předtucha. Malba na skle, 1992

Kresba tuší 1990

Valašské písničky, ze souboru batik vytvořených pro dětské oddělení Masarykovy veřejné knihovny ve Vsetíně.

Všímejte si více života

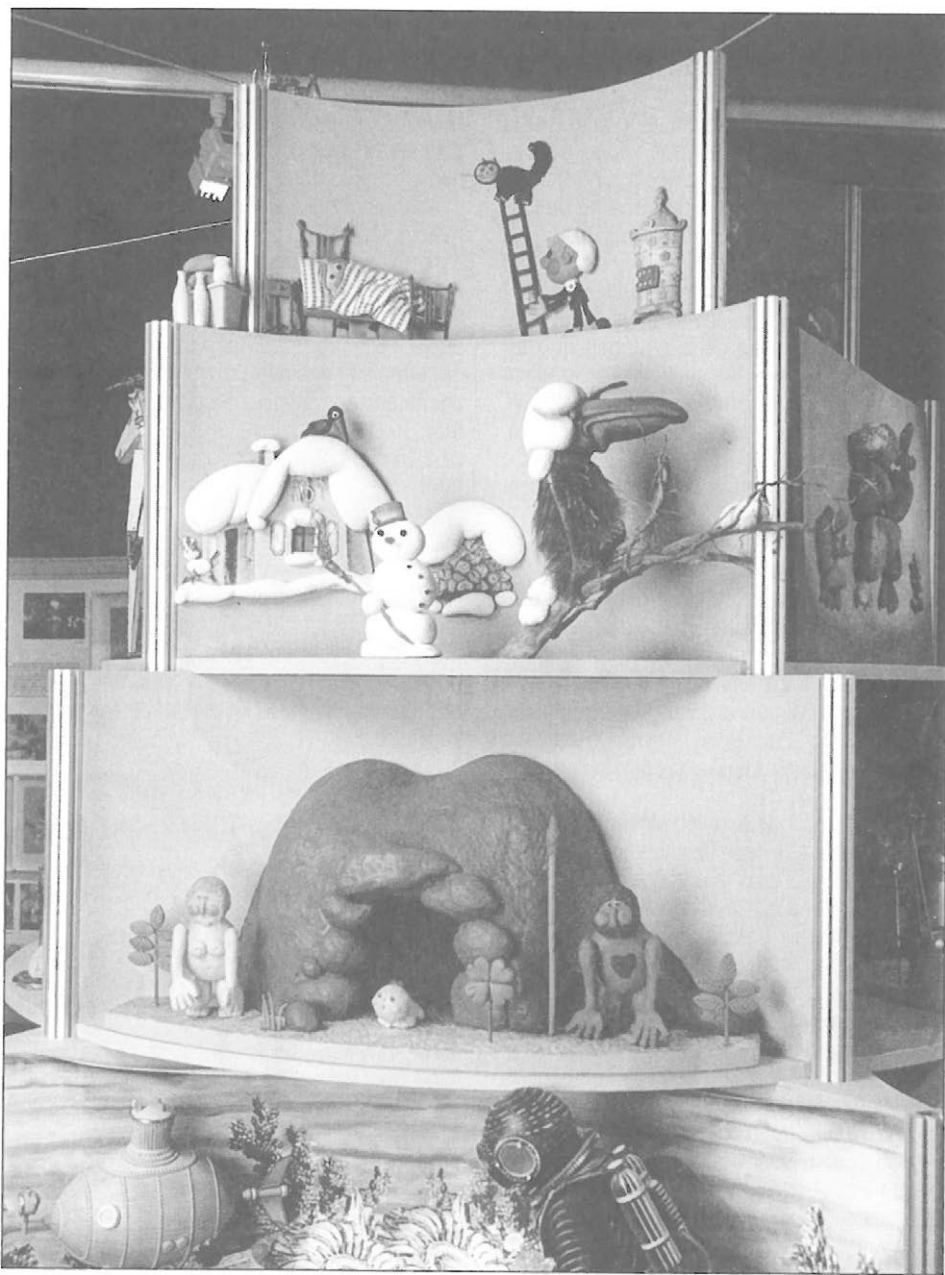
Narodila jsem se v roce 1941 a v roce 1955 jsem šla do světa. Z domova nejdříve na umělecko-průmyslovou školu do Uherského Hradiště, pak na umístěnkou do fabriky na propagaci a pak na Okresní kulturní středisko ve Vsetíně – s úkolem pečovat o výtvarné obory neprofesionálních tvůrců.

Na Valašsku jsem pochopila krásu lidového umění, i když v Uherském Hradišti toho bylo tolik – Slovácko, písničky... Míjelo mě to a až tady mě to chytlo. Krása a poezie, schopnost bez zbytečných příkras vyjádřit radost, smutek, zrození a smrt. V lidovém umění má všechno svůj pořádek, schopnost několika slovy přesně vyjádřit to, na co jiný spotřebuje haldy papíru. Lidoví tvůrci se falešně nestydí za slabosti, lásku, milování, mluví jasně o vztazích problematických, tragédie opisují úsporně, ve čtyřech řádech je napsáno všechno.

Trošku jsem se pokusila lidovou valašskou písničku připomenout, abychom se rozpomněli na texty a melodie, které dobře známe, zaposlouchali se a zjistili, že to není jenom písnička, která se dobře poslouchá, ale že je v ní celá pravda a lidová moudrost.

Kdybych to uměla, pomalovala bych všechno jako lidoví umělci. Sváteční skříň a postel, truhlu či peřináč, a pondělí a jiné všední dny a chvíle, kterými se loudáme nevěšimavě. Abych nezapomínala já ani jiní, že je krásně, že tráva voní posečená i suchá a že je třeba žít, pokud život trvá.

Božena Dadáková, září 1984

Detail pohádkového stromu v expozici Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně

Pro radost dětí i dospělých

Hana Kuslová

V květnu 2000 otevřelo Muzeum jihovýchodní Moravy na zámku ve Zlíně novou stálou expozici Zlínské filmové studio od reklamy k tvorbě pro děti. Jak již název napovídá, sleduje expozice vývoj zlínského filmového ateliéru od jeho počátků v polovině třicátých let 20. století až do současnosti.

Počátky výroby filmů ve Zlíně jsou spojeny s firmou Baťa stejně jako rozvoj drtivě většiny oblastí hospodářského, sociálního, společenského, kulturního i sportovního života Zlína v první polovině 20. století.

Filmový ateliér Baťa navazoval na činnost filmového oddělení, které bylo pravděpodobně zřízeno 1. ledna 1928 jako součást oddělení reklamního. Většinu produkce ovšem zadávalo pražským ateliérům. Ve Zlíně se točily pravidelně pouze reportáže z oslav 1. máje a od počátku třicátých let některé němé reklamní a in-

strukční filmy. Zadávaní výroby filmů pražským ateliérům však pro firmu Baťa znamenalo časové prodlevy a finanční ztráty. To samozřejmě vedení koncernu nevyhovovalo, takže už v lednu 1934 se v tisku objevují zprávy o zamýšlené výstavbě baťovského filmového ateliéru. Nový Zlín píše 5. ledna 1934 také o objednávkách zvukové aparatury, aby i zvukové filmy mohly být vyráběny přímo ve Zlíně. K 1. lednu 1935 přijímá firma Baťa do filmového oddělení Alexandra Hackenschmieda, Elmara Klose a Ladislava Koldu.

O povolení ke stavbě ateliéru v katastru obce Kudlov žádá firma Baťa 28. srpna 1935 a 5. června 1936 odesílá kompetentním orgánům žádost o kolaudační budovy. Povolení k užívání ateliéru přišlo na adresu koncernu 2. září 1936.¹⁾

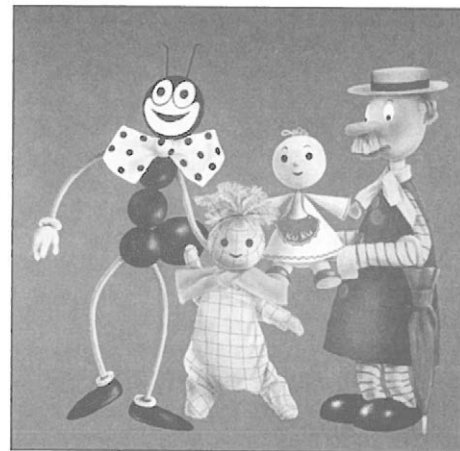
V té době už mají za sebou nově přijatí filmaři cestu do USA, jejímž cílem bylo prostudovat moderní filmové ateliéry, navázat kontakty se středisky výroby školních filmů a prohlédnout si filmotéky. Cesta byla hojně komentována v tisku.²⁾

V květnu 1936 je přijat filmový technik František Pilát, který také odjíždí do USA s úkolem zakoupit pro ateliér zvukovou aparaturu, která byla ve Zlíně instalována a vyzkoušena v říjnu téhož roku.³⁾

Nástupem profesionálních filmařů a dokončením stavby Filmového ateliéru Baťa začíná nová etapa vývoje zlínské filmové tvorby, jejíž žánrový rozsah postupně značně překročil prvotní záměr zřizovatele, tedy firmy Baťa. Koncern požadoval rychlou a kvalitní výrobu reklamních snímků, propagujících jeho výrobky a služby, a instrukčních filmů, seznamujících jeho zaměstnance s novými výrobními postupy a správným přístupem k zákazníkům. Alexandr Hackenschmied, Elmar Klos a Ladislav Kolda ovšem přišli do Zlína s představou, že se budou věnovat také tvorbě sociálních dokumentů. Jaroslav Novotný chtěl ve Zlíně vybudovat oddělení školního filmu. Je nutno konstatovat, že vedení firmy nekladlo záměrům filmařů překážky, pokud budou nejdříve splněny jeho požadavky. Ty splněny byly, což dokazuje úspěch baťovské filmové reklamy na Světové výstavě v Paříži v létě 1937.

A tak zlínský filmový ateliér, který vznikl jako reklamní, začal v druhé polovině třicátých let natáčet snímky dokumentární, stal se prvním střediskem výroby a distribuce školních filmů v Československu, natáčely se zde filmy populárně-naučné. V roce 1939 byly pronajaty hostitelské ateliéry v Praze, které se měly stát těžištěm výroby hraných filmů. Bohužel tento slibný vývoj ukončila druhá světová válka.⁴⁾ S produkcí hraných snímků se Zlín rozloučil až do počátku šedesátých let, kdy zde vznikla skupina výroby hraných filmů pro děti a mládež a kdy proběhl první ročník budoucího mezinárodního festivalu filmů pro děti a mládež.

Na druhé straně válečná léta znamenala pro zlínský film počátek natáčení animovaných snímků, které zlínské filmové studio později uvedlo do povědomí kulturní veřejnosti. Jména

Znamé postavičky ze zlínských filmů

Hermíny Týřlové a Karla Zemana i dalších tvůrců se stala známými po celém světě.

Počátky animovaného filmu ve Zlíně jsou spojeny se jménem Hermíny Týřlové, která nastoupila do studia v roce 1940. Doporučil ji filmový historik ing. Karel Smrž, který měl se zlínskými filmaři úzké kontakty. V té době měla Týřlová za sebou již první zkušenosti s animovaným filmem. Ty získala v kreslířském ateliéru společnosti Elektajournal a ve firmě Ire-film. Se zlínským filmovým studiem se setkala již v roce 1934, kdy se Ire-film podílel na reklamním snímku o gumových hračkách Slon zachránce, objednaném firmou Baťa.

Po nástupu do Filmového ateliéru Baťa začala Hermína Týřlová připravovat loutkový film *Ferda mravenec* podle námětu Ondřeje Sekory. Smlouva o převedení filmových práv na námět a postavu ke zvukovému filmu *Ferda Mravenec* Ondřejem Sekorou na firmu Bapoz je datována 4. dubna 1941.⁵⁾ Realizace snímku trvala sedmnáct měsíců, neboť nikdo z tvůrčího týmu neměl zkušenosti s trojrozměrnou loutkou. Byl to velký experiment, první český nereklamní loutkový film, ale jeho úspěch předznamenal vznik oddělení animovaného filmu ve Zlíně.

V roce 1942 přišel do Zlína Karel Zeman, který před tím pracoval ve firmě Baťa jako vedoucí reklamy brněnského Domu služeb. Hned jeho první snímek, kombinovaný *Vánoční sen*, získal cenu na Biennale v Cannes. Na tomto filmu začal pracovat s Hermínou Týřlovou. Téměř hotový snímek však shořel při požáru zlínského ateliéru v únoru 1944. Na jeho nové verzi se již Hermína Týřlová nepodílela. V roce 1946 Karel Zeman vytvořil loutkovou postavu Pana Prokouka, která vystupovala v řadě snímků a stala se symbolem Československé filmotéky.

Hermína Týřlová a Karel Zeman byli hlavními představiteli dvou ateliérů animovaného filmu ve Zlíně, které nesly jejich jména. Každý z nich se profiloval jako originální tvůrce, vytvářející snímky, které získaly řadu ocenění a vzbudily příznivý ohlas mezi malými i velkými diváky.

Hermína Týřlová zůstala věrná krátkým animovaným pohádkám a experimentovala s různými, často netradičními materiály. Její tvorba se dá téměř bez problémů rozdělit na období, v nichž dominuje určitý typ loutky či animačního materiálu. Často vytvářela série snímků se stejným materiálem a seriály spojené stejnou hlavní postavou.⁶⁾ Svět jejích filmů byl a je velmi blízký fantazii a představivosti dětí.

Karel Zeman od počátku směřoval k dlouhometrážním filmům. Vrcholem jeho tvorby jsou bezesporu filmy kombinované, v nichž mistrně spojoval žánr animovaný, hraný a trikový.⁷⁾ Nejen ve své době vyvolávaly, ale dosud vzbuzují obdiv. V době, kdy počítačová animace nebyla ještě ani v plenkách, dokázal Karel Zeman vytvořit ve svých filmech světy, jež zůstávají dosud nepřekonané.

V obou ateliérech pak po boku zakladatelů zlínského animovaného filmu vyrůstali jejich pokračovatelé. Zejména Hermína Týřlová ponechávala svým spolupracovníkům dostatek prostoru pro realizaci jejich představ. Do povědomí filmových diváků se tak postupně dostávala jména Jan Dudešek, Ludvík Kadleček, Garik Seko, Josef Zeman a další. V sedmdesátých letech bylo ve Zlíně obnoveno také oddělení kresleného filmu, které začalo pracovat během dru-

hé světové války a po roce 1945 zaniklo, když většina tvůrců odešla do Prahy.⁸⁾ Ve Zlíně tedy zůstalo zachováno pouze oddělení animovaného grafu, které připravovalo titulky k filmům, mapy, schémata, grafy, eventuálně animované sekvence pro školní a populárně-vědecké snímky.⁹⁾ Obnovení oddělení souviselo s narůstající poptávkou československé televize po původních filmech a seriálech. Kmenovými režiséry a výtvarníky zlínského kresleného filmu se stali Bohumil Šejda, Ivo Hejman a Ladislav Vlček.

Animovaný film je svébytným filmovým žánrem. Málokterý divák si dokáže představit, kolik příprav a mravenčí práce se skrývá za krátkým sedmiminutovým večerňáčkem. Kolik diváků ví, jaký rozdíl je mezi filmem loutkovým, reliéfním, ploškovým a kresleným? Kdo z nás si dokáže představit, jak je obtížné animovat mnohdy zcela neobvyklé materiály.

Zlínští tvůrci velmi často experimentovali s animačním materiálem. Pracovali s moduritem, papírovou krajkou, křídou, keramikou, dráty, háčkovými a pletenými objekty. Pozoruhodný je například ojedinělý film Karla Zemana *Inspirace*¹⁰⁾, v němž animoval skleněné figurky, nebo snímek *Kámen a život*, využívající jako animační materiál obléžky.¹¹⁾ Technika animace a výtvarná úroveň zlínské produkce neustále stoupala.

Trojrozměrná loutka, reliéf, ploška a kreslený film jsou různé typy technik animovaného filmu. Počáteční fáze příprav je u všech stejná. Podle námětu a scénáře a podle představ režiséra navrhne výtvarník podobu jednotlivých postav. U trojrozměrné loutky a reliéfu navíc materiál, z něhož budou vyrobeny. Při výběru materiálu má ovšem slovo i animátor, který "herce" musí uvést do pohybu. Tak vzniknou výtvarné návrhy. Ty nemusí být vyrobeny z materiálu, který bude animován. Podle výtvarných návrhů jsou vyrobeny loutky nebo objekty, které budou použity při natáčení. Další etapa práce se již liší.

Animace trojrozměrné loutky spočívá v postupné změně polohy jejích končetin, trupu a hlavy. Tyto nepatrné změny jsou okénko po okénku snímány kamerou, která je umístěna na stativu jako u hraného filmu. Na preciznosti animátora závisí, zda je pohyb plynulý a působí přirozeně.

Reliéfní a ploškový (nebo také papírkový) film se animuje na vodorovné ploše a snímá shora stejně jako film kreslený. Trup, hlava i končetiny musí být vyrobeny v mnoha provedeních pro jednotlivé pohybové fáze. Při pohybu kolem vodorovné osy (například předklon, chůze, zvedání ruky) mění animátor polohu jednotlivých

částí těla jako u trojrozměrné loutky. Při pohybu kolem svislé osy (otáčení hlavy, případně celé postavy) vyměňuje animátor jednotlivé fáze, stejně jako u pohybu úst při mluvení. Animátor je vyzbrojen pinzetou a jeho práce připomíná zlatníka při výrobě filigránských šperků nebo hodináře při opravě kapesních hodinek.

Animátor kresleného filmu musí všechny pohybové fáze jednu po druhé nakreslit. Fázi je rozkreslí na ultrafánové fólie, konturisté a koloristé obléknou do barev. Na projekčním stole si pak tvůrci mohou ověřit, zda postavy ožívají podle jejich představ. Každá minuta, po kterou se jednotlivá postava pohybuje, znamená pro animátora vymyšlení a namalování 700 až 1500 fází. Sedmiminutový večerňáček se tedy skládá až z 10.500 pohybových fází jednoho kresleného "herce".

Všechna ta mravenčí práce, a to nejen v animovaném žánru, má jediný cíl. Představit divákovi příběh, který ho zaujme, potěší, pobaví, přinese mu nové informace nebo poučení či úlevu v každodenním shonu. Stálá expozice Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně je také poděkováním všem zlínským filmařům, kteří se o to během dlouhých let existence ateliéru pokusili a uspěli.

POZNÁMKY

1) Podnikový archiv Svit, fond Filmový ateliér Baťa, I/13, I/25, I/28

2) Naše Slovácko, Uherské Hradiště 17. 1. 1936, Moravsko-slezský deník, Moravská Ostrava 6. 3. 1936, České slovo, Zlín 8. 3. 1936

3) České slovo, Zlín 17.10.1936

4) K počátkům zlínského filmového studia viz: Klos, Elmar: Kronika kudlovské stodoly. In: Zlínsko od minulosti k současnosti 14, Státní okresní archiv ve Zlíně, 1997, s. 35-94

5) Podnikový archiv Svit, fond Bapoz I/2

6) Například série šesti pohádek s vlínou jako animačním materiálem v letech 1964 až 1969, série deseti pohádek s plstí jako animačním materiálem v letech 1971 až 1974.

7) Cesta do pravěku (1955), Vynález zkázy (1958), Baron Prášil (1962), Bláznova kronika (1964), Ukradená vzducholod (1966), Na kometě (1970)

8) Do Prahy, kde při Filmovém ústavu vznikla skupina kresleného filmu, odešli například Stanislav Šulc, Zdeněk Miler, Alena Ladová, Josef Kábrt a další.

9) Během šedesátých a sedmdesátých let díky novým výtvarníkům a režisérům, kteří se specializovali na žánr školního a populárně-vědeckého filmu, získával animovaný graf nový pohybový a výtvarný charakter a vznikl samostatný žánr – animovaný naučný film. Oddělení natáčelo rozsáhlé výukové seriály úplně postavené na animovaných schématech a kolážích.

10) Film vznikl v roce 1949, byl to první režisérův barevný snímek a byl součástí programu *Laterny magiky* na světové výstavě EXPO 58 v Bruselu. Loutky vyrobili skláři z Nového Boru.

11) Režisérem filmu natočeného v roce 1965 byl Garik Seko.

Repliky skleněných loutek z filmu *Inspirace*

Ogari obdivují letadlo Aero A-26, které přistálo 10. 9. 1936 na Novém Hrozenkově-Stanovnici.

Z historie létání na Valašsku

Miloslav Stibor

Občas zajiždím na Nový Hrozenkov, usedám na lavičku pod vysokou lipou a sprádám plány své další činnosti. Nad hlavou mi však hučí čtyřmotorové letouny a míří přes Javorníky kamsi přes Slovensko, Maďarsko, snad do Kosova. Neslouží civilnímu cestování, neodvážejí turisty k teplým mořím - jsou to letadla vojenská. Maně člověku napadá, že kdysi dávno - 29. srpna 1944 - shodili pokrevní předchůdci těchto čtyřmotoráků 21 bomb na tuto dědinu, na Závodí a Kyčerky, kde naštěstí tyto jistě náhodně vypuštěné bomby žádné škody nezpůsobily. Ti dnešní stříbrní ptáci obdobným činem nehrozí, avšak je škoda, že kromě vsetínských balónů a sportovních letadel ze Slušovic tak představují nejmarkantnější reprezentanty využití našeho vzdušného moře. A tak člověk opět nostalgicky sahá do minulosti, do začátků budování sportovního letectví na Valašsku, ku kterému bylo zapotřebí tolika odhodlání, nezměrného úsilí a dobré vůle. Lidská paměť je krátká, osvěžme ji.

Po první světové válce pochopily významné státy, že bez budování dopravních spojů k potřebnému hospodářskému vzestupu nedojdou. Letecké linky obepjaly svět a výzva k posílení leteckého mládí zapustila kořeny. Bylo tomu tak i v mladé Československé republice, kde naštěstí nebyla nouze o zastánce ideje, že silné a výkonné letectvo umožní republice úspěšnou soutěž s ostatními národy. V roce 1926 byla ustavena Masarykova letecká liga (MLL), která si předsevzala úkol pěstovat zejména v mladých lidech lásku k letectví a aktivnímu létání. K popularitě létání přispívaly

i mimořádné úspěchy českých letců v zahraničí (akrobacie npor. Nováka, dálkové lety mjr. Ambruše, mezinárodní rekordy kpt. Seidla s letadlem Zlín XII apod.), byla to i propagační letecká výprava Jana Antonína Bati kolem světa, jež vlastně znamenala první čs. let tohoto druhu. J.A. Baťa byl velkým podporovatelem letecké myšlenky a pokračovatelem v odkazu svého předchůdce Tomáše Bati, který tragicky zahynul v roce 1932 při letecké havárii. V Batových leteckých dílnách v Otrokovicích zahájili sériovou výrobu kluzáků Zlín Z-V a Zlín Z-VI, které spolu s licenčně vyráběným kluzákem typu Zögling umožnily vytváření plachtařských odborů místních skupin MLL. Pověstné motorové dolnoplošníky Zlín XII proslavily ČSR v celém světě. Baťa byl také jedním ze sponzorů akce "1000 nových pilotů", vyhlášenou již v roce 1935. Do tohoto výcvikového programu byly zapojeny všechny složky MLL, a tak např. Zlín byl v roce 1937 počtem 115 vycvičených pilotů na prvním místě v republice.

Rozšíříme-li pozornost na celé Valašsko, pak aspoň stručně uvedme, že první místní skupina MLL byla založena 19. listopadu 1927 v *Bystřici pod Hostýnem*. Širší činnost rozvinula až v letech 1930 a 1931, kdy skupina pořádala již letecké dny a kurzy bezmotorového létání v blízké Chomýži.

V roce 1932 byla založena místní skupina MLL ve *Valašském Meziříčí*, a to na popud škpt. Josefa Koukolíka. Zájemci o bezmotorové létání našli porozumění u ing. Augustýna Puchty, ředitele Státní odborné školy dřevařské ve Valašském Meziříčí, který zapůjčil školní karosářskou dílnu pro stavbu kluzáků a větroňů. První zkušební typ byl v letech 1933/34 kluzák Zögling, se kterým řada členů absolvovala základní výcvik, dále kluzáky typu Přerov 1, 2 a 3 konstruktéra Jana Hrbka, větroně Hütter H-17, El-2-M a upravená Grunau Baby GB-IIa. Létali na Byninském kopci a na vrchu Štěpánov nad meziříčskými kasárny.

Velmi aktivní skupina MLL byla založena v srpnu 1934 v *Kelči* z podnětu místního obchodníka a letce Josefa Švébiše a stolařského mistra Karla Vinklara, který v místní letecké dílně postavil řadu kluzáků a větroňů (např. Hütter H-17, Rhönadler, Morava 1 apod.) i pro jiné skupiny MLL, např. Hranice, Prostějov, Bystřici pod Hostýnem a další. Členové kelčské skupiny létali na Radhošti, v okolí Kelče, Valašského Meziříčí, Slavkova, Uhřínova a v roce 1936 se zúčastnili III. celostátních plachtařských závodů na Straniku u Žiliny a dokonce v Mekce plachtařů - na Wasserkuppe v Německu.

Místní skupina MLL ve *Vsetíně* byla založena 10. října 1935 zásluhou Josefa Sousedíka, továrníka a starosty Vsetína, dále Aloise Trunkáta, MUDr. Jana Tolara a učitele A. Zetáka. Bohatá činnost spadá do roku 1936, kdy si asi čtyřicetičlenná skupina zhotovila vlastní kluzák, instalovala leteckou výstavku, uspořádala křest kluzáků a současně i letecký den. Pronikání letecké myšlenky lze vystopovat již v době těsně po první světové válce, kdy si Vsetiňan Václav Prokop zhotovil vlastní letadlo s pomocným motorkem. V roce 1926 se také uskutečnila první letecká výstava, při níž učitel A. Zeták, důstojník letectva v záloze, seznamoval Vsetiňany s budovanou MLL.

Udivující je založení místní skupiny MLL v tak malé obci, jakou byl *Nový Hrozenkov*. Uskutečnilo se 8. listopadu 1936 z popudu lesmistra ing. Josefa Šustra, MUDr. Antonína Böhma, obchodníka Vincence Jochce, drogisty Antonína Domanského (který zastával funkci jednatele před válkou i v poválečném aeroklubu), ředitele školy Josefa Tajzlera a učitele Josefa Halamička a Františka Krčmy. Založení skupiny předcházela řada akcí, např. v roce 1935 "ukázkový den letectví" za pomoci MLL Kelč, v roce 1936 letecký den v Novém Hrozenkově-Stanovnici a v témže roce stavba kluzáku místními občany Cyrilem Vráželem a Josefem Kalincem.

Tak potřebné, avšak organizačně velmi náročné letecké dny probíhaly někdy s velkými potížemi. Například 6. září 1936 se měl uskutečnit na Novém Hrozenkově-Stanovnici letecký den, zabezpečený propagační letkou Hanácké župy Olomouc. Letka, která přistála s potížemi na rozbahněném terénu, sestávala ze čtyř letadel - z akrobatického Š-20 (OK-LEO) s motorem Hispano Suiza, cele rudě natřeného a pilotovaného rtm. Bohumilem Sedláčkem, a tři tzv. "brandáky" Aero A-26 (OK-LIF a OK-LID) a Š-10 (OK-ILL), určených k vyhlídkovým letům. Bylo špatné počasí, přišlo, na údolí padla mlha, takže produkce se vůbec nekonala. Došlo tak k nemilé situaci s finanční ztrátou na obou stranách. Hrozenkovští si však nezoufali a 4. října t.r. uskutečnili náhradní letecký den opět ve Stanovnici, zajišťovaný skupinou MLL Zlín. Na pořadu byl hold čsl. vlajce, seznámení diváků s úkoly letectví a s připraveným programem, sestávajícím z defilé tří letadel Zlín XII, ukázky pilotáže kluzáků a větroňů, akrobacie, "bitevních náletů", letů s obecnstvem. Nechyběl ani "cukrový déšť", kdy piloti shazovali tehdy oblíbené cukroví - hašlerky. Kronika Nového Hrozenkova připomíná dokonce i seskoky s padákem. Finanční efekt býval mizivý, poněvadž obyčejně zklamala pořadatelská a pokladní služba. Jak také přimět k zaplacení vstupného diváky rozložené po okolních stránkách. Výsledným efektem bezbřehého zanícení a obětavosti pořadatelů však bylo to podstatné: ubezpečení obyvatel i těchto horských kotárů, že létání není jen pouhou zábavou, ale cílevědomou prací a mocnou silou schopnou bránit naši vlast v případě ohrožení.

Škpt. František Peřina v letadle C-4 na leteckém dni v Novém Hrozenkově - Stanovnici dne 28. 9. 1947

Na mnoha leteckých dnech na Valašsku vystupoval vynikající letec Karel Rada (1911-1981), rodák z Kelče a aktivní člen kelčského aeroklubu. Po vyučení automechanikem nastoupil v roce 1929 do školy leteckého dorostu při Vojenském leteckém učilišti v Prostějově. Po vyřazení létal v Prostějově, Hradci Králové a po ukončení vojenského závazku přešel nejdříve k Baťovi do Otrokovic a v roce 1938 do pražské Avie. V témže roce vytvořil spolu s kpt. Seidlem tři světové rekordy na letadle Zlín XII. Připravovali i dálkový let Praha - Moskva, avšak SSSR tento let nepovolil. Během války a po válce pracoval K. Rada ve strojařské dílně v rodné Kelči a působil jako učitel létání ve Valašském Meziříčí. Se svým letounem Piper Cub (OK-YFS) prováděl nevídané groteskní kousky a udivoval tak návštěvníky leteckých dnů. Popularitu získal i odvážným přistáním na Radhošti v květnu 1947, což učinil v rámci propagace turistického ruchu, vyhlášeného Pohorskou jednotou Radhošť. Nedlouho nato přešel do letecké továrny v Chocni a byl vybrán k přeletům nových letounů typu Sokol do Egypta. Na velikonocy roku 1949 vzlétlo pět strojů, ale nepříznivé počasí je přinutilo k návratu, dva letouny dokonce havarovaly u Olomouce. Připravili novou pětiici, ale sněhová bouře nad Jugoslávií je opět zahнала zpět do ČSR, dva letouny - včetně Radova - přistály ve Valašském Meziříčí. A to byla příležitost, jak se svým přítelem z mládí ve Vojenském leteckém učilišti v Prostějově Františkem Peřinou, účastníkem "Bitvy o Anglii" v čs. 312. peruti RAF, opustit natrvalo ČSR. Peřina, po válce štábní kapitán a velitel výcviku na vojenské letecké střelnici v Malackách, proslul svou vysokou akrobacií na letounu C-4 na mnoha leteckých dnech na Valašsku v letech 1946 a 1947, např. ve Valašském Meziříčí, Vsetíně, Rožnově p. R., Novém Hrozenkově, Bystřici p. H., Holešově apod. Po "Vítězném únoru" byl propuštěn z armády a usiloval o návrat do Anglie. Oba přátelé se domluvili a Rada se Sokolem OK-CEF na povolené zpáteční trase Va-

lašské Meziříčí - Choceň přistál 12. dubna 1949 na poli u Kelče, kde již čekal Peřina s manželkou, a odstartovali směrem na Bavorsko. Před hranicemi je čekala dvojice stíhaček, ale v hustých mracích se jim podařilo proklouznout a přistát u městečka Aicha v americké zóně, ale pouhých 8 km od zóny ruské.

Karel Rada pak působil ve Švédsku, později v USA, kde v New Yorku byl spoluvlastníkem cestovní kanceláře a knižního obchodu. Zanechal létání a 28. října 1981 zemřel v Pasadeně. František Peřina nenašel v Anglii letecké uplatnění, i když získal diplom dopravního pilota. Byl náruživým střelcem z nejrůznějších zbraní a stal se členem závodního střeleckého družstva RAF (Royal Air Forces). V roce 1954 odjíždí do Kanady a v Torontu vyrábí laminátové lodě. Jako odborník na umělohmotné výlisky obdržel v roce 1959 v Los Angeles v USA vedoucí místo u firmy Weber Aircraft a zaměřuje se na laminátové výrobky pro firmu Boeing (např. pro letouny Boeing 747). V roce 1962 - kdy započal projekt letů do vesmíru Gemini - dodává sedadla na přesnou míru pro astronauty. Tak se seznámil se všemi tehdejšími astronauty, Shepardem počínaje. Ve svých 68 letech odchází do důchodu, rybaří v městečku Riviera na řece Colorado, později žije v Las Vegas a v roce 1993 se i s manželkou natrvalo vrací do Prahy. Za mimořádné zásluhy mu byla přiznána hodnost generál-majora a udělen nejvyšší čs. řád Bílého lva. Dne 8. dubna 2001 oslavil František Peřina své devadesátiny a ve vlastnoručně napsaném dopise posílá pozdravy všem příznivcům létání na Valašsku.

Život letecký je při své různorodosti nepředstavitelně bohatý. Mnohým však přinesl zklamání i smrt, jiným naopak naplnění životního snu ku prospěchu celé společnosti. Bylo tomu tak všude na světě, bylo tomu tak i na Valašsku. Snad se ještě najde příležitost porozprávět o dalších leteckých příbězích a událostech, které se v této oblasti odehrály a které by neměly být zapomenuty.

Studenti s profesorem Pokorným na výletě v Nízkyh Tatrach
Foto Vl. Bartoš

...a sedmnáct jim bylo let...

aneb
zpráva o sročení studentů
na schodech gymnázia
na Vsetíně v r. 1952

Eva Žárská

Paměť účastníků slábne a vytrácí se i to, co by ráda podržela. Na některé události by se zapomínat nemělo. Ilustruji dobu, v níž se udály, někdy lépe než učebnice dějepisu. Pro připomenutí pamětníkům a k zamyšlení dnešním studentům předkládám tuto epizodu z roku 1952.

Byla to doba temna, politických procesů a vražd, vystupňované snahy odradit a zastrašit eventuelní kritiky a odpůrce režimu. Stalin dosud neomezeně vládl své říši i vazalským lidově demokratickým státům. Do jeho smrti zbýval ještě rok. Vystoupení Chruščova na 20. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu, kde otevřel otázku komunistických zločinů, bylo v této době něco nepředstavitelného.

Přesto byl školní rok 1951/1952 na Masarykově gymnáziu na Vsetíně zahájen slavnostně. Dle školní ročenky "...výzdoba gymnasia při této příležitosti plně odpovídala duchu socialistické školy. Na průčelí školní budovy bylo heslo: Za školu radostnou, vlasteneckou, za školu socialistickou. A v duchu tohoto hesla po celý školní rok byla konána veškerá práce školy." Alespoň tak to napsala dosazená předsedkyně školské organizace KSČ, ředitelka sousední školy, neboť profesoři neskýtali pro stranické orgány dostatečnou záruku pravověrnosti a loajálnosti. Jak jsme je znali, myslím, že oprávněně.

I studenti tehdejšího II. ročníku (sexty) si v různé intenzitě uvědomovali politický útlak a represe. Rada z nich se přesvědčila již v předcházejícím školním roce, jaká kritéria hrála rozhodující úlohu při výběru žáků ke studiu. Nejdůležitější byl "třídní původ a třídní uvědomění", to druhé mohlo být jen formální. Strana měla za to, že časem dojde k přizpůsobení ne-

Pilot Karel Rada z Kelče přistál se svým letadlem Piper Cub OK-YFS na vrcholku Radhoště (květen 1947)

Foto: F. Huml

jen vnějšímu. "SSSR – náš vzor" o tom poskytoval dostatek důkazů. Počet žáků ve třídě - 35 - byl na tu dobu nezvykle vysoký. Jak k tomu došlo, je jiná historie. Přes rozdílnost povah, názorů a rodinného zázemí utvořili studenti brzy dobrý a přátelský kolektiv.

Profesorský sbor tvořilo kolegium vesměs vynikajících odborníků a osobností, jako byl náš milovaný třídní profesor Vladimír Pravda, nazývaný "Jasně slunečko kněz Vladimír"¹⁾, skvělý latinář Josef Ryšánek, matematik Bohumil Pokorný - "Pokec"²⁾, PhDr. Bohumil Seidl, Jaromír Kolařík, Karel Frank, "Vašek" Mikšovský, ředitel Josef Sláma a další. V profesorském sboru panovala otevřená přátelská atmosféra a důvěra. To byl zřejmě hlavní důvod, proč se stranické orgány rozhodly, že svůj vliv a kontrolu zde upevní tím, že stmelení profesorský sbor rozbijí postupným překládáním profesorů do jiných škol. Prvým byl vynikající matematik B. Pokorný, u studentů oblíbený profesor, který měl přejít na průmyslovou školu.

V červnu vyjela neúplná II. třída na školní výlet do Nízkých Tater s profesorem Pokorným, který zajišťoval pedagogický dozor. Výbornou atmosféru kalilo pouze vědomí, že pokud se nic nestane, je to poslední výlet s tímto profesorem, za něhož nebyla na škole odpovídající náhrada.

Studenti o tom hodně diskutovali a na kládách před nádražím v Korytnici se usnesli, že vypracují petici pro stranické a školské orgány a předloží ji ke schválení studentům celého gymnázia na plenární schůzi ČSM. Viděli výhodu v tom, že předsedkyně celoškolské organizace ČSM byla jejich spolužačka, která s tímto postupem souhlasila. Došlo i na přísahu: "Přisaháme, že profesora Pokorného na gymnázium udržíme." Postupně se pak všichni studenti dotýkali dřevěné hole se slovy: "Tak přisaháme".

Po návratu z výletu začali jednat. Předsedkyně celoškolského výboru ČSM J. Ž. svou přísahu myslela upřímně. S několika dalšími spolužáky M. Janatou, E. Fojtovou a J. Skalákem sepsovala v ředitelně na psacím stroji petici. Měla také zajistit svolání celoškolské plenárky. Později od svého předsevzetí ustoupila; snad ani nemohla odolat tlaku, který na ni vyvíjely politické orgány i prostředí rodiny zakládajícího člena strany.

Mezi stranickými funkcionáři na škole vypukla panika. Jak by před svými představenými obhájili tak nepřipustný projev samostatného myšlení a svobodného konání. Studenti nerespektovali, že ke všemu bylo nutno předem získat souhlas "Strany" (KSČ). Studentům bylo sděleno, že se již ohlášená schůze nemůže konat, neboť, jak bylo opakovaně zdůrazňováno: "Strana rozhodla". Teprve nyní se studenti, pomalu se scházející na oznámenou plenárku, doopravdy rozzlobili. Nedokázali pochopit, proč by nemohli slušnou a jak se domnívali, úzké mantinely nepřekračující formou podat svou žádost. Vypukla vřava, z níž se nejčastěji ozývalo: "My chceme Pokca, ať žije Pokec", a pod. Za oficiálně nejnebezpečnější, ba téměř protistátní, byla považována zaznamenaná replika studentky M. Mackové, která na opakované zaklínání "Stranou" prohlásila, že nebude maturovat "Strana", ale my! Tak se z této ve skutečnosti nevinné akce stala nebezpečná aféra. Stranické a školské orgány byly v plné poho-

P r o t o k o l

o výsledku s. Žákyně II. tř. Evy L u k á š o v é , naroč. 1. VII. 1935 na Vsetíně. Otec stavbyvedoucí v PRUMSTAVU, matka v domácnosti. 6 souroz. Byla/ jsi na výletě s II. tř? — Nebyla.

Co viš o jednání na schůzi?

Jako předsedkyně třídní skupiny II. tř. byla jsem na schůzi výboru ŠS. ČSM.

O čem se jednalo?

S. Živočková nám oznámila, že jsou to kádrové věci a že nám do toho nic není. Byl v tom zmatek. Říkala nejprve, že strana se rozhodla a že je to jisté. Během dalšího jednání prohlásila, že se přesně nic neví, že se strana ještě nerozhodla, že musíme počkat jak to dopadne. Měli jsme uloženo říci ostatním shromážděným na schůzích, že se plenární schůze konat nebude, že se nemá nic dělat.

Byla ve schůzi výboru také s. Dočkalová? Byla.

Je také s. Dočkalová členkou výboru? Ne.

Co říkala ve výběrové schůzi?

Že ať kádrové věci necháme rozhodnutí strany a ať se do toho nemícháme.

tovosti, informovaná byla i StB. Nemocnou spolužačku Mackovou doma navštívil příslušník StB. Slušnou formou ji vyslechl, a když se nic zajímavého nedověděl, odešel.

Na ty, kteří si více než studenti připouštěli tíživost a nebezpečnost politické situace, působil i strach. Dlouholeté žaláře za podobné přestupky nebo zcela vykonstruovaná obvinění byly součástí každodenní reality. Bylo proto třeba studenty, kteří byli považováni za iniciátory celé akce, exemplárně potrestat. Aniž by s "provinilci" kdokoli hovořil, svazácká organizace, jistě v souladu s pokynem "Strany", navrhla sedm studentů na vyloučení.³⁾ Byli to: I. Doležal, A. Drozdová, C. Horák, M. Janata, M. Macková, M. Pavlíková a J. Skalák.

Bylo nezbytné zastrašit a od podobných akcí odradit všechny studenty. Teprve nyní byla svolána celoustavní schůze. V tělocvičně se za stoly usadili různí funkcionáři. Profesori seděli s hluboce skloněnými hlavami, neboť jim bylo stydno. Veřejně se nás zastat v tehdejší atmosféře strachu a teroru nemělo smysl a pravděpodobně by se postih studentů jen zvýšil. Vystrídalo se několik řečníků místního i okresního formátu. Chrlili na studenty odporný proud frází, obviňování a nepravdivé hlasy, které se velmi podobaly tomu Urválkovu ze Slánského procesu. Zvláště se "vyznamenal" soudruh Zastávka. Na obhajobu studentů vystoupila spontánně pouze tehdejší předsedkyně II. třídy E. Lukášová. Po jejím vystoupení dali studenti potleskem najevo, co si o celé záležitosti myslí.

O prázdninách pak vyloučení studenti sháněli zaměstnání, neboť možnost dalšího studia i na jiných ústavech jim byla uzavřena. Že se tak nakonec nestalo, bylo zásluhou statečného postoje otce jednoho z vyloučených studentů za druhé světové války. Pan učitel Oldřich Janata⁴⁾ prokázal tehdy velkou odvahu, když s nasazením života i ohrožením celé rodiny zprostředkoval u svého příbuzného, evangelického faráře Bohumíra Opočenského⁵⁾ vystavení falešného křestního listu na jméno Černý pro svého kolegu Muchu, který v ilegilitě unikl gestapu. Ten díky tomu přežil až do konce války na Kovářově pile v Hošťálkově. Po válce dosáhl jako komunista vysokého postavení a v době "srocení studentů" byl náměstkem ministra školství. S otcem další vyloučené studentky, panem učitelem Richardem Pavlíkem, se vydali do Prahy a soudruh Mucha-Černý se jako jeden z mála vyso-

kých stranických funkcionářů projevil jako slušný a vděčný člověk. Nenalezla jsem písemné dokumenty, jakým způsobem se to stalo. V té době postačilo na ministerstvu zvednout telefon a vyloučení bylo postupně změněno na podmíněné, později byly "jen" uděleny důtky se sníženou známkou z chování.

Protest studentů však nakonec usnadnil politickým orgánům urychleně provést své záměry a v ještě větším rozsahu. Prvou obětí byl ředitel J. Sláma, na něhož byla neprávem svalena odpovědnost: "...na celém případě nesl hlavní vinu bývalý ředitel, který mohl této akci předejít."⁶⁾ Přípisem KNV Gottwaldov byl s účinností od 1. srpna 1952 přidělen k dispozici pro školy 2. stupně tehdejšího okresu Valašské Klobouky. Dalším přípisem KNV byl od 1. září 1952 přidělen jako učitel na základní školu v Horní Lidči. Nepochybně i toto šikanování přispělo k jeho předčasnému tragickému odchodu. Tentýž KNV pověřil funkci ředitelky Masarykova gymnasia od 1. srpna spolehlivou soudružku L. Beckovou, jejíž "odbornou kvalifikaci" pro tuto funkci byla aprobace odborné učitelky pro základní školy. Obsahem dalšího dopisu KNV je sdělení B. Pokornému, že byl přerážen na SPŠS s účinností od 1. 9. 1952. Citované dopisy jsou uloženy ve Státním okresním archivu na Vsetíně, na většině z nich chybí datum, podpis nebo alespoň č.j.

Postupně odešli i někteří další profesori a Masarykovo gymnasium na Vsetíně se po prázdninách změnilo na Jedenáctiletou střední školu. Rozpad původního profesorského sboru byl dokonán.

Studenti však na své oblíbené profesory nezapomněli a pravidelně je zvali na své početné sjezdy. Přicházeli rádi, pokud jim to zdraví a věk dovozovaly. Žel, již mnoho let jejich přítomnost postrádáme.

Proč připomínat staré historie, když nakonec "vzbouření studentů" dopadli nad očekávání dobře? Nikdo nešel do vězení, všichni byli připuštěni k maturitní zkoušce, kterou 12 studentů absolvovalo s vyznamenáním. Z 22 studentů, kteří projevíli zájem o studium na vysoké škole, nebylo dáno doporučení potřebné k podání přihlášky z důvodu výlučně politických "jen" pěti. Podobně tomu bylo jistě i na jiných ústavech a za dobu vlády komunistické totality tak desetitisícům schopných mladých lidí nebylo umožněno studovat. Do škol přicházeli často zástupci lidové správy, jejich názory se dochovaly v zápisech

protokolů: "Učitelé nevěnují svým svěřencům řádnou péči, na gymnasiu stále se jeví buržoasní charakter tříd, není správně vyřešena otázka výběru dělnických kádří. Učitele nelze hodnotit mimo školu. S. Pravda neuplatňuje ve veřejnosti své bohaté vědomosti a zkušenosti, s. dr. Seidl nepracuje veřejně, s. Pokorný nevěnuje se práci v odborech, jak by měl, s. Kolařík nedá ve veřejnosti o sobě znát, s. Mikšová a s. Ryšánek nebyli na schůzi zástupců ONV vůbec připomenuti. Z toho vyplývá, že škola neplní svou funkci."⁷⁾ V tomto protokolu stálo: "V bodě 2. uloženo, aby žáci II. a III. tříd byli prověřeni, zda se všichni hodí ke studiu po prázdninách. Žáci, jichž se to bude týkat, nebudou vyloučeni, ale kolektivem přesvědčeni, že se ke studiu nehodí," atd. Tedy zmanipulovat studenty k vykonání "špinavé práce", do které se orgánům nechtělo.

Tak tedy měla probíhat "výchova studentů v duchu socialistické školy". Ke cti profesorskému sboru v té době je nutno přiznat, že profesori tyto nesmyslné a někdy i zvrácené příkazy, jak jen mohli, obcházel a snažili se perzekvovaným studentům pomáhat.

Poslušnost komunistické straně, třídní nenávisť, omezenost, průměrnost až podprůměrnost, donašečství, skrývání vlastního vědomí a svědomí, to byly "ideály socialistické školy", i když se tak otevřeně nepojmenovávaly. Studentům byly vtoukány do hlav tak nevkusným způsobem, že se většinou nesetkávaly s očekávaným výsledkem.

Studenti už v časném mládí zakusili, jaká kritéria budou rozhodovat a jak dalece konformní názory budou nuceni zaujímat, budou-li chtít dále studovat a dosáhnout odpovídajícího postavení. Dostali důkladnou lekci, že samostatně myslet a jednat, zastávat se neprávem postihovaných režim nepřipouští, naopak tvrdě postihuje ještě i v dalších generacích.

Vsetín není velké město a leccos se obecně ví. Třeba to, že děti nebo vnoučata významných funkcionářů minulého režimu mohou dnes bez problémů studovat, a to i exkluzivní obory, a nejsou postihovány za to, do jakých rodin se narodily. Upřímně se z toho raduji.

POZNÁMKY

1. Vladimír Pravda (17. 11. 1907 - 19. 1. 1969), profesor češtiny a němčiny na vsetinském gymnáziu.
2. Bohumil Pokorný (1905 - ?) v r. 1952 přeložen na SPŠS na Vsetíně, později VŠD Žilina.
3. Protokoly z dodatečných výsledků některých studentů uskutečněné až 27. - 30. 6. 1952.
4. Pan Oldřich Janata (13. 6. 1904 - 21. 1. 1985) byl učitelem matematiky, hudební a výtvarné výchovy na různých středních školách okresu.
5. Bohumír Opočenský (5. 10. 1900 - 27. 8. 1974), evangelický farář, aktivní účastník protifašistického odboje. Jeho úkolem bylo obstarávat falešné dokumenty a úkryty. V r. 1942 zatčen a vězněn v Dachau.
6. Přípis gymnázia Vsetín z 8. 9. 1952 adresovaný KNV Gottwaldov: "Ke zprávě ředitelství ústavu o srovnání studentů a k návrhu ŠS ČSM na vyloučení 7 žáků podáváme pozměněné řešení..."
7. Protokol o poradě profesorského sboru Masarykova gymnasia na Vsetíně konané 23. 4. 1952. Jako prameny k článku posloužily především osobní vzpomínky studentů tehdejšího II. ročníku.

Zájazdní hostinec Jana Országa v roce 1924. Před vchodem v tmavém oblečení manželé Božena a Jakub Tkadleckí, zcela vlevo obecní policajt Petr Ország. Vzácný snímek nejstarší verze meziokenních maleb

O „malované hospodě“ na Novém Hrozenkově

Miloslav Stibor

Nechť čtenář promine malý exkurz do mých mladých let. O prázdninách i jiných volných dnech jsem pobýval ve vsi Rohle u Zábřeha na Moravě, kde můj strýc Josef Knirsch provozoval pod jednou střechou živnost hostinskou i řeznickou. Rozlehlý dům vprostřed vesnice s ostištěm hlavním vchodem a dlouhou chodbou, dělicí dům na dvě živnostenské části, byl pro mne mystickým labyrintem. Na dvoře zakravená porážka a v přilehlé zahradě letní hospodské posezení s nezbytnou kuželnou v latkové protáhlé boudě, odkud vyhrával občas i místní šraml. Jako dnes vidím před sebou obřad přebírání nové várky zábřežského piva, podupávání pivovarských koní s chlupatými kotníky, bitky mládenců o májku, vyřívání štamgastů, stejně jako bučení zabíjených krav a jiných čtvernožců. Ještě dnes cítím onen charakteristický pach pivních splašků, dusivého kouře laciného tabáku i vůni pálivého guláše či dršťek. Co se neprodalo v krámě, skončilo v hospodské kuchyni. Stejně tak nezapomenu na cinkání kostelního zvonu, dávno zaniklý zvuk hasičské trubky i pábitelské vytažení umoloušané vlaječky na stožár před masným krámem, čímž však dával signál, že dává čerstvé maso do prodeje. Onen dům už dávno nestojí, sklenici piva či kilo bůčku obdržíte dnes ve sterilní prodejně, ale ve mně zůstává i nadále nejen hřejivá a úsměvná vzpomínka, ale současně i přesvědčení o důležitosti instituce vesnických hospod vzhledem k jejich vlivu na vývoj a zabarvení života v jejich dosahu.

Kdo ví, jak tomu bývalo na Novém Hrozenkově, ale snad obdobně. Vždyť stará hospoda Na Vranči z roku 1789 byla postavena na frekventovaném místě v těsné blízkosti brodu přes Vsetínskou Bečvu, kde se plavilo dřevo, a kde formani byli nuceni posečkávat i řadu dnů, až opadne vysoká voda, i jen krátce odpočívat na dlouhé cestě do Pešti či Vídně. Dá se předpokládat, že tam byl skolen nejen valašský do-

bytek a že se v šenku po valašsku jedlo, pilo, vyprávělo, zpívalo a jistě i obuškem do krve sbíjelo.

Druhou největší hospodou na Novém Hrozenkově, vzniklou již v pozdějších konzolidovanějších časech, byla hospoda „Na Brodské“, nacházející se v prvních letech své existence v dřevěnici, kterou těsně před svou smrtí postavil Lukáš Urban na svém pozemku u mostu přes potok Brodská, poblíž kostela sv. Jana Křtitele. Manželé Lukáš (+1833) a Rozina (+1836) Urbanovi měli jedinou dceru Apolénku (*1832), která se později provdala za nového majitele dřevěnice Jana Országa-Titína (*1817). Ten si začátkem čtyřicátých let otevřel v budově hospodu a jako movitý a vážený občan se stal rychtářem. K této jeho činnosti se pojí následující příhoda. V roce 1845 byl Nový Hrozenkov povýšen na trhové místo s právem konati trhy 4x ročně. Na zahájení I. výročního trhu (po Cyrilu a Metoději) přijel i vsetinský velkostatkář Josef Wachtler, byla konána slavnostní mše svatá, hrála vsetinská hudba a střídalo se z hmoždířů. Rychtář Jan Orság připravil ve svém hostinci recepci, které se mělo zúčastnit i duchovenstvo z okolí. Pro neshody mezi rychtářem a tehdejšími místními faráři P. Josefem Böhmem však veškeré duchovenstvo jedlo na faře a v hostinci zůstal pouze P. Surma, farář z Halenkova. Tak pro rychtáře-hostinského skončil I. výroční trh neslavně¹⁾. V témže roce 1846 nechal rychtář Jan Orság strhnout svou dřevěnou hospodu a postavil z tvrdého materiálu novou. V nálevně visel vznešený nápis „Ad personam“. V části budovy byly upraveny místnosti pro obchod smíšeným zbožím, který pod jménem vsetinského obchodníka Kirschnera vedl Jindřich Popp z Hranic²⁾. V revolučním roce 1848 byl rychtář Jan Orság násilím některými spoluobčany sesazen³⁾, vzdal se i provozování živnosti a na jeho hospodě se objevil jako nájemce Jakub Mandel, první Žid v obci, a to bez „svolení a vědění“ zdejších farní-

ků⁴⁾. Mandel se později přestěhoval jako pachtýř hostince do Polanky a roku 1866 převzal živnost mladý dvacetipětiletý Žid Ignác Roth. Ten však ukončil svou činnost událostí, která se odehrála 5.srpna 1867. Tehdejší novohrozenkovský prozatímní učitel Jan Šula byl hýřil, „mánil bez úzdy“, propadl i při druhé zkoušce, a tak volné učitelské místo bylo dáno Josefu Vyvlečkovi. Šula byl ustanoven prozatímním učitelem v Hodslavicích. Když přišel den jeho odchodu, hrmuli se věřitelé, všechny „odpravil“, jen neústupný Žid Roth, pachtýř hostince „Na Brodské“, žádal 56 zl. bez jakéhokoliv údajného nároku. Šula mu proto uštědřil 21 ran kladivkem do hlavy, „již to pak lži špendlíky stáhnoutou měl“. Když jej Šula viděl v krvi ležet na zemi, vyskočil z okna svého bytu, utekl za Bečvou a v Kyčerkách si prožil krk britvou⁵⁾.

Následným nájemcem hostince byl dle neúplných dokladů Pavel Bítala (*1837), avšak dne 4.dubna 1871 potvrdilo Okresní hejtmánství ve Valašském Meziříčí živnost hostinskou pro Pavla Orsága-Pavlovského. Jeho náměstky byli v roce 1885 Josef Hirsch, 1886 Josef Zbranek, 1889 František Malík. V roce 1902 předal Pavel Orság budovu i hostinskou živnost svému synovi Janu Orságovi (1874-1914). Nedobře učinil, poněvadž Jan byl marnotratník, propadl karbanu a mnozí občané si stěžovali Okresnímu hejtmánství ve Valašském Meziříčí, že se v hostinci provozují hazardní hry. V roce 1914 Jan umírá a vedení hostince převzala jeho manželka Božena Orságová (1878-1943), která se v roce 1924 prodala za známého novohrozenkovského výrobce perleťových kotulí Jakuba Tkadlečka (1883-1970) a v letech 1925 a 1926 provedla menší stavební úpravy budovy⁶⁾.

V roce 1931 prodala Božena Tkadlečková celý objekt Františku Melichaříkovi (1893-1970), hostinskému ze Zubří. Ten provedl již výrazné stavební úpravy, včetně výstavby budovy pro „cizinecké“ pokoje⁷⁾, propagoval hostinec nejruznějším způsobem (hlavičkové dopisní papíry, inzeráty, pohlednice, kovové štítky na turistické hole, které mu vyráběl Josef Koňář-Mičů z Vranče apod.). V roce 1946 převedl František Melichařík hostinec na Bohuslava Kočendu (1912-1970) z Kostelan nad Moravou, s nímž byl v úzkém rodinném vztahu. V roce 1951 byl hostinec začleněn do Komunálního podniku města Vsetína, v roce 1953 začleněn do Okresního svazu

Poutový kolotoč na prostranství před hostincem, kolem roku 1930

Foto: J. Toman

spotřebních družstev Jednota ve Valašském Meziříčí a vedoucí provozu se stala Jarmila Kočendová (1917-1995). Ta získala roku 1991 v restituci majetek zpět a hostinec pronajala Emilii Kulčákové, která provozovala živnost až do roku 1994. Zchátralý objekt s přilehlými pozemky koupili roku 1997 manželé Josef a Jarmila Řehákoví, v srpnu 1999 provedli demolicí budovy a okamžitě zahájili velkorysou výstavbu objektu nového. To je stručná historie majetnických a provozních vztahů hostince na Novém Hrozenkově č.142 a/b, od roku 1882 čp. 281 a 282, od posledního přečíslování v roce 1966 čp.624.

Hostinec je nutno vzpomenout i v jiných souvislostech. Nový Hrozenkov byl znám bohatou kulturní činností folklorní, hudební, sportovní, turistickou, všeobecně společenskou apod. Bohatá byla zejména činnost místních divadelních ochotníků, kteří nacvičovali divadelní hry ve spolcích Sokol (od roku 1910), Orel, DTJ a od roku 1949 v divadelním souboru Tyl při zdejší Osvětové besedě. Všechny tyto činnosti vyžadovaly vhodné prostory, které na Novém Hrozenkově nabízely tři objekty: hospoda Na Vran-

či (sál v I.poschodí), reprezentační Lidový dům (od roku 1930) a námi sledovaný hostinec, který byl výměrem z roku 1939 zařazen do kategorie „restaurace a hotel C“. Měl dvě restaurační místnosti oddělené skládací dřevěnou stěnou a tmavočerveným závěsem, který v případě divadelního představení sloužil jako opona. Ve venkovní letní zahradní restauraci se kromě obligátní kuželny nacházel taneční parket a dřevěný altán, používaný jako přístřešek pro hudbu i jako improvizované jeviště. A tak se až do konce dvacátých let uskutečňovaly v létě-zimě v restauraci „U Boženky“ (dle tehdejší majitelky Boženy Tkadlečkové) nejruznější akce všech místních organizací - plesy sokolské, orelské, orelské omladiny, plesy rolnické, spotřebního spolku Svěpomoc apod., tak jak to dokládají doposud uchované pozvánky. Od roku 1930 se veškeré orelské akce soustředily do nově otevřeného Lidového domu a námi sledovaná restaurace - nyní už „U Melichaříků“ - se stala výhradně sokolskou, kde se pak střídavě s hospodou Na Vranči uskutečňovaly sokolské bály, oblíbené „akademie“, vystoupení hudební, recitační, divadelní, dorostenecké, čaje o páté apod. K prosperitě restaurace přispěla i možnost využívat rozlehlou volnou plochu nacházející se před průčelím budovy. Dříve uváděný název „zájezdní hostinec“ evokuje rušnou dobu formanského způsobu života (k tomuto účelu sloužily i dvě stáje za budovou), a počínaje dvacátými léty dokládají fotografické snímky konání trhů, stavení a provoz poutových stánků, houpáček a kolotočů, prodejní akce zemědělských strojů, výstavy letounů místního aeroklubu a konečně i využití jako rozsáhlého autoparkoviště.

Cas běžel, hospoda průběžně získávala přizvika „Na Brodské“, „U Boženky“, „U Melichaříků“, „U Kočendů“, avšak často se užívalo výstižného označení „malovaná hospoda“, a to vzhledem k její vnitřní i vnější výzdobě. Ve větší restaurační místnosti vévodil rozměrný obraz „Žně“ od malíře M.Silly z roku 1943 (dnes v sále Domu hasičů), realistická veduta Nového Hrozenkova od malíře Ludvíka Klímka z roku 1936

Hostinec u Melichaříků v roce 1935, před vchodem manželé Melichaříkovi. Meziokenní malby jsou již dílem Aloise Janoně.

Na místě staré budovy vyrůstá nový restaurační objekt - stav září 2000 Foto: M. Stibor

(dnes v kanceláři OÚ), pohled na Nový Hrozenkov z Kyčerek od olomouckého malíře Františka Dostalíka z roku 1934 a další dnes již těžko zjistitelné obrazy. Hlavním důvodem přízviska však bylo šest rozměrných obrazů umístěných mezi okny průčelní stěny pod předsazenou dřevěnou verandou. Malby provedené na suché omítce málo trvanlivou technikou „al secco“ byly mnohokrát opravovány a rovněž zcela přemalovány. Autor první verze maleb z doby asi před I. světovou válkou není znám. Všechny obrazy měly tvar lichoběžníků na pestrobarevném secesním podkladě a námětově čerpaly z valašské krajinné a pastevecké tematiky. V rámci přestavby budovy v roce 1932 nechal však František Melichařík malby zcela přepřerovat. Úkolem pověřil svého bratrance Aloise Jaroně (1886-1963), malíře pokojů a písmomalíře v Zubří, který byl ochoten zhotovit tyto rozměrné obrazy velikosti cca 160x200 cm, zaplňující vždy celé pole zdi mezi okny. Jaroně maloval obrazy postupně - nejdříve čtyři obrazy dle vzorů Mikoláše Alše (Jánošík), Jana Kobzáně (Juráš a Ondráš) a Josefa Mánesa (Horo, vysoká jsi), další dva obrazy provedl ve spolupráci se svým synem Václavem (*1920), který předkreslil motivy bači míchajícího žinčici v kotli a valašské selky se džbánem. Malby vlivem nedokonalé technologie chátraly, musely být opravovány a do této činnosti se zapojil Jaroněův druhý syn Jaroslav (1914-1995), rovněž malíř pokojů, který však již nebyl tak výtvarně zdatný jako jeho otec. Poslední opravy začátkem osmdesátých let provedli oba bratři společně. Při této příležitosti je nutno připomenout, že Václav působil z titulu své učitelské profese řadu let na československých misích v Bělehradě, Budapešti, při OSN v New Yorku, a až v důchodu se začal soustav-

ně věnovat malbě, zejména na porcelánu, což činí dodnes ve svém ateliéru v Rožnově p. Radhoštěm. Není úkolem článku hodnotit obrazy po umělecké stránce - je jisté vhodnější citovat osobní vyznání Václava Jaroně: „Malby na Novém Hrozenkově nebyly určeny pro prezentaci výtvarného umění malíře Aloise Jaroně, ale byly míněny jako přátelská rodinná výpomoc i jako přilepšení naší početné rodině v době nouze. Je ale možno říci, že to byla i určitá forma seberealizace člověka, který byl schoopen dokázat i něco více, než jen líčit zašlé stěny pokojů a bytů“.

Slovo na závěr. Naskytá se otázka, zda se na Novém Hrozenkově nevyskytují cennější objekty hodné zájmu. Jistě jsou, avšak jsem přesvědčen, že není ztrátou času připomenutí osudu jednoho známého a již zaniklého objektu valašského regionu a tím současně i připomenutí výrazných sociálních a kulturních proměn, a vůbec celého životního stylu zdejších občanů. Zatím co bylo v letech 1896-1920 na Novém Hrozenkově 13 hospod nejrůznějších kategorií poskytovaných služeb (od cizineckého ubytování, stravování, až po pouhý výčep pálenky), nachází se v současnosti (září 2000) ve středu obce pouze dva restaurační objekty: Lidový dům (hotel B, restaurace III. cenová skupina) a pohostinství Na Vrančí (III. c.sk.), nepočítáme-li ovšem vzdálený Hefrbar a ještě vzdálenější horské hotely. Dá se říci, že se na Novém Hrozenkově časy velmi změnilly.

POZNÁMKY

- 1) Farní kronika, příslušný rok.
- 2) Roku 1867 se stal Popp prvním novohrozenkovským poštmistrem a obchod převzal Ignác Brüll, Žid z Marikové.
- 3) Jan Orság zastával funkci rychtáře v letech 1839-1848, po jeho násilném svržení nastoupil v letech 1848-1850 Pavel Orság-Chromovský, avšak v roce 1850 byl Jan Orság opětovně občanů přijat a stal se prvním voleným starostou.
- 4) V roce 1873 bylo v obci již 76 Židů, vesměs obchodníci, hostinští, majitelé pil apod. Farní kronika, příslušné roky.
- 5) SOKA Vsetín, fond Smlouby OÚ Vsetín, č.kart.22, inv.č.75.
- 6) SOKA Vsetín, fond ONV Vsetín, č.kart.222, inv.č.719.
- 7) Hotelový objekt vznikl přebudováním jedné ze stájí poblíž potoka Brodská. Nesl čp.817 a byl zbourán v šedesátých letech.
- 8) SOKA Vsetín, fond Okresní archiv Vsetín, živnostenský rejstřík 1896-1920.

Za doplňující informace děkuje autor paní Evě Urbachové, Janě Kantorkové a panu Miloši Novákovi a Václavu Jaroněvi.

Ohlédnutí za výstavou „Roubený dům na Valašsku“

Věra Kovářů

S potěšením konstatujeme rostoucí zájem o tradiční lidovou architekturu, její hodnoty historické a estetické. Také Okresní muzeum ve Vsetíně se připojilo k těm, kdo pozvedli svůj hlas za poznání a pochopení stavební kultury svého regionu, Valašska.

Dům západních Karpat, především Moravského Valašska, se stal předmětem zájmu již od konce 19. století, kdy se konstituovala kolem Dušana Jurkoviče, Karla Bubely, Josefa Války, Matouše Václavka, skupina vyznavačů hodnot lidové kultury. Valašská dědina a Valašská hospoda, tvořící její jádro, se právě staly vyhledávaným klenotem Národopisné výstavby československé v Praze 1895.

I když Moravské Valašsko, jeho hmotná kultura a především rolnická usedlost jsou reprezentovány přemístěnými relikty původní zástavby valašských vesnic, replikami či kopiemi budov ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, zůstal prostor, aby se po více než stu letech, na výstavě nazvané Roubený dům na Valašsku, objevily pozoruhodné a málo známé doklady o starobylých konstrukcích, architektonických prvcích a bydlení.

Fotografie, pořízené Dušanem Jurkovičem a M. Langrem, kresby Karla Langra, Antonína Strnadla, Jana Kobzáně a Karla Hofmana jedinečným způsobem zobrazují vnější i vnitřní tvář valašského domu. Působivost výstavy byla zvýšena modely, na nichž bylo možné postihnout a studovat konstrukční principy, architektonické formy, vzájemné vazby generacemi tříbených tvarů.

Největší díl fotodokumentace a kreseb pochází ze známých a turisticky atraktivních lokalit, z Velkých Karlovic, Nového Hrozenkova, Karolinky, Lužné, Valašské Polanky, ale také ze Stramberka a vsí těšínských Karpat. Na okraji zájmu zůstalo, jako téměř vždy, jižní Valašsko, se svými dvoudílnými domy a roubenou architekturou města Valašské Klobouky.

Tematicky je výstava vtipně a přehledně řešena podle obvyklého schématu, užívaného v odborných publikacích o lidové architektuře. Zastoupeny jsou sídelní formy, konstrukční principy lidového domu, jako architektonické články a detaily lidových staveb. Za zvláště přínosný lze považovat pohled na drobné hospodářské stavby, sušárny, sýpky, seníky, ovčárny, vodní zdroje, typy oplocení i pohledy do interiérů obytných domů a hospodářských budov. Také snímky z tvůrčích dílen podomáckých výrobců, šindelářů, tesářů a dalších řemeslníků přinášejí poznání tradiční technologie.

S ohledem na program putování výstavy z Valašského Meziříčí do dalších měst si závěrem dovolujeme připomenout potřebu doplnit výstavu o soudobé snímky, byť při nich návštěvníka výstavy může bolet srdce. Nejmladší fotografie výstavy pochází z roku 1985. Také označení hesly, nápisy, ve své strohosti mnoho nevypovídají. Podle našeho soudu se z pojetí výstavy do jisté míry vytratil člověk, stavitel, uživatel domu a jeho rodina. Je nám to líto, protože obydlí je místo, kde se shromažďuje rodina a zde prožívá své životní radosti i strasti.

Rovněž propagace výstavy, která působila na diváka dojmem utříděnosti a pečlivosti, měla rozhojnit zájem o výstavu i mimo region Valašska. Pevně věříme, že se tvůrci této přitažlivé výstavy, PhDr. L. F. Piperkovi, povede na jiném místě, kam bude výstava přestěhována, její obohacení. Na reprízu výstavy se upřímně těšíme.

Z výstavy Roubený dům na Valašsku. Muzeum Valašské Meziříčí, 26. 11. 2000 - 31. 1. 2001

Bydlení s vůní dřeva

... stavějte, bydlíte a žijte zdravě podle staletých tradic

Jedna z firem, která přímo navazuje na tradice našeho kraje, je firma RENO ve Valašském Meziříčí. Nabízí rodinné domky, rekreační chaty nebo stylové chalupy v provedení jako roubené stavby ze smrkových trámů. Remeslné zpracování staveb čerpá z bohaté tesařské tradice Valašska, po stránce architektonického ztvárnění se vychází z regionálních prvků typické valašské dřevěnice. Tyto stavby se nejlépe hodí do všech podhorských oblastí v ČR a pro chráněnou krajinnou oblast Beskyd mají bezvýhradní schválení orgánů CHKO. Pro stavby mimo oblast Beskyd se jednotlivé detaily dřevěné konstrukce upravují dle místních regionálních tradic a požadavků místních orgánů CHKO a stavebních úřadů. Firma je schopna stavět rovněž domy tzv. "rámovou konstrukci", což je moderní, ekologická a cenově zajímavá technologie pro dřevostavby.

**bydlet s vůní dřeva
je příjemné i zdravé**

Obvodové stěny domu se skládají ze tří vrstev. Vnější část tvoří roubená konstrukce z masivních smrkových trámů s rybinovými rohovými spoji, další vrstvou je tepelná izolace (minerální vlna). Z vnitřní strany skladbu uzavírá zálók – obklad napodobující roubení. Stropy jsou z fošen kladených na dřevěné trámy, dřevěné jsou také dveře a schodiště. Dobré izolační účinky stěn zvyšují dvojí dřevěná okna a plovoucí podlahy s dubovou dýhou. Na vnitřní příčky doporučujeme anglické pálené režné cihly. Střecha má sedlovou střechu s hambálkovým krovem a pálenou krytinou. Vestavěné podkrovní je vybudováno z palubek.

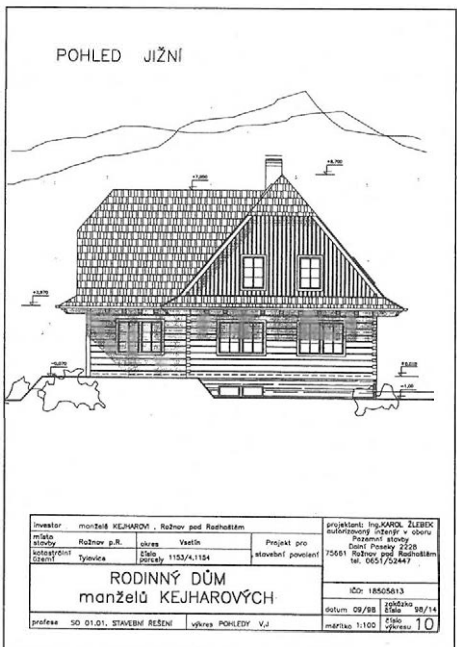
Bydlení v dřevěných stavbách je nejen příjemné, ale také zdravé. Tento materiál vytváří optimální vnitřní klima: dobře tepelně a zvukově izoluje a zároveň zachovává přirozenou vlhkost. Ta prospívá především dýchacím cestám. Nedochází k vysychání sliznic, které způsobuje

vážné potíže zejména u malých dětí. Ve srovnání s panelovými stavbami je život mezi dřevěnými stěnami výrazně zdravější. Z ekologického hlediska se jedná o plně obnovitelný přírodní zdroj a při výrobě nedochází ke znečišťování životního prostředí. I tyto aspekty budou mít rostoucí význam.

Firma RENO spol. s r.o. Vám nabízí domy, které vychází ze dvou základních typů Javorník a Kněhyně. Jedná se o přízemní nepodsklepené rodinné domy s obytným podkrovím a možností dodatečného využití půdy.

Každá stavba je prováděna na klíč (bez základové desky). Dispoziční řešení je možné na přání zákazníka jakkoliv upravit. Lze také dohodnout individuální rozsah dodávky stavby.

Pokud už máte vlastní představu o tom, jak by měl Váš dřevěný dům vypadat, bude nám potěšením podílet se společně na vypracování projektů pro Váš "originální" dům šitý Vám na míru.

RENO, s.r.o.: Hranická 93 · 757 01 Valašské Meziříčí · Czech Republic
Tel.: +420/651/679 111, +420/651/679 314 · Fax: +420/651/679 212
E-mail: reno@applet.cz · www.reno.cz

Vídeň v kronice Josefa Gajdoše z Podolí

Jan Krba

Jednou z výrazných tradic českého lidu je písmačství a kronikářství, tvořící charakteristickou složku české lidové kultury. Málokterý národ na světě se může pochlubit tím, že by specifickým znakem jeho kultury byla písemná činnost "zapadlých vlastenců", činnost podmíněná vývojem historickým, sociálním i národnostním. ¹ Položme si otázku, kdo je kronikářem? Z pohledu etnografie to je vesnický nebo i městský člověk, který pro sebe a pro budoucí generace zaznamenává závažné události během roku (např. údaje o počasí, úrodě, války, dražota) a momenty, které se bezprostředně dotýkají života jeho rodiny (narození, úmrtí, svatby, cesty a podobně). Údaje zapisuje bez úmyslu publikovat, zpřístupnit je širšímu okruhu lidí. Nemají proto vyhraněnou literární formu. Jsou to tedy zápisy především ryze soukromé, které nám podávají nejsubjektivnější názor pisatele, a tím nám poskytují cenné údaje pro poznání myšlení a způsobu života lidu. ²

Tak je tomu i u kroniky ³ kováře Josefa Gajdoše (narozeného 1894) z Podolí č. 41, okres Vsetín. Pan Gajdoš byl rázovitá osoba, široko daleko známá nejen pro své řemeslo, ale také jako dobrý muzikant a znamenitý společník. I přes mnohá úskalí, kterými byla lemována jeho životní cesta, podržel si až do vysokého věku svérázný humor a optimismus. V době mého výzkumu v roce 1976 se těšil pevnému zdraví.

Podle způsobu třídění písemných pramenů lidové provenience lze jeho kronikářské zápisy zařadit do kategorie retrospektivních, spojených s kronikářským zápisem "ad hoc". Jde o velmi častý způsob, kdy subjekt začne psát kroniku až v pozdějším věku (v našem případě v padesáti letech), retrospektivně ji doplní a pak pokračuje pravidelnými kronikářskými zápisy. ⁴

Časově lze kroniku vymezit léty 1890 až 1971. Pro její značný rozsah jsem omezil svůj příspěvek jen na tu část, v níž popisuje svůj pobyt ve Vídni. V letech 1915-1919 tam pracoval jako kovář ve vojenské výrobě; hlavní město Rakous-

ka opět navštívil až v roce 1971. Pan Josef Gajdoš byl v průběhu první světové války raněn a po léčení a krátkém pobytu doma v Podolí odjížděl na podzim roku 1915 přes Vídeň do St. Hyppolitu ke svému pluku. Během cesty se dozvěděl o možnosti zařazení do válečné výroby ve Vídni, kde chyběli kvalifikovaní pracovníci. Po vyřízení nezbytných dokladů nastoupil 5. listopadu 1915 ke zbrojařské firmě ve Floridsdorfu v XXI. vídeňském okrese. Světově proslulá firma "Playton Schuttlevort und Hofer Šranc" ⁵ před válkou vyráběla veškeré hospodářské stroje a byla převedena na zbrojní válečnou výrobu. V kovárně bylo asi 100 výhní a jedna plynová pec pro větší kusy. Dva parní buchary obsluhoval strojník a ostatní buchary obhospodařovali jednotliví kováři. Po seznámení s výrobou pan Gajdoš v partě tří dělníků vydělával 200 až 250 korun týdně. Ubytování si našel u pana Bergera na Simeonstrasse ⁶ č. 20. O byt se dělil s Jindřichem Letinským, kovářem z Milotic u Hodonína, a s panem Jelínkem z Blanska, zaměstnaným jako strojník. Každý platil 20 korun týdně za lůžko a 2 koruny za černou kávu ke snídani. Chléb měli svůj. V továrně se pracovalo šest dní v týdnu po devíti hodinách. V neděli bylo volno a tak chodil do českých restaurací v Prátru a také do české taneční školy. Často se zde setkal s někým známým, což jej potěšilo, a také se dozvěděl, co se děje doma nového. V tanečních se seznámil také s krajankou Emilií Blablovou, která zde byla ve službě. I když byli takřka z jedné vesnice, potkali se až ve Vídni.

Dne 17. srpna 1917 se jim narodila dcera Milada a v lednu následujícího roku slavili ve Vídni svatbu. Dejme však slovo kronice:

"A tak uplynul rok, až přišel rok 1918, což jsem se rozhodl, že se ožením a taky se tak stalo. Zajel jsem domů, ohlásil rodičům, že miním vstoupit do stavu manželského, třeba v těžké době válečné, v čas velké bídě a hladu, ale vše pro dítě, které jsem velmi miloval. Zároveň jsem si vyřídil různé doklady v obci i na faře v Loučce, kde za toho času bydlel pan farář, který mne ve škole učil, P. Innocenc Kukla. Zároveň vyřízením na faře ve Vídni v Jadlezdorfu ⁶ se všechno ohlásilo a se svolením mého pluku byl jsem dne 20. ledna 1918 v chrámu Páně s Emilií Blablovou, rozenou dcerou Františka Blable, rolníka z Loučky, oddán. Při svatební hostině moji rodiče byli přítomni a bratr František Blabl s manželkou a bývalá paní domácí s paní Hégrovou a rodina pana domácího v novém bytě na Ruttherngasse ⁶ č. 6, pan Kožušníček. K pití jsem koupil víno, které bylo k dostání, pivo ale nebylo ke koupi. Prodávalo se jen v restauracích v určité hodině, asi 4% a ne ze sladu, nýbrž z rýže vařené - a to býval každý, kdo dostal půl litru piva, velmi šťasten. Co se týkalo jídla, přivezli moji rodiče uzené maso a různé ostatní věci jsem kupoval doma na černo; ale jezdil jsem každý týden a sice v sobotu ráno z Vídně a večer jsem byl doma a pak v neděli odpoledne zpátky do Frolizdorfu ⁶, kam jsem přijel o 2.

hodině po půlnoci." Zajímavé jsou rovněž zprávy o vzniku Československé republiky a o reakci české menšiny. Na toto ličení navazuje přímo pisatelova zpráva o rozhodnutí opustit Vídeň: "Já byl stále zdrav a vesel", vzpomíná Gajdoš, "a doufal jsem, že válka Rakouska Uherska proti Rusku a Itálii brzy skončí, neboť vojáci stále z fronty utkali a schovávali se v horách ve skalách a kdo jel na dovolenou, každý málo se vrátil, neboť i vrabci na střeše věděli, že Rakousko - Uherská říše se rozpadne a nastanou republiky, což se taky 28. října 1918 stalo. Tomáš Garyk ⁶ Masaryk byl jednohlasně zvolen za presidenta Československé republiky. Tak jsme my Čechové do práce už nešli, jak jsme dostali do rukou české noviny a velkým písmem bylo na první stránce: "Ať žije Československá republika, ať žije její vůdce tatiček Tomáš Garyk ⁶ Masaryk!". Tak se jedni stěhovali okamžitě domů a v továrně samozřejmě nastal zmatek; zapracovaní lidé odcházeli a také výroba se měnila, ale já stále pracoval a taky mi můj vedoucí radil, abych zůstal stále v továrně, že mi dá dobrý plat, neboť jsem byl od 15. listopadu 1915 dobře zapracován a spolupracovníci Němci mne měli rádi. Také moje rodina byla zdráva a dočkali jsme mírové vánice 1918. Po vánicích jsem se rozhodl, že pojedou s rodinou domů, k mojim rodičům do Podolí a taky se tak stalo. Dal jsem čtrnáctidenní výpověď mému vedoucímu, v kanceláři mi napsali propuštění a odstěhoval jsem se asi 10. ledna 1919 do Podolí."

Tím končí první obsáhlejší část, věnovaná pobytu ve Vídni. Po ní následuje popis života v Podolí na kovárně po otci a potom práce u Tomáše Bati ve Zlíně. Další zápisy jsou věnovány rodině a společenskému životu obce. Kronika prakticky končí druhým zápisem, věnovaným Vídni. Je zřejmé, že válečný pobyt v rakouské metropoli byl pro Gajdoše významný a hluboce se mu vryl do paměti. Po půlstoletí zapsal:

"Moje touha po 52 letech mého života stále žila, abych se podíval na moje pracovní místo do Vídně. Byl jsem tam roku 1915 přidělen od vojska jako kovář na vojenské válečné práce k firmě Hofer Šranc Clayton Schuttlevartverk, XXI. okres Frorydzdorf. ⁶ Byl jsem na rok práce od vojska uvolněn. Za rok mne firma vyzvedla

Když mě bylo 50 roků dostal jsem od firmy Bata 14 dnů karanténní dovolenou, kterou jsem trávil v hotelu po Štollmá ve Státnicích dne 15. listopadu 1944. a tu při dlouhé chvilce promýšl jsem že bych mohl si nějaké životní vzpomínky a obimy a prozít od narození až do dnešní válečné doby si napsat vlastnoručně do této knihy, což jsem také okamžitě učinil. Co se týká mého vzdělání, mám jen pouze školu obecnou, ale miluji krásnou pravopis, který více není sto procentní ale rád píšu, nejsem pravidelným redaktorem, jen miluji svou českou řeč a svou rodinu sem.

*Ve Státnicích dne 15. listopadu
u Obnovy. n. 1944.*

Gajdoš Josef nar. 2. 3. 1894.

zase na rok, jelikož válka Rakousko-Uherská trvala přes 4 roky, tak já, jako dobrý dělník přechal jsem tam až do ledna 1919. Už byla naše republika, když jsem se přistěhoval domů. Od té doby jsem ve Vídni nebyl. Ale touha se mi vyplnila. Zašel jsem na Vsetín do Čedoku a tam jsem zažádal o pas do Vídně. Dalo mi to moc vyřizování, byl jsem tam sedmkrát. Konečně 5. června 1971 jsem odjížděl vlakem přes Břeclav do Vídně. Na nádraží v Florysdorfu⁶ mě čekal kamarád, vídeňský Čech, Josef Doubek.⁷ Nádraží i celé okolí působilo na našeho cestovatele dobrým dojmem. Hned po příjezdu šli s kamarádem na pivo a zajistit si ubytování. Jak se těšil na známá místa a jakým dojmem na něj působila Vídeň po tolika letech?

"Tak po vyřízení v hotelu mi dal vrátný klíč od světničky č. 26. Zde byla postel, stůl, dvě židle, šatník, umyvadlo - vše v pořádku, čistě. Odložil jsem si zavazadlo a první jsem chtěl vidět tovarnu, kde jsem pracoval. Překvapilo mne, že místo továrny tam byl velký park a cvičiště fotbalové a zároveň koňské cvičiště pro mladé muže, jízárna. Vedle byly ještě dvě továrny: Lokomotýf Fabryk⁶ a třetí Fiat Verk⁶. To vše je zaparkováno⁶, pro různá shromáždění a za německé války vše Angličani rozbili, i okolní obytné čtvrti. Byla tam velká hrůza od anglických bombardérů - a tak má Vídeň trpké vzpomínky na Hitlera. Podle výpovědi mého kamaráda Josefa Doubka, který mně vše vysvětloval, když tam Hitler mluvil s celou vládou z balkónu císařského Burgu⁶, sliboval, aby se nebáli nic, že celá Evropa bude "Dojčland ibr ales"⁶, to je celá Evropa německá. Během doby se vše změnilo a když Hitler nedobyl Moskvu a musel pomalu coufat zpátky, tak Němci vyrovnávali frontu tak daleko, že Rusové byli už v Čechách, na Moravě, na Slovensku a táhli na Rakousko a Německo. A co se stalo dále. Sovětská vojska přišla do Rakouska a zakrátko vtrhla do Vídně. Hitler, když viděl, že je zle, tak při odchodu ničili fašistické všechny staré památky a v Prátru zábavní podniky ničili a podpálili tak, že ve Vídni mají trpké vzpomínky na Hitlera. Celý kulturní a zábavní podnik v Prátru vypálili a to vše Vídeň znovu vybudovala a zároveň rozšířila.

Velmi mě překvapil zábavní Práter⁶, kde jsem v jedné zahradní restauraci poobědval. Než jsem vše obkoukal, byl večer - a to je podívaná, samé různobarevné osvětlení, úplná pohádka. Ve Florysdorfu⁶ jsem bydlel v době zaměstnání v privátním bytě na ulici Schüttelvard Strasse⁶ Nr. 6. Ten domek zmizel a byl tam postaven nový, pětipatrový s tím samým číslem. Byl jsem uvnitř u domovníka se zeptat na nějaké známé lidi, toho času ale už v seznamu domovním nic nebylo. To vše se za těch 52 roků hodně změnilo. Pak jsem šel hledat ten kostel; ten tam byl i s parkem osazen; i ty schody, po kterých jsem krácel se svou milou Emilií Blablovou z Loučky do kostela, aby nám pan farář požehnal do nové cesty společného života 20. 1. 1918".

Že i přes svůj vysoký věk měl pan Gajdoš dobrý postřeh, ukazuje další líčení kroniky:

"Dále jsem zjistil, že Vídeň přichází do staré mody, že auto přestává být vozidlem lepších lidí a velmi se rozmáhá doprava koňmi v kočárech, ovšem černý kočár ze dřeva, ale ráfy gumové - fiakr totiž po česky. Kočí má černý oblek, bílou košili, pod krkem černý motýlek a tvrdý polocylindr a bílé rukavičky. To mi připadalo, jako když

jsem přijel do Vídně v roce 1915. Ve Vídni se mi moc líbí; "všude je dobře, ale doma nejlepší", přísloví praví. Kde se narodíš, tam se uplatníš - a je na tom hodně pravdy."

Své dojmy z Vídně roku 1971 končí pan Josef Gajdoš vzpomínkou, která téměř symbolicky ukazuje na vztahy, panující mezi Vídni a Valašskem na přelomu století. Vazba, která má téměř pohádkový motiv, promlouvá z kroniky následovně:

"Pak jsme druhý den jeli za panem Šenoldem, má 62 roků a je v důchodu jako inženýr chemie. Je to syn po Maři Hrabovské, dceři toho papučáře z Podolí. Ona tam odešla za Rakouska sloužit, provdala se za Šenolda, Čecha. Pan Šenold ovládá česky, ale jeho paní vůbec nic. Jeho maminka sloužila v císařském burgu⁶ a její otec v Podolí ušil vysoké bílé papuče a ona, když sloužila v burgu u císaře Františka Josefa, dostala povolení, že může ty papuče panu císaři doručit. Tak se stalo, že papuče doručila panu císaři a on je obul a říká, kolik ty papuče stojí? Ona řekla, že její táta mu to daruje na památku. Tak pan císař poděkoval a poslal mu za to na památku brožu zlatou, vysázenou brilianty. A tak pan Hrabovský nosil brožu ve vázance a byl jmenován Císařsko-královský papučář Josef Hrabovský. Teď není už on, ani té brože. Nevím, komu broži poručil a co se s ní stalo? Tento případ je pravdivý a sám jsem viděl, jak papuče pan Hrabovský vyráběl, bylo to v roce 1910".⁷

POZNÁMKY

1 Lidové kronikářství není omezeno, jak by se někdy zdálo, jen na určité období. Je to literatura, která má historickou kontinuitu. S poměrně velkým počtem kronik se setkáváme v období národního obrození, tedy koncem 18. a začátkem 19. stol., kdy lidoví kronikáři svědomitě popisují život na vesnici, kruté války, neméně kruté přírodní katastrofy, jako sucho, krupobití a podobně. (Srv. NAHODIL, O., ROBEK, A.: České lidové kronikářství, Praha 1960)

2 V 90. letech minulého století a téměř po současnost se často setkáváme s názvem "písmák". Je to původně starý lidový název pro lidi, kteří se zabývali biblí, "Svatým písmem", kteří biblí četli a nad ní rozumovali; tedy lidé zběhlí v písmu, ve čtení a ti, kteří se nad psaným textem zamýšleli a o něm hloubali. Později každý, kdo pocházel z lidových vrstev a zabýval se přemýšlením nad jakoukoliv knihou, kterou četl. Od devadesátých let se s tímto termínem setkáváme jako adekvátním i pro lidové kronikáře - ti jsou často považováni za písmáky a jejich zápisky za písmáctví.

3 Kronika je zapsána v linkovaném sešitě o rozměrech 330 x 215 mm, v tvrdých deskách a nyní je uložena u autora tohoto článku.

4 ROBEK, A.: Lidové zdroje národního obrození, AUC Univerzita Karlova, Praha 1974

5 Všechny zde citované kronikářské záznamy jsou ponechány v původní podobě, editor pouze částečně upravil interpunkci tam, kde by její absence byla na závadu srozumitelnosti.

6 Také místní a vlastní jména jsou ponechána v původní písemné podobě. Rozumí se, že správné tvary jsou: Florysdorf, Playton Shuttleworth, Jedlersdorf, Ruthnergasse, Siemensstrasse (m. Symeonstr.), Garrigue, Lokomotiv Fabrik, Fiat Werke, Deutschland über alles (Německo navědomě), Shuttleworth Str. (m. Schüttelvard), Prater, Burg = císařský hrad ve Vídni, zaparkováno = zde osazeno parkovou výsadbou.

7 Zmínka o události proběhla i dobovým tiskem "Valašské papuče jako dar jubilejní panovníkovi dovezl do Vídně papučář Hrabovský z Podolí, rodák z Oznice, a to hned dva páry; aby pry bylo císaři teplo, až půjde na hon. Poněvadž ve dvorním hradě má týž Hrabovský mezi služebnictvem jakous příbuznou, podařilo se mu ku zhotovení papučí míru panovníkovy obuvi získati. Dar Hrabovského byl milostivě přijat". Tak referuje list "Palacký" vycházející z Val. Meziříčí a svědčí o přesném datu události. Byl rok 1908. (Poznámku č. 7 doplnil L.F. Piperek)

Na besedě

O Čartáku na Čartáku pod Soláněm

Helena Mičkalová

Často se vzpomíná na dobu, kdy Čarták patřil manželům Jiřímu a Celestýně Vašutovým. Čartácká hospoda byla útočištěm mnoha kumštýřů, turistů, lyžařů i místních, kteří si rádi poseděli a pobesedovali. Vzpomínalo se na zaslé časy, též se mudrovalo. Jan Kobzán to pěkně vystihl ve své básni. Aspoň úryvek:

Tož vítaj, vítaj u nás a posad' sa!
A pověz co nového...
Co je tak čuť dólu ve světě?
Povídají lidé zas cosi o kometě!..
Prěj sa ve vesmíře už brze odváže
a že sa tu aj u nás jako,
gdyž sme na téj její čáre - ukáže.
Co je u věčnosti, lesti nic horšího...

Sedávalo se v šenku, nebo ve velké jizbě, v zimě, když bylo málo lidí, i v kuchyni. Nejmladší dcera Vašutova, Jindřiška, s Verunkou měly co dělat, aby uživily návštěvníky. Vařilo se, peklo, vymýšlelo a hlavně besedovalo.

Jednou v zimě, když se objevila důkladně promrzlá fotografa Anička Fasurová z Brna a sedla si ke kamnům, ve kterých se topilo bukovým dřevem, vzpomněli si, jak gazda z Čartáku vyřešil ztracení dřeva.

Jura Čartácký šel do hory, aby nachystal na zimu dřev. Udělal probírku v bučniku a postílnal aj nekolik starých bukůch.

Dovlékli to všecko domů. Řezalo sa, ščípalo o dušu. Gazděna sa těšila, jak sa bude v zimě dobře topiť. Uložili drva a mysleli si, že majú po starostách. Ale hde by! Naraz sa dřev začalo máliť. Aj po chvíľách hlídali. Neuhlídali nic. Každú noc sa ztratilo zas. Gazda už klál jak pohan. Chlapom v hospodě pravil: "Hdo krade, ať teho zavčasu nechá, lebo si cosi vyslúži a bude naříkat!"

Nepomohlo. Co nihdo neviděl, navrtal páru polen, dal do dűrek trochu střelného prachu a už edem čekal.

Naraz hrbúc, taká rana jak ve válce. Z jednéj chalupy odletěl komín a z pece měli hromadis-ko. Na šťastí sa ľudom nic nestalo.

Gazděna sa strachovala, aby nevyhučel aj Čarták. Ale gazda věděl, do kerých polen vrtál. Od téj doby sa žádné drva neztrácaly.

Jan Kobzán: Celestýna Vašutová a Jiří Vašut, kresba tuší 1937. (sbírky OVM Vsetín)

Čas od času sa v hospodě aj tancovalo. Nehdy bylo muzigantůch věcej, indy stačila harmonika. Raz sa zešlo ukrutného národa. Zdálo sa, že hospodu rozervú. Sedieť nebylo hde, aj hdyž seděli edem staré roby. Mladí stáli, chlapi byli u šenkyša. Místa na tancování skoro nebylo. Nekeří tancovali pod otevřenými oknámi venku. Z muzigantůch sa lél pot jak ve žniva. Sotva přestáli, předzpěvoval hned' nekerý písničku, lebo poručál tanec.

Hdo měl ruky a nohy z domácích, obsluhoval. Všeci sa dobře bavili, domů sa nechcelo. Krbce protančené, nohy bolély. Sem tam aj nehdo odešel. Ostatí tí, co by za tancování dali nevím co. Ešče mohli. Dali sa jeden přes druhého poručat muzigantom. Jeden chcel, aby zahráli troják, druhý ho nerad tančil, chcel pilky. Nemohli sa dohodnúť. Slovo dalo slovo a už kerási letěla a dobře sa přilepila. Než sa hdo nadál, byla rvač. Nešlo bujáky od seba odtrhnúť. Gazda, chlapi zkúšali všelico. Poléli jich vodú, edem dobře jim udělali.

Čartácká gazděna sa ztratila a za chvílu nés-la před sebú hrnec přikrytý skřidlu. Postavila ho kúšček od bijákůch a zakřičela: "Donésla jsem vám největší osí baňu. Osy vás hned' udobrá!"

Aj tak bylo. Dvěři, okna byly malé. Tak měli všeci napilno. Ešče nihdo tak nezděrigál z hospody a tolik lidíh naraz.

Na Čartáku měli co dělat' s osami celý druhý deň. Ale v hospodě sa musí všechno vydržat. Horší to bylo s tými, co jich osy dohnaly. V hdejakém potůčku lebo studénce sa máčali, doma cibulú natírali. Věřte, utrpěli svoje a to nemluví o modřinách a škrábancoch, keré utržili v bite.

Hdysi Jura Vašut chodili vyodětí z kabáta, edem tak v košuli, po jizbě a kúřili z fajky na dlúhej tréscie, hdyž naraz cosí zahučelo pod oknem a oni viděli, jak z takého nevelkého vozíka vylézajú páni.

Řeci: "Jak jste sem přijeli, hde máte koně?"

- "Tam ve vnitřku jsou zavření."

- "Kruta hynaj, to není možné."

A Jura nenalél štvrtky, zaky to všechno jak patří nevyzpytovál.

Na tuto příhodu vzpomínala nejen Vilma Vol-

ková, ale všichni domácí. Vždyt přijelo na Čarták první osobní auto!

V roku 1938 se ženil akademický malíř Jan Kobzán. Všechny svoje známé nemohl pozvat. Ti se rozhodli, že si udělají svatební hostinu na účet novomanželů. Průběh pečlivě zapisovali do pamětní knihy čartácké. Samozřejmě první musel být svatební vínš.

"Tož předně Ťa pozdravujem a přejem Ťi, aby Ťa Pánbiček při zdravém životě a rozumu zachoval. Přáli bysme to aj Tvoji nastávající, lebo už stávající manželce, ale nemáme téj vědomosti, kdy a kerak bylo už Vašemu stavu požehnáno.

Jen podle znamení na nebi a na zemi a podle toho, co sme počuli od lidí vrchových, dúfáme, že Tvoja šťastná chvíla nastala. Řekli sme si: Tož tak, ať je to tak či onak, je v pořádku, když slušní lidé vrchovi, v takové důležitéj věci života povinsujú.

A tož vínšujem.

My všichni okolo stolu sedíce a slízice, oplakávame Tvoju slobodu, že bez lúčeňá sa s Tebú rozlúčiť musíme. Ty za horama sa sobášiš a nás zarmúčené necháváš, přesto šak přemáhá nás šťastná Tvoja chvíla. A v duchu sdílíme s Tebú všecky slasti srdce a žaludku a Tvoje radosti sú aj radostami našimi.

Přejem Tobě a Tvoji vyvolenéj, aby cesta Vaša byla posetá růžama bez trní, aby sa splnilo Vaše přání a jedenáct Jánošíků a jedna Harapanna šířila slávu rodu Vašého na vrchách, aj tam na dolách. Nech žádný z pokladůch neostane skrytý zrakom Vaším. Nech štěstěna září Vám na cestě Vašeho života bez ustání a slunce nech nad Vaším společných žitím nezapadá."

Tak vypadá část originálu. Není možné zapomenout na konečnou fázi vínše. Cena hostiny na Čartáku.

"Muzikář hrál do svítání za 50 Kč.

Hostina 835 Kč.

Nevíme, lesti sa na nás budeš horšíť, že byla táto hostina příliš skromná k poměrům tak důležité oslavy Tvoji.

Tento skromný obnos se nezvýšil proto, poněvadž pan Vašut často dával k lepšimu a k ránu aj nepočítal moračí polévku a okurky kysele. Otop a světlo bylo zdarma. Kurýrování žaludku, každý ze svého. Mrzí nás, že sme to nevytáhli na rovnú tisícovku, ale dúfame a pevně věříme, že až přideš, že to s nama zaokružlíš.

Na konci Ťa ujišťujem, že Tvoju slávu a po-

Hostinec Čarták na Soláni, kolem 1930 Foto K. Puszkailer

hostinnost sme rozšířili a upevnili po valašských kotároch nesčetnými připitky a zdravicemi.

Na závěrku Ťa ujišťujem všeci, že toto Tvoje pohoštění zanechává v našich duších aj útrobach nejtvrvalejší a nejlepší vzpomínky.

Podepsáni: Lída Victorinová
František Podešva
gazda v. r. Jiří Vašut
Slávek v. r. (Dorňák)
Jindra Vašutová
Ozef Chmelař
D. Victorin"

Než napsali sumu, kterou na Čartáku "zařáli", všechno do nejmenšího vypsali.

Dodatek: první upomínku napsali 11. února 1939. Nakonec zaplatili další rok společně.

Kdo neměl peníze, musel napsat nebo nakreslit do pamětní knihy. Komu se nechtělo, donesl namalovaný hotový obrázek.

Stáli návštěvníci Čartáku v čele s Janem Kobzánem, Františkem a Marií Podešvovými a Aloisem Schneiderkou udržovali tradici besed a pravidelných zápisů. Určitě jim tam nebylo zle. Čarták doplňoval "odraziště bohů" - Solán, který všichni milovali.

Od všického mušeku ...

Z muzejní kuchyně

RNDr. Lubomír Brabec

Ve dnech 19. a 20. února byl v Severočeském muzeu v Liberci za účasti velvyslance Nizozemského království oficiálně zakončen projekt nizozemské vlády MATRA. Celý projekt financovala nizozemská vláda a byl zaměřen na otevírání se muzeí směrem k veřejnosti. Součástí projektu byla pravidelná školení vedoucích pracovníků muzeí ČR, jehož jedna část proběhla i v muzeu ve Valašském Meziříčí (prosinec 1999, o němž jsme veřejnost informovali). O absolvování kurzů byla frekventantům předána osvědčení Neederlandse Museumvereniging a Asociace muzeí a galerií ČR. Jednotlivými tématy bylo vypracování koncepce rozvoje muzejnictví, styku s veřejností, oblast sponzorování, marketingu a plánů péče o sbírky.

V současné době probíhá přestavba muzejnictví v ČR a v souvislosti s novým zákonem č. 122/2000 o ochraně sbírek muzejní povahy, jsou muzea postavena před obtížný a časově velmi náročný úkol - zapsání sbírkových fondů do centrální evidence sbírek (CES). Zapsání sbírkových fondů muzea do CES předchází podrobný rozbor historie, charakteru, fyzického stavu, procenta zpracování ve 2. stupni evidence atp.

Pro tuto práci slouží jako velmi vhodné vodítko Plán sbírek, jehož základy byly zpracovány v 60. letech právě v Nizozemsku. S touto metodikou jsme byli seznámeni na jednom workshopu v Šumperku. S ohledem na blížící se termín přihlášení sbírek do CES Ministerstva kultury ČR byl vypracován „Plán přírodovědných sbírek OVM Vsetín na roky 2000 až 2005“. Plán jako takový, jak bylo výše zmíněno, je nejen podrobným rozbohem sbírkového fondu pro interní potřebu muzea, ale musí sloužit i širší veřejnosti k jejímu seznámení se s funkcí a činností muzea. Proto byla volena forma s ilustracemi jednotlivých zastoupených rostlinných a živočišných skupin. Takto pojatý plán sbírek vzbudil značný ohlas mezi pracov-

níky muzeí ČR a Nizozemska. O plánu sbírek přednášel RNDr. Lubomír Brabec v Národním muzeu v Praze a zmíněném jednání muzejníků v Liberci.

Například:

Odonata:

vážky

larva šídla *Libellula*

dospělce šídla *Libellula*

larva šídélka *Coena*...

dospělce šídélka *Coena*

Velikost sbírek: 10 přírůstkových čísel, 21 kusů

Historie sbírek: Sbírkou byla tvořena vlastním sběrem pracovníky přírodovědného oddělení OVM, do sbírek bylo získáno 10 přír. čísel, 21 kusů. Materiál získaný lovem dospělců entomologickou sítí kolem stojatých vod regionu. Sbírkou obsahuje i vzácné druhy vážek.

Stav evidence: 100% evidence v prvním stupni –

Přírůstková kniha přírodovědy

50% př.č. ve druhém stupni

43% ks ve druhém stupni

Uložení sbírek: Vážky jsou preparovány nasucho, opatřeny lokálními a determinacími štítky. Vážky jsou umístěny do entomologických krabic a ty uloženy ve skříních v depozitáři bezobratlých preparovaných nasucho. Přesná determinace larev i dospělců vyžaduje odborníka na tuto skupinu.

Opatření:

- revize determinace jednotlivých druhů vážek (vyžaduje odborníka pro tuto skupinu), posléze počítačová evidence.

Předpokládaný vývoj sbírek: Sbírkou bude i nadále doplňována sběry především z regionu – součástí dlouhodobého plánu výzkumu a dokumentace přírody regionu. Larvy vážek jsou indikátory stavu kvality vod.

Lapidárium Trojice opět zpřístupněno

Olga Mehešová

Muzejní lapidárium ve Valašském Meziříčí, umístěné v bývalém městském hřbitovním kostele Nejsv. Trojice, bude po 3 letech obnovy památkového objektu a následné realizace nové expozice opět zpřístupněno návštěvníkům v průběhu letošní letní sezóny.

Do své správy a péče získal vsetínský Vlastivědný ústav, t.č. Okresní vlastivědné muzeum Vsetín, meziříčský trojiční kostel v roce 1971. Po stavebněhistorickém průzkumu a nezbytné opravě a rekonstrukci sakrální stavby byla pro veřejnost otevřena od konce 70. let až do roku 1996 stálá expozice kamenných sepulchrálních, volných a architektonických plastik. Autorkou původní expozice byla muzejní pracovnice, historička umění Mgr. Vanda Kolmačková. Interiér kostela sloužil nejen výstavním účelům, ale pořádaly se zde velmi oblíbené, hojně navštěvované koncerty.

Po dvaceti letech provozu, v závěru 90. let, si budova kostela vyžádala rozsáhlou obnovu. Ta zahrnovala nahrazení dosavadních nosných vodorovných trámů severní dřevěné stěny lodí a vnitřních svislých nosných trámů za nové, celkovou rekonstrukci ochozu a sanktusové věžičky, opravu střechy s výměnou třetiny krovy a poškozených šindelů. Dále byly provedeny nové sanační omítky, výmalba, nátěry všech dřevěných konstrukcí a odvodnění kostela. Práce proběhly pod dohledem vedoucí provozního oddělení meziříčského muzea Evy Duškové, Památkového ústavu v Ostravě a referátu kultury Okresního úřadu ve Vsetíně. Náklady dosáhly výše 1. 151 000,- Kč.

Současná expozice v areálu Trojice je pojata jako stálá výstava architektonické, sepulchrální (náhrobníky, epitafy, náhrobky), volné a oltářní plastiky. Převážně, a to množstvím zastoupených předmětů, se jedná o lapidárium - expozici kamenosochařských prací. Exponáty pocházejí z 16. až 20. století a provenienčně souvisí s místním prostředím, popř. se vsetínským regionem. Expozice se nachází v interiéru kostela a dále v ochozu stavby a v přilehlém parku a vychází z předchozího rozvrhu expozice. V instalaci není důsledně dodržen chronologický sled a uplatňuje se v ní i hledisko estetické. Výtvárné řešení je dílem muzejní výtvarnice Boženy Spáčilové. Mezi nové exponáty patří originál barokního portálu vjezdu na farní dvůr u meziříčského kostela Nanebevzetí P. Marie se sochami Vítězného Krista, sv. Petra a Pavla zaplácenými z rožnovského skanzenu, torzo kamenného kříže ze 30. let 19. stol. původně ze Zašovské ulice ve Val. Meziříčí, korpus Krista pravděpodobně z meziříčského kříže od Krásenské brány, zlidovělá písčivcová soška Madony s dítětem Ježíšem, dva náhrobky ze hřbitova v Hošťálkově a renesanční kamenný překlad ostění dveří. Z dřevěných plastik jmenujme alespoň raně barokní Kalvárii z kaple sv. Kříže meziříčského kostela Nejsv. Trojice. Vystavené plastiky byly restaurovány, popř. očistěny a konzervovány. Náročných restaurátorských prací se ujali akad. malířka a restaurátorka Blanka Valchářová (barokní dřevěná Kalvárie, fragmenty renesanční nástěnné malby), akad. sochař Miroslav Machala (sepulchrální a architektonické plastiky expozice) a olomoucký restaurátor kamene Mgr. Ladislav Werkmann (vyjmutí a restaurace nástěnného náhrobníku Jana Žemovského ze Žernoví z roku 1585). Na konzervaci oltářních soch se podílel i muzejní restaurátor Zdeněk Hanáček. Odborné transfery předmětů zajistilo Kamenické a restaurátorské sdružení v Leskovci. Celkové náklady na restaurování exponátů přesáhly 400.000 Kč a z valné většiny byly zaplacený z grantů poskytnutých MK ČR a Městským úřadem ve Valašském Meziříčí a z dotací pro tento účel získaných od OÚ Vsetín.

Lapidárium vzniklo z potřeby zachovat a prezentovat kamenné kulturní památky historického a umělecko-historického významu, které byly získány skrze sběr, archeologické nálezy a památkovou záchranu originálů nahrazených in situ kopiemi. Expozice lapidária bude i nadále v případě nutnosti rozšířena o další přírůstky. Není instalací ryze muzejní povahy, ale právě z důvodů památkových a studijních se exponáty ponechávají ve fragmentálním stavu. Rekonstrukce se připouští v omezené míře jen u nápisových textů. Lapidárium je svým způsobem "hřbitovem plastik" a umožňuje pro další generace důstojně uchovat díla minulosti, která ztratila svou původní funkci a smysl.

Zámecký park ve Valašském Meziříčí

Lubomír Brabec

Předmětem zájmu občanů ve Valašském Meziříčí se staly červené (snad na všech stromech) a zelené značky. Červené značky jsou dílem jistého „vtipálka“, který tak reagoval na kusé zprávy o zamýšlené opravě zámeckého parku, a ty zelené mají se vši pravděpodobností označovat stromy nežádoucí (ať již z jakéhokoliv důvodu).

Zámecký park je anglického typu a jeho počátky lze nalézt v padesátých letech 18. století, kdy tehdejší majitel František Josef Žerotín založil ozdobný a okrasný sad a v roce 1822 byl rozšířen o oranžerii. V roce 1854 z rozhodnutí hraběte Eugena Kinského byla původně správní budova statku přestavěna na empírový zámek a založen rozsáhlý park. Na území tehdejšího parku dnes stojí dřevařské závody, nádraží ČD, bývalá panelárna atd. V současné podobě jde tedy jen o pranepraný zbyteček původního parku.

V parku byly zastoupeny domácí dřeviny a jen lem centrální travnaté plochy na západní straně zámku byl doplněn o vzácnější a cizokrajné druhy dřevin. Význam parku byl a je přírodně krajinářský.

Od doby, kdy byl zámek Kinských prodán v roce 1943 dr. Ladislavem Seilerem, nebyla prováděna v parku žádná odborná údržba. Je nutno připisat ke cti radních ve Valašském Meziříčí, že se rozhodli pro rekonstrukci tohoto krajinářsky cenného parku, který je navíc památkově chráněn.

Uprávním předcházet podrobný rozbor stávajícího stavu, to znamená rozbor historický, stavebně historický, komunikací a v neposlední řadě byla provedena inventura všech dřevin se stanovením fyzického stavu a sadovnícké hodnoty. Celkem bylo identifikováno 958 dřevin. Zvlášť byly vyhodnoceny shluky keřů, celkem 79.

Na základě provedené inventury a jejího rozboru byly stanoveny jednotlivé kroky při rekonstrukčních pracích.

1) Porosty

Jak je již výše uvedeno, kácení stromů bude vycházet z inventarizace a veškeré kácení musí být prováděno šetrnými metodami a postupně tak, aby nedocházelo k poškození ostatních dřevin. Větve budou na místě rozdrčeny a ve směsi s kůrou použity k mulčování výsadeb nových dřevin. Při těchto pracích musí být respektovány a nepoškozeny chráněné rostliny (např. *Lilium martagon* L.). Nově vysazené dřeviny doplní stávající druhové spektrum a zakryjí nežádoucí pohledy (mlékárna, amfiteátr). K výsadbě budou použity listnáče o průměru kmene 14-16 cm a jehličnany výšky nejméně 2-2,5 m. Keře budou vysazovány ve skupinách a doplní stávající stav. Drátěný plot kolem parku bude doplněn seřezávanými habry a vytvoří živý plot, oddělující okolí od parku. Veškeré práce v parku pak budou dozorovány projektantem.

2) Travnaté plochy

Budou zlikvidovány vyšlapané zkratky přes travnatou plochu a provedena revitalizace trávníku, na vhodných místech založeny trávníky nové.

3) Cestičky, lavičky, osvětlení

Zachování zůstanou pouze značené cestičky se zpevněnou mlatovou úpravou povrchu a stávající asfaltový chodník. Osvětlení a lavičky budou řešeny samostatným projektem.

4) Oplacení

Pro finanční nákladnost kovaného oplacení bude řešeno kombinací drátěného plotu s plotem živým (stříhaný habr).

5) Stavby a drobná architektura

Dosud není znám osud letního kina, proto bude tato stavba pohledově odstíněna výsadbou zeleně.

6) Dětská hřiště

Pro složení a rozmístění aktivit pro děti bude zpracován samostatný projekt.

(S použitím materiálu MěÚ ve Valašském Meziříčí.)

Foto: Z. Hartinger

Jana Volfová

Ponoříme-li se do studia matrik, abychom našli své předky, můžeme mimo základní údaje o narození, sňatku a úmrtí najít také další zajímavosti, které se vázaly k jejich životům. Jsou to zejména záznamy o kmotrech a o svědčích na svatbách. Oba tyto úkony, zejména kmotrovství, v sobě nesly mnohé atributy, které byly v dané komunitě závazné, dodržované a ctené.

Ottův slovník naučný u hesla kmoťr uvádí: "...zástupcové dítě při křtu svatém, kteří držíce nemluvnátko (kmoťence) na rukou činí za ně předepsané sliby a zaručují se, že o to budou pečovat, aby křtěnec ve svém náboženství byl vychován a dle něho byl živ. Mezi kmoťrem a kmoťencem jest duchovní příbuzenství."

O jednom takovém kmoťru se dovídáme z evangelické matriky Jasenné a tehdy přifařených obcí. Byl jím Paulus Wiskala, mlynář z Lužné a jeho žena Rozina. První zprávy pocházejí z roku 1782, kdy nesli ke křtu děti Jana Baránka z Lužné, Martina Mináře z Prlova a Matouše Baránka z Bratřejova. V dalších letech pak byli za kmoťry Pavlu, synovi Josefa Hovořáka z Lužné, dětem Václava Kračíka z Prlova, Jana Kohoutka z Polanky, Tomáše Gajdoška a Václava Tomaníka z Prlova, šenkýře Jiřího Lukašika z Prlova a dětem Mariny Baránkové, provdané za Jana Machače z Lužné, sestry Jana Baránka.

O tom, že Pavel Wiskala byl jistě ve své době velmi vážený, svědčí jeho kmoťrovství pro děti evangelického pastora Martina Marčeka z Jasenné a potom i pro děti jeho provdané dcery. Zde s ním nebyla za kmoťru jeho žena Rozina, ale Kateřina, žena rolníka Jiřího Šimečka z Jasenné.

Jako kmoťr se uvádí naposledy v roce 1803, ale roku 1795 jsou uvedeni kmoťři Pavel Wiskala, mlynář v Bratřejově, a jeho žena Marina.

V úmrtní matrice obce Bratřejova je 19. 9. 1835 zapsáno úmrtí vdovce Pavla Wiskaly, který se dožil věku 70 let.

Malý statistický přehled dokládá, že za 21 let, kdy působil jako kmoťr, nesl na svých rukou ke křtu celkem 27 dětí.

Na závěr, jen tak pro zajímavost, jedna osobní poznámka. Mezi mé předky patří jak členové rodiny Baránkovy, tak rodiny Hovořákovy z Lužné. A moje babička Rozálie Baránková si za více než 130 let, které uplynuly od chvíle, kdy stál Pavel Wiskala se svou manželkou Rozinou u křtu Baránkových a Hovořákových dětí, vzala mého dědečka Josefa Hovořáka. Ale to už je zase jiný příběh.

Literatura a archivní materiál: Ottův slovník naučný, XIV. díl, 1998, Moravský zemský archiv Brno, fond E 67, inv. č. 5056

Nepamátný strom

Břetislav Dadák

Z našeho paneláku na sídlišti Trávníky se dá jít do centra města různě. Já chodím nejraději Jiráskovou ulicí kolem městských lázní. Tudy jsem chodil kdysi do práce. Tady byla i školka a jesle, které jako první vyzdobila má žena Božena, a o kus dále vilka, kde pracovala. Tudy jsme chodívali ve středu a v sobotu na trh pod kaštiny. Poslední dobou jsem chodíval více po pravé straně ulice, kde dříve stávala divadelní budova tzv. "Zetky". Rostlo tam i několik starých stromů. Tudy jsem rád vodíval všechny známé a hosty, kteří zavítali do Vsetína. Jen pár kroků od křižovatky za naším domem rostl totiž krásný strom, který přenáherně voněl. A jak! Na jaře nebo po dešti, dobře tak v okruhu dvaceti metrů. Nejraději jsem tudy vodíval Pražáky a škodolibě jsem je hecoval: "Cítíte? To v Praze nemáte. Jen se nadýchnete!" A v duchu jsem stromu, který nás takto obdarovával, děkoval. Těšil jsem se na něj, zvláště když se mi honilo hlavou plno myšlenek a problémů. Vždy mě pozdravil a duši pohladil.

Z REDAKČNÍ POŠTY

Nejsem asi sám, kdo s radostným očekáváním sáhl ke konci roku 1998 po prvním čísle obnoveného Valašska. Každý, kdo zná časopisy ať už úzce odborné, nebo populárně vědecké z tohoto regionu, zaručeně ocení, že se nalezlo pokračování kdysi skvělých časopisů Naše Valašsko a Dolina Urgatina. Vlastním sám několik čísel a často se k nim s pocitem úcty vracím. Je tedy nač navazovat a jde současně o tradici velmi zavazující, byť jak tématy, tak okruh autorů dnešního Valašska skýtají záruky kvalitního kontinua. Nicméně musím konstatovat, že podtitul vlastivědná revue je zcela správný, neboť se skutečně jedná o pestrý kaleidoskop příspěvků, statí a článků různé barvy, vůně, vzhledu a samozřejmě i kvality. V dosavadních pěti číslech lze najít příspěvky, které by mohly být součástí jakéhokoliv vědeckého sborníku, přes memoárovou literaturu a drobné portréty významných osobností až k populárním profilům slovesných a výtvarných tvůrců. Je obdivuhodné, že takto ambiciózní projekt je dílem okresního vlastivědného muzea. Známe snad všechny publikační počiny našich muzeí a vím, jak v obtížných podmínkách technických, finančních i personálních pracují. Široký záběr Valašska, podložený zdařilým grafickým řešením, přináší jedno z nejvyšších periodik tohoto typu. Revue má prostě všechno, co má velkoformátové populárně vědecké periodikum mít. Vyčleňuje se tak jaksí z rodiny muzejních časopisů, vytvářených často na koleně, s autorským zázemím takřka výhradně nitromuzejním, a vstupuje na obtížný mediální trh profesionálních periodik. Právě proto bude přísněji posuzována a nebudou jí odpouštěny drobné prohršky, nad kterými jindy a jinde mávneme rukou.

Autorský kolektiv, profilující se na stránkách Valašska, obsahuje takřka všechny výrazné osobnosti regionu. S velkou chutí vždy sleduji příspěvky Lubomíra Piperky, který patří k nejkritičtějším badatelům v oblasti národopisu, který je správně nesmiřitelný při klasifikaci svérázu a folklorismu. Jde o velmi užitečný – byť někdy trochu kousavý – přístup, který je zárukou proti sentimentu a lokálnímu patriotismu. Národopis patří mezi stěžejní témata Valašska, právě proto mne poněkud překvapuje, že se v revue objevují jen sporadicky i další významní národopisní badatelé, např. z řad pracovníků Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Další významnou oblastí často a po právu frekventovanou ve Valašsku je živá i neživá

příroda. S chutí čtu příspěvky Karla Pavelky, která opět snesou i ta nejprísnejší měřítka. Historie je zastoupena především příspěvky Zdeňka Fišera, který, ač nežije přímo na Valašsku, věnuje tomuto regionu svou soustavnou pozornost. Výtvarná tradice regionu je zpracovávána sice nesytematicky, avšak poměrně živě a se značnou erudiicí. Medailony například Karla Hofmana, Antonína Strnadla, Jana Kobzáně nebo bratří Jaroňků, jsou potřebné a doplňují žádoucím způsobem vlastivědný profil časopisu. Je dobře, že stejně je zachycena historie gobelínové nebo sklářské výroby, podobně jako některé zapomenuté nebo zapomínané postavy literární historie. Pochvált je nutno i drobné vlastivědné črty Jiřího Demla, který už po mnoho let sleduje historii a přítomnost Valašského Meziříčí a okolí.

Nelze vyjmenovat vše, co revue přinesla svým čtenářům. Možná právě ten čtenářský okruh je jednou z věcí, u kterých si nejsem zcela jist. Komu je časopis určen? Je určen pro obyvatele Valašska? Pro jeho cítěle kdekoli? Anebo je určen širší veřejnosti jako pozvánka do regionu? Při četbě časopisu se ocitám v důvěrném kruhu kamarádů, známých, osobností, které jsem znal v minulosti ať už z jejich díla nebo z přímého kontaktu. Je to jako posezení v přátelském svátečním kruhu. Jaký však mají pocit ti, kdo na Valašsku nežijí, kdo je neznají a pro které jsou všechny ty hodnoty nové? Těžko posoudit, těžko nahlédnout do stávajících pěti čísel očima z vnějšku, očima nezasaženého. Jak často si nalháváme své vlastní malé mýty a jak neradí je konfrontujeme s tím neznámým a zlým světem okolo nás? Stojíme o ty střety? Těšíme se na ně? Přijmeme poučení i z prohraných bitev?

Při mém pobytu na Valašsku mě vždy zneklidňoval pád některých výrazných uměleckých osobností do uměleckého průměru poté, co se trvale usadili na svém milovaném Valašsku. Nemohu přehlížet výrazný rozpor například v tvorbě bratří Jaroňků před tím, než se usadili v Rožnově pod Radhoštěm, a poté, kdy se stali výrazným dvojhvězdičkou na valašském uměleckém nebi. Nemohu nevidět pokles kvality Metoděje Jahna, který poté, co se trvale vrátil na Valašsko, zabředl do únavného klíše a ztratil naturalistickou opravdovost svých prvních próz. Čím to je, že tak často ztrácíme kvalitu poté, co se uzavřeme do líbezných hradeb našeho horského regionu? A právě proto bych vlastivědné revue Valašsko přál víc konfliktů, víc chlapeckého porovnávání se se světem, z kterého teprve může vzzejít skutečná kvalita.

PhDr. Petr Šuleř, ředitel MZM Brno

"Proč jste ho skáceli?", zeptal jsem se člověka, který měl popravčí čtu zřejmě na starosti. "Byl moc velký a překážel. A už byl starý!" Podíval jsem se na mohutný pařez, dobře metr v průměru. Známký nějaké hniloby jsem nenašel. "To byl topol, že? Krásné tu voníval! - Jo,

topol, ale takový křiženec!" Tak vida! Křiženec, a starý. Měl smůlu. Nebyl památný!

Fotografie, které mi v minilabu za hodinu udělali, jsem si uschoval mezi rodinné památky. Před datem 26. 1. 2001 jsem udělal křižek.

Nabídka nových regionálních publikací

*o Valašsku
ne Valašsku*

Uplynulý rok 2000, ale i počátek letošního roku naznačují, že knižní vydavatelská činnost nebyla jen jakýmsi doprovodem změn, které už po celé desetiletí zaznamenáváme, ale že se stala formou přirozené reflexe naší minulosti a současnosti. Mezi knihami a publikacemi tematicky se vztahujícími k Valašsku převažuje literatura faktografická, memoárová a populárně odborná. Výjimku tvoří reedice tří historických románů rožnovského rodáka **Čenka Kramoliše** (1862-1949) - **Strážcové hor** (1.vydání 1905), **Rychtář Soman** (1.vydání 1935) a **Hranicářští hrdinové** (1.vydání 1937), které vyšly loni v jednom svazku.

Vydání Kramolišových románů se ujal čínorodý nakladatel a knihkupec z Valašských Klobouk Pavel Bureš ve spolupráci s nakladatelstvem Petra Kubánka MAP ze Střítné nad Vláří. Vybrali si z 45 samostatně vydaných prací Čenka Kramoliše ta díla, která se vztahují k jejich kraji, jižnímu Valašsku. Kramoliš byl nesmírně plodný autor, dokázal obratně fabulovat a historickou tematiku oživit svěžími a malebnými detaily. Osudy Valachů ze 17. a 18. století jsou i dnes poutavou četbou, a to i přesto, že Kramolišův jazyk dnes může působit poněkud archaicky, v kontextu s historickým obsahem však nikoli rušivě.

Občanské sdružení Valašské Athény pod vedením Josefa Fabiána pracovalo dále na publikacích, které mají svá první vydání už několik let za sebou. Loni vyšel znovu, tentokrát obohacený a rozšířený **Slovník osobnosti kulturního a společenského života Valaška** s dodatkem datce 2000. Rozšířil se i okruh spolupracovníků a slovník má nyní o 800 hesel více. Celkově zaznamenává údaje o 2200 osobách, jejichž práce a dílo poznamenaly kulturní a společenský život v našem kraji. Významným obohacením jsou místní a profesní rejstříky.

Druhou reedici Občanského sdružení Valašské Athény z Valašského Meziříčí je **Slovník nespisovného jazyka valašského**, jehož autorem je **Josef Fabián**. Také on v rozpětí tří let svůj slovník obohatil a navíc graficky působivě upravil. Ze slovníku se stala příjemná příručka, která si podržela napul recesní charakter (viz Úvod Prof. J. Róma Krhovského, DrC, předsedy Akademie věd), ale přesto, a třeba právě proto, ji vyhledávají ti, kteří Valašsko, jeho tradice, k nimž dialekt také patří, hlouběji prožívají.

Když před dvěma roky vyšla historie obce **Francovy Lhoty** s podtitulem **Historický obrázek obce, jejího lidu a života do konce 19. století** od **P. Jana Blesíka**, byl zároveň avizován díl druhý. Vědomí ekonomické náročnosti tohoto projektu vyvolávalo spíše skepsi, ale úsilím Obecního úřadu ve Francově Lho-

tě a díky zaujetí rodáků pro tuto věc, především J. Kliše z firmy A-Z Morava a občanů obce, 2. díl pod názvem **Francova Lhota v 2. polovině 19. a 1. polovině 20. století** koncem roku 2000 vyšel. Jeho autorem je tentokrát dlouholetý kronikář ve Francově Lhotě **Josef Václavík**, který se sám podílel také na úpravách a dodatcích k 1. dílu. Knička obsahuje bohatý faktografický a dokumentační materiál včetně desítek fotografií, spoustu méně známých a doposud neznámých informací o dění v obci, osudech jejích obyvatel, mezi nimiž je nemálo významných rodáků. Obraz obce je zachycen natolik živě, že umožňuje i současníkům z Francovy Lhoty sledovat barvitě a dramatické osudy členů vlastního rodu.

Ve vydávání sborníku **Od ogarů po staříčky** (v září 2000 vyšlo dvojčíslo 9-10) pokračuje **Petr Halenkovský**. Tento Valach zaujatý pro valašský dialekt a obraz milovaných kopců, rázů, lidových zvyků a tradic, tvrdošíjně staví jejich až idylickou podobu proti současné duchovní rozbředlosti a posedlosti cizími kulturními vlivy. Navrací se k textům regionálních autorů, které otištěl na pokračování, sborníky doplňuje o zajímavé reprodukce valašských malířů a dobové fotografie. Zajímavý je jeho posun k výpovědím našich současníků, dnes už pamětníků, o životě v nejrůznějších částech Valaška a k zatím sporadické prezentaci vlastní tvorby.

Jedna knižka o Valašsku přichází až z nakladatelství Triton v Praze. Jmenuje se **Kouzlo Valaška** a sepsal ji **Jan Kubáň** (1893-1970). Z předmluvy, kterou napsala jeho dcera Alena Kaderková, se dovídáme, že byl rodákem z Horní Bečvy, byl středoškolským profesorem latiny a francouzštiny. Po studiích ho osud přivedl na Slovensko a pak do Čech, do Kutné Hory a Karlových Varů. Je příkladem člověka, v němž se rodové kořeny ozývaly po celý život (je pochován v Horní Bečvě). Ve své knize **Kouzlo Valaška** dokumentuje svatební zvyky z Horní Bečvy, písňové texty doprovází i notový záznam, nezapomíná ani na kroj a kuchyni při této významné životní události. Tuto milou knižku doprovázejí kresby a fotografie krajiny kolem autorovy rodné obce.

K 80. výročí otevření Masarykovy veřejné knihovně ve Vsetíně vydala tato instituce s finanční podporou Města Vsetína elegantně vypravenou knižku korespondence spisovatele a kněze Jakuba Demla s Josefem Battou. Knička, precizně připravená literárním vědcem Mojmírem Trávníčkem (napsal společně s ředitelkou knihovny dr. H. Gajduškovou úvodní slovo, připojil cenné poznámky a závěrečnou ediční poznámku) a studentem bohemistiky a filozofie Jiřím Hrabalem, se poněkud vymyká urychleným demlovským nakladatelským produktům využitkovavajícím módnost tohoto nejednoduchého českého autora. Střídmost obsahu, akcentace subjektivní stránky umožňující znovu si prohloubit obraz autora žijícího ve složité době padesátých let a jeho trvale široký duchovní obzor, zahrnující starost o zcela běžné, každodenní věci, až po výsostně spirituální záležitosti dotýkající se věcí a jevů nadpozemských, přinesou nepochybně čtenáři silné emocionální i intelektuální zážitky. Knička má název **Milý pane Josefe B.** Inicíála příjmení skrývá rodáka z Doloplatu u Olomouce

Josefa Battu, Demlova partnera v korespondenčním dialogu, který byl původně stavebním inženýrem. Byl to pravděpodobně také Demlův vliv, který ho přivedl k rozhodnutí nastoupit kněžské povolání. Batta svého učitele po léta materiálně podporoval. Dostávalo se mu zpět bohatství v podobě nově odkrývaných duchovních oblastí. P. Josef Batta pracoval od r. 1993 jako duchovní ve Vsetíně a zde také v r. 1996 zemřel. Knižně publikovaná korespondence s Jakubem Demlem pochází z Battovy pozůstalosti.

Referát životního prostředí Okresního úřadu ve Vsetíně vydal v r. 2000 další hezkou publikaci, **Turistického průvodce Valaška**. Vedle základního českého textu jsou důležité informace také ve dvou verzích, německé a anglické. Průvodce obsahuje charakteristiky všech obcí okresu Vsetín, upozorňuje na zajímavé kulturní památky a především popisuje poutavé a oblíbené turistické a cykloturistické trasy. Publikace obsahuje řadu mapek, vysvětluje běžné i méně známé orientační značky a obsahuje i plány tří měst okresu. Hezkou knižku s množstvím barevných fotografií na křídovém papíře doplňují letní a zimní turistické mapy v měřítku 1:80 000.

Z časopisecké produkce upozorňujeme na **19. a 20. číslo** literárního časopisu **Texty** (vydává Knihkupectví Malina Vsetín), který si svým 19. číslem připomněl pět let existence. Z pražských, olomouckých a ostravských studentů, kteří stáli u jeho začátku, se mezitím stali doktorandi na fakultách vysokých škol nebo pracovníci ve zcela prozaických profesích. Textům však zůstávají věrni. V 19. čísle je přetištěna pozoruhodná úvaha spisovatele Ludvíka Vaculíka o jeho románu *Sekyra*, která je zároveň originálním a precizně vyjádřeným názorem na úskalí, která s sebou nese práce na uměleckém textu. Obě čísla představují zajímavé mladé básníky z Valaška i odjinud (časopis má příspěvatele ze všech koutů naší země), zveřejňuje překlady mladé literatury ze španělštiny, ruštiny, maďarštiny, recenzuje zajímavé knižky z produkce českých nakladatelství. Časopis *Texty* má i poměrně vysoce hodnocenou internetovou verzi.

Daibor Malina

Slovník valašského nářečí

Silvestr Kazmír

"Pláka poznáte po péřu, člověka po řeči."

Ve druhé polovině loňského roku byla po mnohaletém úsilí jednoho pro věc zapáleného Vsetiňana dokončena práce na celkovém sestavení slovníku valašského nářečí. Publicita, která se kolem toho v místním tisku rozpoutala, byla až nepřiměřená. Autor ji však sám nemohl nijak ovlivnit. Týká-li se však nářeční problematiky, kde jinde, než ve vlastivědné publikaci by mělo být o celé záležitosti pojednáno podrobněji.

Pracoval jsem na slovníku mnoho let. Valašská slova jsem začal shromažďovat už za svých studií na vsetínském gymnáziu, nejprve jednoduchými sešitovými zápisy, později listkovým systémem a nakonec, když zásoba slov přesáhla několik tisíc a operace s kartičkami se staly obtížnými, byl slovník přepsán na elektronický nosič, který umožnil jeho definitivní dokončení, včetně vytištění prvního vydání. To také posloužilo pro recenzní a referenční účely. Bez počítače by slovník skončil v lepenkových krabicích bez naděje, že by spatřil světlo světa, zrovna tak, jak skončily slovníky jiných autorů, kteří se už o zaznamenání slovní zásoby valašského nářečí v minulosti pokoušeli.

Původním smyslem této úporné práce nebylo ani tak sestavení slovníku v knižní podobě, ale jen shromáždění slovní zásoby nářečí pro její dokumentaci a uchování, protože mladším generacím se již nářečí z povědomí vytratilo, a bylo by zajisté škoda, kdyby za-

niklo úplně. Úkolem bylo programově zpracovat slovní zásobu valašského (dle J. Bělíče severní větve východo-moravského) nářečí v historických hranicích celé této oblasti (k níž v minulosti patřilo území bývalých panství brumovského, meziříčsko-rožnovského, vizovického, vsetinského a horských vsí panství bystřického, hranického, hukvaldského, lukovského, malenovičského, starojického a zlínského), v níž Valaši žili a tímto nářečím s jistými místními odlišnostmi hovořili.

Pro vymezení regionu v ucelené podobě je obvykle třeba zřetelně vnímat nejen jeho území, ale také jeho tradice národopisné a zejména však specifika jazyková. Máme-li dobře rozumět pojmu Valašsko, musíme zcela zřetelně umět tyto pojmy vnímat napříč časem i prostorem. Víme, jak obtížné je dnes přesně určit hranice regionu; v minulosti zasahoval daleko větší území, než je jednoznačně chápeme dnes. Jistě se neobejdeme bez přechodových okrajových oblastí, jejichž příslušnost k Valašsku bývá mnohdy zpochybňována. Tento slovník si však neklade za cíl řešit pojmy etnografické, ale zachytit všechna dosažitelná slova, která naši předkové znali a v hovorové řeči užívali. Základem pro jeho zpracování byl jednak odposlech slovní komunikace usedlíků starší generace z oblasti Vsetínska, dále pak studium a četba všech zatím dostupných nářečních záznamů publikovaných v knihách a regionálních časopisech. Jeho smyslem je především dokumentace těch nářečních slov, která se liší od běžné hovorové češtiny. Nebere si však za cíl oživit dnes již de facto zmrtnělé valašské nářečí, ale může posloužit pro archivní a folklorní účely a může také sloužit těm jednotlivcům, kteří se o tuto problematiku s jistou dávkou nostalgie ještě zajímají.

Musíme si ovšem připustit, že naše staré nářečí již téměř zaniklo a převládlo užívání jazyka spisovného. Jeho zbytkové formy, které tu a tam po našich předcích ještě uchovávaly v paměti, nepostihují už v plné šíři řeč, již naši dědové a pradědové hovořili. Nejmladší generace už snad ani nechápe, že se na Valašsku hovořilo zcela jinak než dnes. Avšak vzpomínky na jazyk našich předků bychom neměli ve své paměti smazat úplně, ale zachovat si je alespoň ve všeobecném povědomí.

Značná rozřízlost způsobů zápisu hovorového znění nářečních slov a správné určení jejich mluvnických tvarů si vyžadovaly zpracování jednoduchého slovníku a mluvnických pravidel, jimiž by se uživatelé mohli řídit. Takový slovník, který by v sobě zahrnoval komplexně oblast Valašska v celé jeho historické i územní šíři, nebyl ještě nikdy zpracován. Odborné etnologické práce, které se v minulosti těmito otázkami zabývaly, byly uspořádány ze širšího dialektologického pohledu, jsou už také částečně zastaralé, nedostupné a pro většinu běžných zájemců zbytečně podrobné.

Slovník, který máme nyní k dispozici, se v co nejširší formě snaží postihnout celou bohatost slovní zásoby našeho dialektu a zachovat tak pro budoucnost i archaické výrazy, kterým se někdy až podivujeme a ani jim mnohdy nerozumíme. Generace našich předků, které nebyly ovlivněny spisovným jazykem, již vymřely. Bylo proto povinností těch nejstarších z nás, kteří mluvit opravdu valašsky si ještě pamatují, shromáždit vše, co se zachovalo, a sepsat vhodnou formou celou slovní zásobu valašského nářečí v jeho původní podobě tak, aby se daly v maximální míře rekonstruovat i jeho původní výslovnost a tvarosloví. Slovník se o tento úkol pokouší, nečiní si však samozřejmě nárok na absolutní dokonalost. Může snad aspoň malým dílem přispět k tomu, že tato snaha bude naplněna a krásné staré valašské nářečí nebude zapomenuto úplně.

Podrobná dokumentace slovní zásoby v celé její šíři se nikdy neuskutečnila (Bartoš shromáždil jen asi 4300 slov ve své Dialektologii moravské vydané v roce 1886, Misárek ve svém nevydaném listkovém slovníku asi 3800 slov, Kašík shromáždil asi 2500 slov, která rovněž nebyla publikována, a J. Fabián ve svém humoristickém, vloni vydaném slovníku necelých 5000 slov). Je však třeba mít na zřeteli, že nejméně dvě třetiny slov obsažených v těchto slovnících se opakovaly, takže byla zaznamenána zásoba zhruba asi 10 000 slov, nebereme-li v úvahu kartotéku dialektologického oddělení ÚJČ AV v Brně, kde je jistě dokumentováno

mnoho dalších výrazů, ale zase pouze jen na kartotéčních listcích, nikoli ve vydaném slovníku (podle sdělení dr. Balhara se velký slovník všech nářečí z celé ČR připravuje k vydání až za tři roky; bude to ovšem slovník, v němž bude uplatňováno vyslovené hledisko vědecké a nebude to slovník jen pro nářečí valašské).

Slovník, který byl koncem loňského roku dokončen, přistupuje k problematice populární, nevědeckou formou. Je v něm shromážděno téměř vše, co bylo dosud možno z dostupných písemných pramenů psaných v nářečí nalézt, obsahuje nejen slovní významy, ale u mnoha hesel i vysvětlující faktografii. Jeho první vydání natištěné v počtu 50 kusů pro referenční a recenzní účely obsahovalo téměř 12 000 slov zahrnujících nářečí v celém územním i historickém rozsahu (tedy i Brumovska, Frenštátska). Byl zaslán k odbornému posouzení na katedru českého jazyka pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, odkud bylo zasláno kladné vyjádření a doporučení k vydání. Dialektologické oddělení ÚJČ AV v Brně doporučilo některé drobné úpravy v záznamu hlásek podle odborné praxe (tyto byly do II. vydání důsledně zahrnuty).

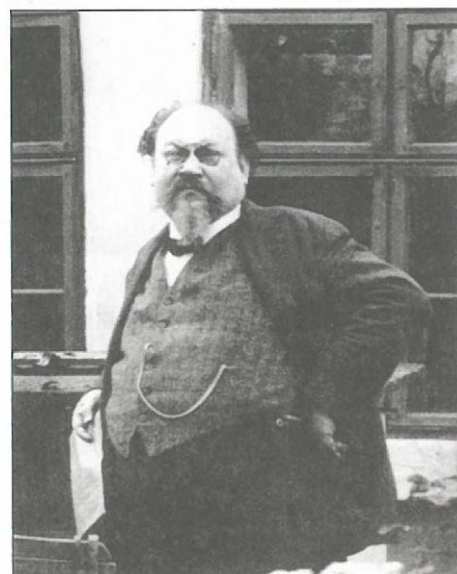
Mezitím byl slovník nadále doplňován a rozšiřován (počítačového přepisu se nakonec dočkal i původní rukopisný listkový slovník z pozůstalosti J. Misárka-Slavičinského, uložený v depozitáři vsetinského muzea, a i tento slovník byl v několika kusech pro knihovnické a muzeální účely vytištěn). Na rozšíření slovníku se podílela i široká, již dříve zmíněná informační kampaň v tisku, na základě níž mnoho starších občanů zaslalo své soukromé záznamy, z nichž bylo možno načerpat množství dalších slov (obdržel jsem dokonce i několik disertačních prací, v nichž dílčí problematiku valašského nářečí někteří absolventi zpracovali). Dnes slovník obsahuje asi o 5000 slov více než v I. vydání a takto je připravován do tisku. Protože je zpracován na počítači, je možno ho kdykoliv doplňovat o další slova, případně v něm provádět jakékoliv úpravy. Nově získaná slova mohou být zahrnuta do druhého dílu tohoto slovníku, který bude vydán v česko-valašské verzi, případně také ve vydání internetovém, které se rovněž připravuje.

Slovník je rozdělen do tří částí. První část valašsko-česká obsahuje nyní zhruba 17 000 slov, kterých se užívalo v nářečí na Valašsku. Může být stále doplňován o nová slova, která lze ještě nahodile vypracovat z objevených nářečních záznamů uchovaných z minulosti. Na konci této části slovníku jsou uvedena užívání úslolí a přísloví.

Druhá část slovníku navazuje na jeho první část a bude obsahovat zhruba 20 000 slov, kterých se všeobecně užívalo. Slova budou seřazena v obráceném pořadí, česko-valašském, aby si uživatel slovníku mohl vyhledat k českému slovu jeho nářeční ekvivalent. Do druhé části budou však zařazena nejen slova odlišná, ale i slova shodná s obecnou češtinou, pokud se v nářečí užívala. Zařazena budou kvůli celkové dokumentaci slovní zásoby nářečí, ale také proto, aby uživatel mohl správně určit mluvnické tvary při jejich skloňování a časování. Ke každému podstatnému jménu a slovesu bude přiřazen znak, podle něhož je možno v mluvnické části vyhledat podle vzoru jeho správnou tvaroslovnou formu. Tato část slovníku bude definitivně uspořádána do konce roku 2001. I ona může být neustále doplňována dalšími nově nalezenými slovy, která budou zařazována do jeho první části.

Třetí část slovníku navazuje na jeho první dvě části. Ve zkrácené formě definuje mluvnická pravidla, podle nichž lze správně určit znění tvarů slov v jejich hláskoslovných i tvaroslovných formách. Může být pomocnou každému, kdo s tímto slovníkem bude pracovat, a to jak při jeho užití v projevech mluvených, tak i psaných. Celý slovník je zpracován na elektronickém nosiči, jeho doplňování a upřesňování bude proto velmi jednoduché.

Slovník je věnován všem, kdo mají ještě ke svému rodnému Valašsku ve svém nitru zachován srdečný vztah, pocít opravdové sounáležitosti a obdivu.

Před 70 lety zemřel novinář a spisovatel Josef František Karas

Hana Bartková

19. února 1931 byl nádherný den, včely vylétaly z úlu a otevřeným oknem létaly do pracovny, jako by se chtěly rozloučit s hospodářem. Tohoto dne zemřel v Dluhonicích po těžké nemoci (rakovina jater) moravský spisovatel a novinář **JOSEF FRANTIŠEK KARAS (1876 - 1931)**. Město Přerov mu uspořádalo čestný pohřeb. V nedělní odpoledne 22. února 1931 proběhl v přerovském zámku smuteční akt. I přes deštivé počasí se přišlo s J. F. Karasem rozloučit stovky lidí. Nechyběly věnce Syndikátu československých novinářů, spisovatelů a ministerstva kultury. 15. února 1931 vyšel v Obzoru poslední Karasův článek - úvodník Zákon o tisku. A zkrátka nato Karas zemřel. Byl pohřben na čestném místě přerovského hřbitova. V roce 1981 byly jeho tělesné pozůstatky převezeny a uloženy na Valašském Slavně v Rožnově pod Radhoštěm.

Tišnovský rodák J. F. Karas byl nadaným dítětem - jedináčkem. Podle přání matky se měl stát knězem. Číst uměl už v předškolním věku. Brzy se v něm zrodila láska ke knize a začal uvážovat o dráze spisovatele. Opustil studia na brněnském gymnáziu a odešel do Prahy. Zde studoval po tři roky v různých knihovnách a archívech. Potom se vrátil do Brna a prošel řadou zaměstnání - kameník, kočovný herec, nosič uhlí a domovník. Za malý honorář začal přispívat do Burkartových Moravských novin. To už byl ženatý a bydlel v malém bytě na Pekařské ulici v Brně. Zde se narodily jeho děti (Vilma, 1903 a Josef, 1907). Zde také vznikala první literární díla (Pohádka duše, Jabotova píseň Švédové u Brna).

V roce 1907 ho spisovatel a redaktor Moravské orlice Josef Merhaut doporučil na místo redaktora Ostravských listů. Z Ostravy posílal týdenní příspěvky do Selských listů v Olomouci. V Olomouci působil krátce jako 2. tajemník Národní jednoty. Následuje Valašské Meziříčí (re-

daktor týdeníku Palacký). Zde se zapojil do volební kampaně za nové zvolení T. G. Masaryka říšským poslancem (1911). Byla to vyčerpávající práce. O nedělích chodil po schůzích, přes týden dopoledne psal pro časopisy a v noci psal romány. Není divu, že brzy zatoužil po klidu k psaní. V létě 1914 odešel z redakce a odstěhoval se s rodinou do nově zakoupené chalupy na samotě Zákopčí v katastru obce Hutisko - Solanec u Rožnova. Chtěl se zde věnovat jen a jen literatuře. Měl smlouvu s nakladatelem B. Kočím na vydávání sebraných spisů. Vypukla však 1. světová válka. Tehdy musela žít pětičlenná rodina ze stokorunové měsíční zálohy B. Kočího. Z důvodu cenzury mohl Karas psát do noviny omezeně.

Po válce pokračoval v novinářské práci - časopis Palacký ve Valašském Meziříčí, od roku 1920 Haná v Kroměříži a po sloučení Hané s Obzorem od roku 1922 přerovský Obzor. Jeho doménou v Obzoru byly úvodníky a historický kalendář. Brzy se však začal zhoršovat jeho zdravotní stav, chyběl mu také klid k práci. Splnil proto přání svých přerovských přátel a vrátil se na Hanou. Poslední léta svého života strávil v Dluhonicích (1926 - 1931).

J. F. Karas byl veselý, neobyčejně pracovitý člověk, zábavný společník. Zavalitější, menší muž s plnovousem a skřipcem na očích, pracovní plná knih a novin s nádhernou vyhlídkou do kraje - takový pohled se naskytl všem, kteří tohoto pozoruhodného literáta navštívili. Patřila k němu i neodmyslitelná fajfka a čaj z ostružin, kterým hostil svoje přátele. Nebylo jich mnoho. K těm nejbližším patřili brněnský mistr a majitel elektrozávodů SVET Edmund Hlaváč, spisovatel Vojtěch Martínek, spisovatel a konický lékař lidumil MUDr. Ferdinand Karafiát, spisovatel František Sokol - Tůma, moravský spisovatel Jaroslav Marcha a ředitel přerovského Obzoru Karel Hauke. K jeho zálibám patřily včely a zahrádka.

Karasovo dílo je velmi rozsáhlé. Obsahuje kolem 150 románů a povídek a 28 dramát určených pro ochotnická divadla. Psal také verše, populární historické práce, fejetony apod. Jeho díla se odehrávají v různých obdobích (od pravěku po dobu napoleonskou, především však v době husitské a pobělohorské) a v různých krajích (Vysočina, Slezsko, Valašsko). Uvést můžeme např. prózy Bitva, Pod kosou, Portátské historie, Valdštejnův tábor, Ondra, Fortýn, Božec Adam, Šramberská růže, Strašidla, Dolněčko moja, Na Žižkově válečném voze aj. Kladně můžeme ocenit výchovněvzdělávací poslání Karasových děl. Ve své době se stala oblíbenou lidovou četbou. Napínavý děj byl plný fantazie a dramatickosti. Slabší byla umělecká stránka knih (málo propracovaná psychologie postav a určitá schematičnost). Zde se negativně projevovalo Karasovo "chvatné psaní", kdy doslova chrlil jednu knihu za druhou.

Bezpochyby něco z jeho talentu podědila i jeho dcera Vilma Volková (1903 - 1999), známá valašská lidová vypravěčka a folklorní pracovníce. O svém otci napsala: "Ale skutečná pravda je, že každý má svou dobu a své čtenáře a táta udělal jako pokrokový osvětový pracovník nezištně všecko, co mohl. Splnil svůj sen být českým spisovatelem, ne pro vlastní slávu, ale protože věřil, že je jeho povinností šířit pokrokové myšlenky všude, kde je toho třeba..."

Toto poslání naplnil valašský Jirásek, spisovatel, novinář a kulturní pracovník Josef František Karas celým svým životem a dílem.

Sto let od narození spisovatelky Marie Podešvové

Dalibor Malina

Tisíce stužkami jsou převázány stráně, lesy i pasínky našich hor. Od nejúžší nitečky ovčí pírte až po široké, měkké stuhly hřebenových cest. Chodník, chodníček, cestina, pěšina, stezka. Přes louky, lesy, pastvíska a grůně. Žádné jiné hory nejsou tak překrásně ovinuty stužkami lidských pout, jako naše.

Marie Podešvová

Jméno Marie Podešvové, rozené Jaruškové, se řadí k těm, jež reprezentují umění, které na Valašsku vznikalo a je s tímto krajem úzce spojeno. Je obdivuhodné, s jakým porozuměním a s jakým citovým zaujetím dokázala tato rodačka z Prahy splynout s horským prostředím, valašským venkovem, kam přichází se svým manželem, akademickým malířem Františkem Podešvou, ve zralém věku 37 let. Následujících pět desetiletí žije spisovatelka se svým životním partnerem na Soláni nad Velkými Karlovicemi. Oba zásadním způsobem změnili životní styl, u obou se podstatně změnilo vidění světa i aktivní začlenění do událostí v něm.

Marie Podešvová se narodila 24. června 1901 v Praze v rodině Karla Jaruška, vzdělaného člověka se širokým kulturním rozhledem a kulturními zájmy, administrativního ředitele Lidových novin. Karel Jarušek se rok po narození dcery stěhuje do Brna, kde mezi jiným později rozvíjí také své kulturní aktivity o provoz patrně prvního brněnského biografu s pravidelným provozem a bohatou nabídkou filmových představení, obohacenou snímky dováženými až z Paříže.

Vysoce kultivované prostředí předválečného Brna, otcovy kontakty s významnými umělci a žurnalisty, působily na Marii, studentku gymnázia a počátkem dvacátých let pařížského lycea, velmi sugestivně. Intenzivně četla, aktivně se účastnila uměleckého života (objevila se také jako herečka v jedné z prvních českých filmových pohádek o Sněhurce), studovala jazyky a hudbu. Jazyky ji přitahovaly po celý život, nakonec jich ovládla šest a z francouzštiny a ruštiny aktivně překládala.

Do Prahy se s rodiči Marie Podešvová vrátila v polovině dvacátých let. Bezprostředně po přesídlení se seznámila s budoucím manželem, už renomovaným malířem se zahraničními výstavními zkušenostmi (vystavoval také několikrát

Foto S. Puchálka

v Paříži), redaktorem společenskovo-výtvarné revue Salon, iniciátorem a organizátorem prvního brněnského výtvarného spolku Aleš. Sňatek uzavřela v r. 1925.

V průběhu dvou let po sňatku se manželům Podešvovým narodily dvě dcery, Eva a Dagmar. Rodinné zázemí, dobu dětství, mládí, studií a prvních let s malířem vypsala Marie Podešvová v první části svých vzpomínek *Zlatá brána* (1984).

Velmi živý společenský a kulturní život, jehož centrem se stalo příjemné prostředí rodinné vily v Praze na Spořilově, byl postupně narušován prvními hrozivými zprávami z Německa 30. let. V té době se u Podešvů rodily první představy o životě na venkově. V malíři Františku Podešvovi se ohlašovala příslušnost k valašskému rodu. Využil nabídky přítele, malíře Jana Kobzáně, který se usadil na Soláni, pohostinnosti jeho solánské chalupy, a v průběhu dvou let (1935-36) vybudoval na Soláni vlastní rozměrné sroubené stavení s ateliérem, do něhož se za ním v r. 1938 stěhuje celá jeho rodina. Pro Marii Podešvovou je to počátek zcela nové životní kapitoly, jejíž významnou součástí je psaní, činnost spisovatelská.

První knížce, kterou spisovatelka napsala až na Soláni, předcházela poměrně intenzivní publicistická činnost v denících, ale i v Salonu, do kterého přispívala pod pseudonymem Jensenová. V r. 1938, ještě v Praze, napsala několik cestopisných črt, s nimiž uspěla v literárních soutěžích a které uplatnila v rozhlasovém vysílání. První její román *Poslední rok* (1959) má už všechny znaky, které budou charakterizovat celou další tvorbu této autorky: valašská tematika, přesné odpozorování reality, schopnost přesvědčivé typizace, cit pro valašský dialekt, osobitý lyrismus prosazující se v sugestivních popisech krajiny a charakteristikách postav. Spisovatelka má mimořádnou schopnost vcítit se do osudu svých hrdinů, jimiž jsou převážně obyvatelé horských oblastí, valašských samot. Není to příběh, pevná, jasná a zřetelná vyprávěcí linie, které autorku strhávají. Soustředí se spíše na zachycení atmosféry, ve svých knížkách buduje obraz světa zdánlivě jednoduchých lidí, vytváří ho spojením drobných, jemně a s citem vykreslených událostí, většinou vředitých, které jsou však hluboce ukotveny

Manželská pohoda v chalupě na Soláni

v podstatném a osudovém sepětí valašského pasekáře s přírodou.

Po prvotině *Poslední rok* přicházejí další romány a povídkové soubory. O valašských sklářích vypráví v poněkud tendenčním románu *Skleněná duha* (1966). Inspirací k němu byl život ve sklárnách a osudy sklářů v nedaleké Károlince. V roce 1971 vydává povídkový soubor *Setkání*, a pak se vrací znovu k románu, tentokrát z období první republiky, který nazvala *Kam vede cesta* (1973). Z knížek pro děti získal největší oblibu příběh o chlapci, kterému venkov pomohl zbavit se strachu a bázelivosti, který vyšel pod názvem *Zuzajda a Jurajda* (1962). K oblíbené cestopisné tematice se autorka vrátila v r. 1981 v knížce *Mapy ráje*. Umělecká biografie Marie Podešvové pak ještě obsahuje další romány a soubory povídek.

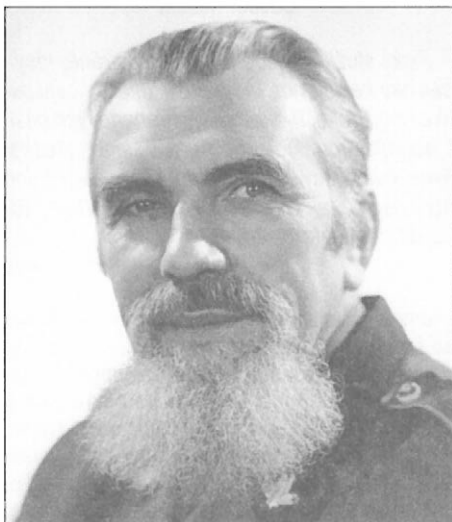
Ve spolupráci s manželem, malířem Františkem Podešvou, který sám nebyl bez spisovatelských aspirací, napsala dva malířské příběhy inspirované životem a prací svého muže: *Malířovo mládí* (1963) a *Malířův život* (1973). Obě knížky prozrazují velké porozumění pro práci životního partnera, ale i zkušenost a znalosti z oblasti výtvarné tvorby. Zároveň jsou výrazem hlubokého citu, který oba umělce v jejich životě spojoval. Završením spisovatelské práce Marie Podešvové se staly dvě knihy vzpomínek, zmiňovaná *Zlatá brána* (1984) a *Když slunce září* (1978), v níž vyličila život na Soláni. Text je nádhernou apoteózou místa, které přitahovalo umělce nejrozumnějších oborů a pro něž se právě Podešvův ateliér na Soláni stal po několik desetiletí místem šťastných setkávání s příležitostmi ke konfrontaci uměleckých názorů, ale i inspirací pro vlastní uměleckou tvorbu.

Dnes je zřejmé, že to byla Marie Podešvová, která nejen v knihách, ale i na stovkách besed se čtenáři zpouzarizovala tento kouzelný kout Valašska, že právě u ní je třeba hledat počátek fenoménu, v němž lze zaslechnout vedle nepochybných faktů i mysteriózní závan toho, čemu říkáme mýtus nebo také legenda a co je dnes součástí půvabného jména Solán.

"*Moje maminka,*" říká spisovatelčina dcera Dagmar Šrámková-Podešvová, "*celou svou životní zkušenost vypsal ve svých knihách. Její zkušenosti byly tak bohaté především proto, že měla velice ráda lidi. Snadno dokázala navázat kontakt s kýmkoliv. A to se nedá naučit, to musí v člověku prostě být. K této schopnosti určitě přispělo i šťastné manželství mých rodičů. Moje kultivovaná matka vytvářela to zázemí, které je ke štěstí a spokojenosti nejvíce potřeba, i když působí tak samozřejmě a nenápadně, otec pak působil svým intelektuálním projevem a společně utvářeli teplo naší chalupy. To návštěvníci vycítili, a proto se k nám často vraceli, obohacovali to je, i nás. Sjížděla se k nám opravdová intelektuální a umělecká elita. Matka tu atmosféru uměla prodat. Říkám to trochu povrchně a zjednodušeně. Chci říci, že tím, že ji pojmenovala a pravdivě popsala, přispěla hodně k tomu, čím dnes Solán je."*

Marie Podešvová zemřela 18. října 1994 v Rožnově pod Radhoštěm a její ostatky, stejně jako ostatky jejího manžela Františka Podešvy, jsou uloženy na Valašském Slavině ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm.

NAŠI JUBILANTI

Vladimír Rolinc osmdesátiletý

Karel Müller

Vysoká statná postava, bílý plnovous, zelená lesnická uniforma – tak ho znají již přes padesát let pracovníci a návštěvníci řady archivů, především však Moravského zemského archivu v Brně a Zemského archivu v Opavě. Snad jen ten bílý vous signalizuje vyšší věk, ale osmdesátku by mu určitě nikdo neřekl.

Vladimír Rolinc se narodil 23. května 1921 v Kelči a svému rodnému kraji zůstal věrný téměř po celý svůj dosavadní životní běh. Pochází z učitelské rodiny, otcе však záhy ztratil a výchova tak zůstala na mamince, která se mu stala velkým životním vzorem. Ačkoliv se také měl stát učitelem, žitěžil nakonec vztah k přírodě a jubilant nastoupil po absolvování čtyř tříd gymnázia na Vyšší lesnickou školu v Hranicích. Po jejím ukončení se stal v roce 1941 zaměstnancem sekce zařizování lesů při ministerstvu zemědělství. Praxi při zařizování drobných farních lesů ve východních Čechách však po přechozeném zápalu plíc přerušila náhle těžká tuberkulóza, která jej na osm dlouhých měsíců poslala na lůžko v hranické nemocnici. Když se zdravotní stav nelepšil, rozhodl se Vladimír Rolinc k pokusu o radikální řešení situace. Zatajil nemoc a nastoupil v roce 1943 jako lesní adjunkt na collatovské panství Brtnice. Mimořádně chladná zima a celodenní pobyty v terénu způsobily nečekaný zázrak a nemoc ustoupila. V závěru války se jubilant podílel na ukrývání a zásobování partyzánů a nakonec se musel sám schovávat v Žeravicích a v rodné Kelči.

Po válce nastoupil Vladimír Rolinc jako lesní adjunkt u národní správy Thonetových statků v Halenkově. Náhradou za neumožněné vysokoškolské vzdělání složil v Brně státní odbornou zkoušku pro lesní hospodáře a po několika letech působení v Malolesu se v roce 1953 stal vedoucím poleší v Olšovci u Hranic. S vehemencí se pustil do zvelebování zdejšího lesa i zkvalitňování životních podmínek svých zaměstnanců. Toto období ukončil nástup normalizace, kdy byl Vladimír Rolinc prohlášen za politicky nespolehlivého a zbaven své funkce. Následný odchod do plného invalidního důchodu pak pro Vladimíra Rolince otevřel zcela novou kapitolu života.

Již od 50. let projevoval jubilant velký zájem o dějiny svého kraje a zvláště rodné Kelče. Podporován zvláště brněnským archivářem Rudolfem Hurtem a

známým genealogem Františkem Kleinem soustředil se na zkoumání vzájemných rodových vazeb obyvatel a jejich vztahu k vesnickým usedlostem na Valašsku. Když narazil na první problémy při studiu matrik a pochopil úskalí dosud obvyklých metod genealogického bádání, rozhodl se jít zcela novou cestou. Začal rozepisovat matriční záznamy na jednotlivé rodinné listy a ty pak doplňovat údaji i z jiných archivních pramenů, především z gruntovních knih a katastrálních elaborátů. Casově nesmírně náročná práce však začala postupně přinášet výsledky, zvláště po jubilantově odchodu do důchodu, kdy se mohl do archivního studia vrhnout s plným nasazením. Výzva Jaroslava Honce ku zveřejnění genealogického bádání, uveřejněná v roce 1976 na stránkách Listů Genealogické a heraldické společnosti v Praze, inspirovala Vladimíra Rolince k publikování svých poznatků. O rok později tak v tomtéž časopise zveřejnil nejdůležitější zásady své metody, kterou nazval komplexním identifikačním rozбором. Když vznikla v roce 1977 ostravská pobočka GHSP (od roku 1981 Klub genealogů a heraldiků Ostrava), stal se její Zpravodaj tiskovou tribunou Rolincovy genealogické metody, které také byly věnovány celkem tři referáty na pravidelně pořádaných setkáních genealogů a heraldiků v Ostravě.

Vladimír Rolinc především prokázal užitečnost komplexních identifikačních rozborů pro období tzv. rané genealogie, tj. do josefinských reforem. Jako nezbytná se ukázala tato metoda především pro oblast Valašska, kde v souvislosti s migrací obyvatelstva docházelo k velmi častým změnám příjmení, významně komplikujícím jakýkoli genealogický výzkum. Jubilant se svými rodinnými listy a rozborovými výkazy, v nichž výrazně zhodnotil zvláště instituci kmotrů, pokusil odstranit tyto překážky, navíc propracoval též metodu tzv. genealogického mostu, spojující výsledky matričního bádání s rozбором zápisů v katastrálních elaborátech a gruntovních knihách. Své léta budované kartotéky, analyzující rodové vazby takřka na celém Valašsku, si jubilant nenechal pro sebe, neboť se mu z duše protivilo "soukromičení" některých genealogů vedoucích k objevování již objeveného. Ve svém bydlišti v Olšovci otevřel bezplatnou genealogickou poradnu a mnohým badatelům tak pomohl překonat zdánlivě neřešitelnou "ztrátu" předků. O metodách své práce také neúnavně referoval na četných přednáškách v rámci genealogických společností.

Podrobné studium gruntovních knih a katastrálních operátů přivedlo Vladimíra Rolince také k novým poznatkům z historické topografie, v níž se soustředil zvláště na svou rodnou Kelč. Podrobně rozebral vznik Posvátka, dnešního kelečského předměstí, a pokusil se lokalizovat biskupské léno Komárovické Předkelčí. V poslední době zase vystoupil s obhajobou Kelče jako křižovatky jantarové stezky a jejím ztožněním s Ptolemaiovým Eburonem.

Zasluhou Valašského muzea v přírodě v Rožnově p. R. se podařilo nalézt místo pro trvalé uložení a využívání jubilantem po desetiletí budovaných kartoték a v osobě mgr. Zdeňka Cvikla i důstojného pokračovatele v genealogickém díle. Přesto Vladimír Rolinc ve svém archivním výzkumu nepolevuje a, i když mu v posledních letech komplikují život různé zdravotní problémy, své genealogické rozborů rozšiřuje o další a další obce. Že se tak děje ve prospěch celého Valašska, je nepochybné. Ad multos annos!

Bibliografie Vladimíra Rolince:

Komplexní rozbor – předpoklad pro použití dat rané popisné genealogie pro účely kvantitativní. Listy Genealogické a heraldické společnosti v Praze, 4. řada, 1976, seš. 4, s. 127 – 129.
Komplexní identifikační rozbor v rané genealogii. Zpravodaj ostravské pobočky Genealogické a heraldické společnosti v Praze 2, 1979, č. 2, s. 26 – 34.
Příspěvek k metodice bádání v rané genealogii. Zpravodaj

ostravské pobočky Genealogické a heraldické společnosti v Praze 2, 1979, č. 4, s. 79 – 87.

Komplexní identifikační rozbor v období rané genealogie – výsledky a perspektiva. Sborník příspěvků z I. setkání genealogů a heraldiků, Ostrava 1980, s. 43 – 49.

Omyly v rektifikačních aktech 1749 a objektivní zhodnocení stavu spolehlivosti těchto dokladů pro praktickou genealogii a topografii. Zpráva Klubu genealogů a heraldiků Ostrava 5, 1983, č. 3, s. 52 – 55.

Několik poznámek ku kontrolním identifikačním rozborům (KIR) v období rané genealogie. Sborník příspěvků z II. setkání genealogů a heraldiků, Ostrava 1984, s. 80 – 82. Příspěvky k historické topografii města Kelče. Valašsko včera a dnes. Ročenka okresního archivu Vsetín 1986, s. 75 – 93.

Valašsko 16. – 18. století očima genealoga. Sborník příspěvků z III. setkání genealogů a heraldiků, Ostrava 1987, s. 161 – 164.

Nejtemnější období matrik fary Vsetín. (Neblahé působení pana faráře Františka Josefa Vážanského v letech 1735 – 1767). Orlice. Časopis pro genealogii, heraldiku a další pomocné vědy historické, Ostrava 1990, č. 2, s. 80 – 86. Kelč – podhospýnská křižovatka jantarové stezky. Sborník Státního okresního archivu Přerov, sv. 8. 2000, s. 150 – 159.

Několik poznámek ke genealogii Valašska v 16. – 18. století. In: Almanach k 75. výročí založení Valašského muzea v přírodě v Rožnově p.R. Rožnov p. R. 2000, s. 95 – 98 (se Zdeňkem Cviklem).

Majetková enkláva olomouckého biskupství v prostoru Kelče a její vazby na průběh jantarové stezky. Ročenka Státního okresního archivu v Olomouci 2000 (v tisku).

Ludvík Vaculík s přáteli na Tříkrálovém koštování ve zlínském muzeu.

K pětasedmdesátinám Ludvíka Vaculíka

Karel Pavlišťík

Když jsem přijímal redakční úkol připomenout pětasedmdesátiny Ludvíka Vaculíka, který se v Brumově narodil 23. července, měl jsem počátek obavu, jak to zvládnu. Nakonec jsem ale zjistil, že to nemusí být tak složité, jak se na první pohled zdálo. Ludvík Vaculík je totiž tak vitální a činorodý, že by jakékoliv bilancování jeho života i tvorby bylo vzdor tomu půlkulatému jubileu zcela předčasné.

Rád bych však při této příležitosti a na stránkách tohoto časopisu připomenul jeden velmi významný rys Vaculíkovy osobnosti: jeho úctu k lidové kultuře, vědomí jejich hodnot, odhodlanost tyto hodnoty chránit, schopnost je ve vlastní tvorbě zúročovat a osobně se jimi těšit. To poslední umí s mimořádnou chutí. Mohou to dosvědčit jak posluchači rozhlasových relací či klubových pořadů o lidové písni a lidových tradicích, v nichž hraje dominantní roli jako zpěvák, tak jeho kamarádi, které vytrvale pobízí ke společnému zpěvu vždy a téměř za všech okolností.

I když je jeho vztah k rodnému kraji hluboce niterný, nestal se mu předmětem sentimentálních proklamací. Ačkoli žije jinde, ze svého rodného kraje

neodešel a také se z něj nenechal totalitní mocí exkomunikovat. I v tomto vztahu však prokazuje smysl pro realitu, s nímž umí odlišit dobré od špatného, což také neváhá otevřeně povědět, jak je to zřejmé z jeho nejčerstvějšího fejetonu, který s jeho svolením otiskujeme poté, co byl letos v březnu zveřejněn v Literárních novinách.

A tak Vaše čtenářské dojmy z tohoto fejetonu už jenom předznamenané přáním všeho dobrého do dalších let jeho autorovi.

Sedmdesátiny PhDr. Jaroslava Štíky, CSc.

Jiřina Veselská

Na počátku dubna se dožil významného životního jubilea dlouholetý ředitel Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm – PhDr. Jaroslav Štika, CSc. V jednom z prvních čísel našeho časopisu byly jeho životní osudy, názory na lidovou kulturu, tradici, muzeum i prezentaci folkloru představeny v obsáhlém rozhovoru a bylo by zbytečné je opakovat.

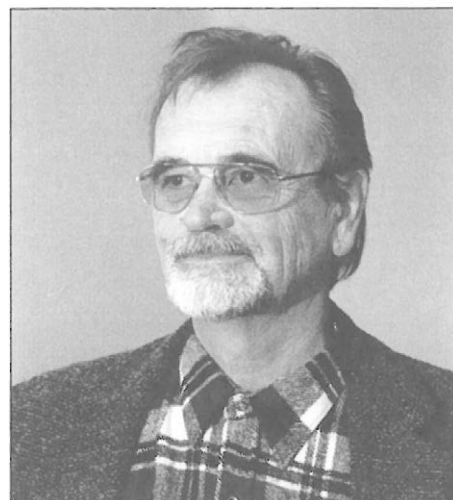
V řadě jubilejních hodnocení, která byla zveřejněna v minulých letech, byla připomínána zejména jeho celoživotní snaha, vycházející z hluboké znalosti problematiky, přiblížit muzeum v přírodě maximálně k návštěvníkům a různými formami prezentace jim umožnit, aby pochopili duši kraje, život jeho obyvatel v době nedávné i dávno minulé, poznali nekonečné bohatství obsažené ve znalosti přírody, v nespočetných písních, pohádkách, pověstech i hudbě, tolikrát zaznamenaných a reprodukovanych.

Na okraji zůstávalo konstatování, že díky jubileantovi je Moravské Valašsko jedinou etnografickou oblastí na Moravě, již byla v poválečném období věnovaná teoretická etnografická historická studie, zabývající se jejími hranicemi. (Štika, Jaroslav: Etnografický region Moravské Valašsko. Jeho vznik a vývoj. Ostrava 1973, 87 stran textu, obrazová příloha, 6 map.)

I když padesátá a počátek šedesátých let 20. století přinesla novou vlnu zájmu o problematiku historie regionu, zejména průběhu tzv. valašské kolonizace s historií regionu úzce související, zůstalo u prací s využitím výhradně historických a jazykových pramenů.

Až práce Jaroslava Štíky přinesly nové pohledy na danou problematiku. Již od počátku šedesátých let se mu stal předmětem výzkumu obsah pojmu Valašsko a Valach¹⁾. Jeho více jak deset let trvající badatelská práce byla sumarizována v již citované práci, která jako by symbolicky uzavírala jeho brněnskou etapu vědecké práce a otevírala jeho působení v rodném kraji.

V jejím textu nezapřel svou etnografickou profesi a soustředil se vedle rozboru historických pramenů také na ty, jichž se celý problém po staletí dotýkal – obyvatelé Valašska jako nositele kulturní tradice. Hledal nejen ve starších terénních zápisech a sděleních, kronikářských popisech a etnografické literatuře, navštěvoval také obyvatelé obcí na Rožnovsku, Mezirčísku a Vsetínsku, ale zejména v tzv. přechodných oblastech – Frenštátsku, Kloboucku, Vizovicku, aby kladl zásadní otázku, „zda se oni sami cítí Valachy, jak se nazývají jejich sousedé, jak oni je nazývají a čím se odlišují“, atd. a hodnotil získané odpovědi. Kdo se věnoval terénním výzkumům a práci s informátory, může potvrdit, že získat odpovědi na tak iracionální a k samotnému egu směřující otázky od příslušníků jednotlivých generací, je skutečně mistrovskou zkouškou. Tento, tak říkajíc „lidský rozměr“ badání se pak v textu práce odrazil v nespočetných

odkazech, které provází popis hranic oblasti v jednotlivých historických etapách, proměny významu pojmenování regionu, včetně záznamu o novodobých snahách o oživení sounáležitosti s rodným krajem.

A jak uzavřel své zkoumání vývoje hranic Moravského Valašska?

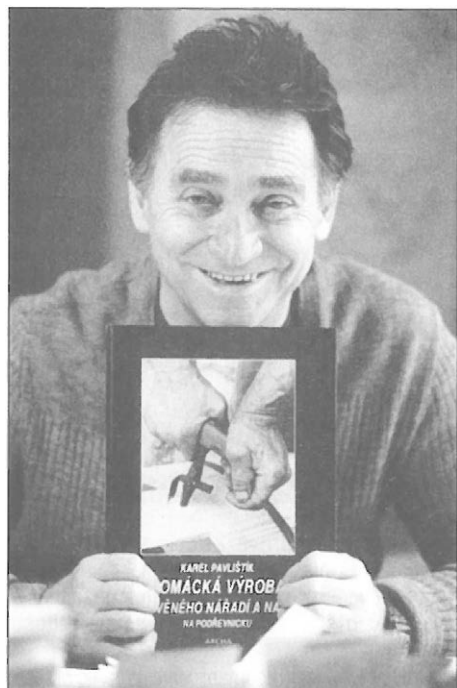
„Současnou hranici Moravského Valašska vymezujeme podle toho, jak mají sami obyvatelé názor na příslušnost k etnografickému regionu. Tím pak dochází k rozlišení na jádro regionu, okrajové území a konečně přechodné území. Srovnáme-li území etnografického regionu Moravské Valašsko s územním rozsahem karpatské salašnické kultury na východní Moravě, dojdeme ke zjištění, že se obě území navzájem překrývají. ... Tato skutečnost prokazuje, že se karpatská salašnická kultura podílela rozhodující měrou na vzniku a rozsahu Moravského Valašska. V několika místech se však hranice obou kulturních sfér nekryjí. To nasvědčuje tomu, že se na formování valašské lidové kultury podílely i jiné faktory a že po svém zformování se tato kultura vyvíjela samostatně, v posledním období již nezávisle na karpatské salašnické kultuře“ (Štika, Jaroslav: Etnografický region, c.d. s. 68).

Z citátu je patrné, že se dr. Štikovi podařilo velmi šťastně skloubit vše, co mu nabízel historická a etnografická erudice a jeho osobní vztah k regionu, v němž vyrůstal a s nímž byl spojen svými kořeny. Není mnoho autorů, kteří by tak vyvážené, s osobním zaujetím a zároveň s jistým nadhledem konfrontovali v textu etnografické studie to, co měli možnost zjistit v terénu u pamětníků s osobními zkušenostmi, a fakty, poskytovanými vědou.

Valašsko mělo, na rozdíl od ostatních regionů Moravy a Slezska, štěstí v osobě jubilujícího dr. Jaroslava Štíky, který s takovou odpovědností a vědeckou zaujatostí nejen shrnul vše, co bylo dosud v této oblasti výzkumu vykonáno, ale svým novým pohledem na problematiku hranice národopisného regionu nastavil těm, kteří se budou v budoucnosti k tématu vracet, latku opravdu vysoko.

Poznámky

- 1) Práce Jaroslava Štíky s touto tematikou: Bádání o karpatském salašnictví a valašské kolonizaci na Moravě, Slovenský národopis 9, 1961, s. 513-548. Význam slova „valach“ v západních Karpatech, Slovenský národopis 10, 1962, s. 396-437. O názvu a pojmu Valašsko a Valach na Moravě mezi třicetiletou válkou a polovinou 19. století, in: Strážnice 1946-1965, Brno 1966, s. 259-269. K otázce studia etnografických oblastí, Zprávy Oblastního muzea jihovýchodní Moravy v Gottwaldově, 1966, č. 3, s. 118-129. Územní diferenciace lidové kultury, Slovenský národopis, 17, 1969, s. 583-586.

PhDr. K. Pavlišťík při prezentaci své knihy, Zlín 1994
Foto: M. Pokorný

Verbuňk, hrábě, mozogán - jak se to rýmuje ...?

L. F. Pipěrek

Zastávka ve Zlíně na kus řeči s jubilantem - muzejníkem, etnografem a folkloristou PhDr. Karlem Pavlišťíkem, CSc.

Narodil se 12. 3. 1931 v Uherském Brodě. Ani jeho otec Karel, obchodní příručí, ani matka Marie zajisté netušili, jak pestrý život sudičky u kolébky prvorozence spletly. Bylo v něm hodně úspěchů a radosti, ale také neméně zklamání a smutku. Poté, co opustil kvintu gymnázia v rodném městě, maturoval na Obchodní akademii v Uherském Hradišti (1947-1951). Nastoupil jako nákupce do kunovického LETu, ale po roce ho čekala základní vojenská služba, v letech 1953 až 1962 působil v Praze jako tanečník a sólista folklorní skupiny AUS Víta Nejedlého. V těch letech vystudoval externě etnografii na filozofické fakultě Karlovy university (1956-1960).

Jak ses vlastně dostal k folkloru? Kdy jsi pocítil to úplně první dloubnutí u srdce, které Tě nasměrovalo na cestu, kterou kráčíš prakticky celý život?

Vyrůstal jsem v Uherském Brodě na předměstí, Na Pořadí. To byla toho času vlastně taková malá dědina: vedla tam úvozová cesta, kolem ní byly zemědělské usedlosti bohatších

sedláků se stodolami a humny, menší domky chalupníků. Pamatuji si velice dobře, jak jsem tam, coby malý kluk, vidával obchůzky masopustních maškar. A později, za německé okupace, bylo zakázáno pořádat tancovačky. Když se ale nacvičovalo něco ze zvyků, tak v rámci nácviku byl tanec povolen. A tak starší kluci z Pořadí celý rok připravovali dožínky a celý rok se v panské stodole nad Pořadím, Nad Kúpelkama, tancovalo. Hrál jim tam takový šraml - a k bicím neměli žádného pořádného muzikanta. Vedoucí muziky Tonda "Maka" vzal jako bubeníka Jana Vašinového, ale ten byl úplně mimo rytmus! A já, soploš asi dvanáctiletý, jsem tam na ně načumoval - Tonda na mě zavolal: "Pojď sem, ty smrade, a ukaž mu, jak se to tluče" - a mně to šlo! A tak jsem chodil s nima nacvičovat, hrávat, v Brodě mě zavedli do Slováckého krúžku.

Na Obchodní akademii v Uherském Hradišti jsme měli také výborné kantory, kteří pěstovali zpěv; byli rádi, když se zpívalo na výletech, na brigádách. Starší kluci na Akádě mě vytáhli do Hradišťanu. V něm jsem jako stárek skončil v roce 1952 odchodem na vojnu. Tam mne vzali do Armádního uměleckého souboru. V něm jsem zůstal do roku 1962, dokud jsem se trochu existenčně nezabezpečil a dokud jsem v Praze nedokončil vysokou školu.

Vzpomínky z poslucháren vždy zaujmou. Jak probíhala výuka národopisu v těch, v podstatě ještě poválečných letech?

Já jsem měl v sobě jakousi umanutost, že musím dělat folkloristiku. Ještě než jsem se dostal na fakultu, chodil jsem na externí přednášky k panu prof. Horákovi. A když jsem se dostal na fakultu, byl mým školitelem, protože jsem byl první poválečný národopisný externista, šéf katedry, doc. O. Nahodil. Na katedře jsem prožil velice dobrá léta. Ačkoliv jsem jako externista nemohl chodit na přednášky, vynahradil mi to výborný přístup učitelů a jejich péče, často mi věnovali obsáhlé konzultace, které byly vlastně jakési orientační přednášky látky jenom pro mne. Učili mne: paní docentka Stránská, pan

profesor Pražák, doktor Jech, pan profesor Dvořák. Doktor Robek, Jarda Šťastný, Soňa Švecová, Věra Hasalová - to byli tenkrát mladí asistenti.

Studia jsem končil zajímavou diplomovou prací. Dostal jsem téma "Obraz lidové kultury v díle Václava Beneše Třebízského". Nejdříve jsem si myslel, že z toho trochu zcvoknu: musel jsem přečíst všech 16 svazků jeho sebraných spisů! Potom mne to ale začalo bavit: je možné údajů obsažených v beletrii využít v národopise, lze je vnímat jako etnografický nebo folkloristický pramen? Tou diplomkou jsem se přesvědčil, že to možné je a dokonce velmi zdařile. Kdysi jsem o tom napsal do Československé etnografie práci "Vypravěči lidového podání v díle Václava B. Třebízského". Ve svém díle tento katolický kněz, naprosto tolerantní, shromáždil neobyčejné množství materiálu. Popsal dokonce i profesionální vypravěče, kteří chodili po mlýnech v Poohří a živili se tím, nebo bdění u mrtvého. To je řada vzácných sdělení.

Z vlastní zkušenosti vím, že i v oblasti národopisu existovala v sedmdesátých a osmdesátých letech velká reaktivita mezi Prahou a Brnem. Žalil jsi to na vlastní kůži?

Viš, takové to "etnické kádrování" neuznávám. Pro Pražáky jsem byl zarytý Moravák a pro Moraváky jsem byl prostě ten "pražskej", který se tam popražštil. A všem bylo divné, když jsem šel z Prahy domů na Moravu. V Praze jsem měl byt, dokonce jsem tam měl i místo. Udělal jsem konkurs do Akademie věd a byl jsem přijat. Ale já šel dom. Nakonec mne to naučilo dělat si názor na lidi "podle svého". Ne podle toho, kdo je Moravák, kdo je Čech; ale podle toho, kdo je jaký člověk. Ale občas mi bylo dokonce vytýkáno, že jako Moravský Slovák "dělám" valašský folklor; a nebylo to vždycky tak úplně žertem...

V roce 1962 nastoupil do zlínského muzea jako etnograf a vedoucí oddělení společenských věd. V letech 1965-1970 pracoval v rámci externí vědecké aspirantury

Na besedě u cestovatele ing. M. Zikmunda, 1985

Foto: M. Pokorný

na disertační práci "Domácká výroba dřevěného nářadí a náčiní na Podřevnicku", v r. 1967 složil doktorát z filozofie.

Vytvořil celou řadu národopisně zaměřených výstav a muzejních expozic: od r. 1991 je v muzeu reinstalovaná pamětní síň Františka Bartoše, starší - z r. 1966 - je stálá expozice Lidové umění Luháčovického Zálesí v lázeňské vile Lipová. Širokou veřejnost však nejvíce zaujala Pavlišťkova práce při zpracování písemných, filmových a fotografických fondů z archivu známých cestovatelů Hanzelky + Zikmunda, s nimiž ho váže blízké přátelství.

Tvým prvním velkým muzejním počinem bylo, v roce 1964, vytvoření expozice "Domácká výroba dřevěného nářadí a náčiní na Podřevnicku" ve vizovickém zámku. Jak na tu práci s "valašským porcelánem" vzpomínáš?

Práce na téhle výstavě, to byla nádherná věc! Snad to byly nejkrásnější roky v muzeu! Rozmyslel jsem se totiž, že vytvořím "jinou" expozici - ne takovou tu všeobecnou, jak se po mně chtělo, od obrázků na skle přes kroj až po zemědělské nástroje. Naopak, chtěl jsem ukázat, co je pro region charakteristické. Zjistil jsem, že v kraji, "kde je začátek kameňa a konec chleba", se lidé hodně živili zpracováním dřeva. Zdálo se mi správné udělat expozici nejen o tom, co se všechno ze dřeva vyrábělo, ale i jak se to vyrábělo.

Shromažďoval jsem výrobky, výrobní nástroje, fotodokumentaci technologických postupů. Ohromně mi tehdy při sběru materiálů pomohla děcka ze škol. Navíc, setkání s výrobci těchto důmýslých, užitečných a krásných předmětů bylo pro mne neuvěřitelně bohatou školou života. A spolupráce s ing. Vladimírem Boučkem, prof. Karlem Langrem a doc. Ludvíkem Kunzem druhou univerzitou, která výrazně poznamenala moje vnímání lidové kultury. Výstava sloužila třicet let. Udělal jsem z toho nakonec i kandidátskou disertaci. Tu jsem však nesměl v roce 1970 obhájit. Došlo k tomu až v r. 1990, po dvaceti letech. A téma jsem si pamatoval doposud tak, že jsem s tím neměl žádné problémy. Ostatně tím má práce na toto téma zdaleka nekončí. V roce 1993 vyšla má kniha na stejné téma ve zlínské Arše. A když nyní zlínské muzeum získalo objekt myslivny v Malenovicích, byl jsem požádán, abych tuto výstavu opět instaloval v půdních prostorách domu.

Za jednu z nejvýznamnějších a taky nejhezčích muzejních expozic na Moravě za poslední desetiletí považuji Tvůj projekt "S inženýry H+Z pěti světadílů", který je možné vidět od r. 1996 ve zlínském zámku. Vytvoření výstavy, kterou obdivují malí i velcí, jistě nebylo jednoduché?

Jak se říká, všechny ty aktivity jsem si spísal sám. Nejprve jsme chtěli založit Nadaci H+Z, ale to se nezdařilo, protože nebyly peníze. Podařilo se nám založit v roce 1998 Klub Hanzelky a Zikmunda. Ale to s expozicí souvisí jen okrajově. Základem k jejímu vybudování spíše bylo dlouholeté přátelství s oběma cestovateli. Takže jsem se jich mohl zeptat, co bude s věcmi, které mají, až nebudou? A tak přišlo k tomu, že

Pohled do stálé expozice cestovatelů H+Z ve zlínském muzeu, 2000

Foto: MJVM Zlín

nám je věnovali do muzea. První jsem udělal expozici, od začátku až do konce. Jirka byl daleko, ale bez Mirka Zikmunda by realizace trvala o deset let déle. A tak tedy s ním a s výtvarníkem Ladou Včelářem, se kterým jsem dělal všechny své expozice, rukou společnou a nerozdílnou, byla výstava v roce 1996 hotová. Kromě expozice se v rámci grantu, poskytnutého Ministerstvem kultury ČR, vybudoval i archiv a letos 15. ledna jsme odevzdali závěrečnou zprávu.

Není tajemstvím, co takový cestovatelský archiv obsahuje?

Je to nepředstavitelné množství materiálů. 120 tisíc foto negativů, 140 filmů, které H+Z natočili, nespočetné množství písemného materiálu: hromady rukopisů, tiskové přípravy knižních vydání, korespondence, osobní památky a tak dále... Oni z cest nevozili sbírkový materiál. Považovali se spíše za reportéry a spisovatele. A za své, jak se teď moderně říká, výstupy záměrně volili knihy, rozhlasové reportáže, filmovou a fotografickou dokumentaci.

Co Tě tak upoutalo na dnes už poněkud, tak říkajíc, čítankové osobnosti Františka Bartoše?

O tuto veličinu moravského národopisu se zajímám dlouho. Nejprve vznikla - podle mého scénáře - jeho pamětní síň, cítil jsem ale, že se k němu musím ještě vrátit. Říkal jsem si: jako autora Bartoše všichni citují ve svých odborných pracích jako významný zdroj, přitom ale biografie Bartochova a Gregorova jsou v současné době těžko dostupné a kompletní bibliografie jeho díla neexistuje. Podařilo se mi založit v našem muzeu Studijně-dokumentární středisko Františka Bartoše. Bartoš je zdejší rodák, tak kde jinde by to mělo být? Spolu s doktorkou Devátovou, která teď ve středisku velmi dobře pracuje, se nám již podařilo vydat kompletní bibliografii a tabulkový životopis. Postupně je shromažďováno Bartošovo dílo, autentika, případně kopie. Naším

cílem je shromáždit, pokud možno, úplné informace kolem Františka Bartoše, aby ten, kdo bude o něm chtít bádat, ve Zlíně našel všechno.

Takže je možné, že odbornou veřejnost čeká ještě nějaké překvapení, senzační objev?

Bartoš za života stačil vydat tiskem všechno, včetně materiálů, které mu shromažďovali jeho spolupracovníci. Žádné senzační objevy pro etnografii se tudíž čekat nemohou, spíše jistá zajímavá doplnění. Například od potomků amatérského badatele, pana Orsavy, jsme teprve nyní obdrželi řadu rukopisů, ale Bartošových spolupracovníků. Ve chvíli, kdy materiál zpracujeme, budeme se ho snažit co nejdříve publikovat v časopise zlínského muzea Acta musealia. Ostatně všechny bartošovské materiály by se měly dostat časem na digitální záznam.

Pohled do stálé expozice cestovatelů H+Z ve zlínském muzeu, 2000

Foto: MJVM Zlín

Ale Ty ses nakonec vrátil od těchto významných projektů, které jsi sám uvedl do života, k té obyčejné mravenčí muzejní práci. Jak se v ní cítíš?

Někdy je to normálně na zastřelení. Jak už bylo řečeno, v rámci normalizačních opatření jsem byl nežádoucí osoba. Do muzea jsem se vrátil v roce 1990 a zjistil jsem, že "na stará kolena" mě zde čekají staré sbírkové fondy, nashromážděné ještě mými předchůdci. Zůstaly po mém odchodu nezpracovány. Práce na mne trpělivě čekala, abych ji mohl po dvaceti letech dodělat. A je jí ještě dobře na dalších padesát roků.

Tak doufám, že to za tu padesátku, kterou sis právě teď nechal od Prozfetelnosti tak nějak pracovně naordinovat, stihneš. Ale muzeum, to není jen takováto, pro veřejnost - a často i pro odborníka - málo zábavná práce?

Muzeum není jen práce, ale i zábava. Nemá a nesmí to být jakýsi "kožený" ústav, kde se dělá "věda pro vědu", ale má především sloužit veřejnosti. Ve zlínském muzeu se hodně pozornosti věnuje kulturním akcím, probíhá zde řada výstav, koncertů, a například ke konci roku zde již tradičně organizujeme celý cyklus "Vánoce v muzeu": ten začíná obchůzkami "martinků" a končí "Tříkrálovým koštováním" slivovice. A tahle akce je už opravdu vnímána jako společenská událost pro příznivce, spolupracovníky i širou veřejnost. Kromě muzejníků nám na ní s programem pomáhají i Ludvík Vaculík, pan profesor Bobák, Jožka Holcman a řada dalších..

Jména, která jsi vyřkl, mi připomněla, že jsi také aktivním, ba přímo hyperaktivním členem redakčních rad časopisu ZVUK a vlastivědné revue Valašsko. Mohl bys to trochu porovnat; čili - kde se Ti líbí víc?

Oba dva časopisy jsou stejně kvalitní, každý je samozřejmě zaměřen poněkud jinak. Revue Valašsko své poslání nese už v názvu, je zaměřena spíše na historii a národopis regionu. ZVUK je zase více časopis kulturní a společenský, s větším důrazem na aktuální témata. Spolupracuji rád s oběma. V obou jsou stejní "cvoci", s kterými si člověk rozumí a kteří jsou ochotni pracovat za nejrůznějších podmínek, jenom aby se něco rozumného udělalo.

Nejznámější je jubilant především ve světě lidové muziky. Začínal v roce 1947 v Hradišťanu, byl uměleckým vedoucím souborů Vesna (1964-1967) a Vonica (1967-1974) a dětské Voničky (1968-1974). Ale i v době zákazu práce v kultuře anonymně spolupracoval s řadou souborů, především s Valašským souborem Kašava v Lukově, kde vystřídal funkce tanečního pedagoga, dramaturga, dramaturga cimbálové muziky, choreografa, režiséra a v letech 1981-1987 a 1991-1996 uměleckého vedoucího. Ale známý je stejně dobře v souborech Světlovan Bojkovice, Rusava v Bystřici pod Hostýnem, v Rozmarýnu z Ujezdce u Luhačovic a v dalších.

Ve Zlíně ses taky nevzdal své lásky - lidové muziky a folkloru.

Já jsem pracoval v profesionálním uměleckém souboru a to mně umožnilo, abych si udělal vysokou školu. Prakticky jsem se tím na studiích živil. Když jsem po škole přišel v roce 1962 do muzea v Gottwaldově, musel jsem se věnovat vši plnou silou muzeu. Té muzejní aplikace, muzejní praxe v přednáškách na katedře etnografie moc nebylo. Tak jsem se v tom musel točit sám. A tak, i když tady přišli za mnou hned, abych šel do souboru, nešel jsem, až za tři čtyři roky. A to jsem to začal dělat jako koníčka. Do roku 1967 jsem byl ve zlínské Vesně. Pak jsem šel na Závodní klub Svitlu do Slováckého krúžku. Z krúžku se stala Vonica a z ní se stal slavný zlínský soubor. Protože jsme v roce 1974 vyhráli poprvé na Slovensku celostátní soutěž folklorních souborů! A to, že "Čehúni" vyhráli na Slovensku folklorní soutěž, byla malá senzace. Předváděli jsme tam mé scénické zpracování svatby, jmenovalo se to "Čepení nevěsty na Horňáčku". V těch letech, po zákazu práce v kultuře z roku 1971, jsem se soubory pracoval přísně anonymně, v podstatě tajně, ilegálně. Když to "bouchlo" s tou první cenou, tak jsem musel okamžitě Závodní klub opustit.

V době tzv. "pražského jara", krátce trvajícího uvolnění za éry Alexandra Dubčeka, se angažoval více společensky i politicky (v r. 1968 byl kooptován do ÚV KSČ, v květnu 1969 byl z ÚV KSČ vyloučen). Následující doba normalizace byla mstivá. V roce 1971 Pavlišťík obdržel nejen výpověď z pracoviště v Oblastním muzeu jiho-východní Moravy, ale i zákaz práce v oblasti kultury (včetně zamítnutí obhajoby vlastní disertační práce). V letech 1971- 1990 vystřídal řadu dělnických povolání (byl i betonářem a kanalizačním dělníkem).

Ta špatná doba byla ve Zlíně plná nejrůznější septandy, pohádek a legend. Sám si vzpomínám, jak se vyprávělo, že při práci na kanalizaci má jeden z dělníků svůj nástroj na otvírání kanálů označen mosaznou cedulkou se jménem "PhDr. K. Pavlišťík, CSc.". Ale skutečnou legendou v dobrém slova smyslu bylo Tvé působení v souboru Kašava.

Po nějakém čase přišel za mnou předseda JZD v Kašavě pan Jarcovják, abych šel pomoci souboru, který tenkrát vznikl. On si to "lajzl"; taky o tom se nesmělo mluvit, práci pro Valašský soubor Kašava Lukov jsem vykonával pod cizími jmény - ale nakonec jsem tam, v tom dobrém slova smyslu, "ztvrdl" dvacet let (od roku 1975 do r. 1996). A koneckonců v době, kdy jsem měl zákaz výkonu povolání, byl to pro mne jediný způsob kontaktů s oborem, který jsem měl (a mám) fakt rád.

Vždy jsem usiloval o to, aby tento soubor měl osobitý umělecký profil. Já jsem vždycky chtěl, aby tam chodila jak děcka ze Zlína, tak aj děcka zpoza Rablín, z té Kašavy. Zaměřili jsme se na scénické zpracování zvyků, lidových obyčejů a obřadů. Lidová kultura je záležitost synkretické povahy, mnohovztahová. A každý zvyk,

Dokumentace masopustních obchůzek, Mysločovice 1985

Foto: K. Cudlín

obyčej byl vždycky drama. Proto se mi zdálo přirozenější a snadnější prezentovat lidové písničky a tance v rámci zvyků a obřadů. Nejsem nadšený, když někde vidím, jak se z toho naporcuje estráda: jedna píseň - jeden tanec - jedna píseň - atd. Přirozeně, i takové pořady uměla Kašava dělat, ale hlavní náš zájem byl v prezentaci zvykosloví, v dramatizaci, a tak lidi soubor taky znali.

Dále jsem chtěl, aby si mladí uměli hrát, tančovat a zpívat sami pro sebe. Z toho vznikly známé besedy na Lukově. Ioni byla padesátá. Dostaly tradiční podobu: nikdy nesměl chybět program, v němž se představil buď významný host z řad etnografů, nebo nějaká národopisná oblast. Tento poměrně dost náročný program přivedl stabilní obecenstvo. Program trval dvě, dvě a půl hodiny a teprve po něm jsme si hráli a zpívali pro sebe.

Tvé jméno je spjato i s organizací festivalů ve Strážnici. Co soudíš o jejich současném charakteru, o jejich budoucnosti?

S děním okolo "Strážnice" jsem spjat velice úzce. Už v devatenácti letech jsem byl programovým tajemníkem Strážnických slavností, pak jsem šel na vojnu. Do programové rady jsem se vrátil v roce 1981 na vyzvání Slávka Volavého. Byl jsem v ní potají jako člen a od roku 1990 jako předseda. Ale řekl jsem, že jenom na pět let, pak že bude utrum; tak mne zvolili předsedou senátu programové rady. Ten má být volen každý rok, zvolili mne už po šesté za sebou, jaksi "za odměnu", že za každý dobrý skutek má být spravedlivý trest. "Vymyslel jsi to, tak dělej!"

Na Strážnickém festivalu je tvůrčí atmosféra i prostředí v tuto chvíli velice výborné. Od chvíle, kdy přestal být oficiálně a oficiálně podporován, sjíždí se sem jen lidé za folklorem. A co je pro mne podstatné - dnes má festival strukturu, v níž se záměrně pěstují a podporují všechny formy existence nebo i práce s folklorním materiálem. Skála sahá od klasických autentických tzv. "kle-notnicových pořadů" až po pořady Jury Pavlici a pořady Pavla Popelky. Tyto pořady už mají souborovou scénickou podobu, ale neztrácejí vazby na folklorní materiál a jeho regionální charakter.

V roce 1990 nastoupil opět do Muzea jihovýchodní Moravy a ve stejný rok mohl konečně, po dvaceti letech, dokončit obhajobu kandidátské práce. V roce 1995 obdržel z rukou primátora Cenu města Zlína za rok 1994. Své zkušenosti a hlavně své nadšení a organizační schopnosti předává dál jako člen programové rady MFF Strážnice (1981-1990), programové rady Rožnovských slavností (1983-1995), od r. 1991 jako předseda programové rady (od r. 1995 senátu programové rady) MFF ve Strážnici.

Nakonec si dovolím drobnou sondu do Tvého soukromí. Jak člověk, který celý život věnoval studiu lidových tradic, bude trávit Velikonoce?

S rodinou. S manželkou čekáme spořádaně šlahece doma, ale předtím ještě s "vysloužilci" z Vonic rychle objednáme autem takové ty staré lásky a přátele. U starší dcery se už "dívčí" vnuč-

Na Lukově. Beseda u cimbalu s nositelem Herderovy ceny, doc. dr. L. Kunzem, etnografem z Brna

Foto: M. Pokorný

ka. K nim i k nám chodí zpívající a muzicírující šlahači z Kašavy, ze staré Vonic i "nezávislí".

A když už jsme u těch písniček, která je Tvá nejoblíbenější, kterou bys chtěl "věnovat" našim čtenářům?

Lidové písničky rád zpívám. V duchu nebo potichu, sám pro sebe, s přáteli u dobrého vína nebo i bez vína a při muzice. Nemám píseň nejmilejší. Mít jednu takovou by vůči té spoustě

ostatních, pěkných a milých, myslím si, nebylo spravedlivé. A tak, když jsem dostal příležitost pro tuto chvíli si vybrat, vyberu jednu z těch, které mně vždy přibližují tajemství duchovní podoby lidu i krajiny Valašska.

Mozogán ve "valaščině" značí pevného, plnokrevného chlapa. Ať takovým zůstaneš i po všechna další léta! To Ti k sedmdesátce přeju za sebe i za celou redakci Valašska!

II. Ach, dolina, dolina.

Moderato ♩ = 88.

Z Halenkova. S. 514.

1. Ach, do - li - na, do - li - na, ma - lá sa mně zdála,

a dyž sem do ní ve - šel, led - vá sem z ní vy - šel.

2. Ach, dolino, dolino,
proč si tak široká,
ach, dyť ťa nepřeletí
kačena divoká.

3. Ach, co by sa dolinky
s vrškami¹⁾ zrovnały,
co by sa moje nožky
po nich neľámały.

¹⁾ Dlouhé ř.

Jaro je tady

Ludvík Vaculík

Stojím u splavu skromného letního potoka a hledím jak malý do mohutného žlutého proudu řeky Huang He. Přes hranu splavu přepadávají kusy dřeva, boty, nějaké rádio staršího typu a pod ním se v bočním víru točí všechno, co do vody hodili milí Návojnáné, Nedašovjané a Lhocané. Bezmocně tam krouží plastické láhve, plechovky, kusy polystyrenu, krabice a za tu půlhodinu, co tu stojím, se ničemu z toho nepodařilo vkroužit se do proudu a hnout se k milému Brumovu, kde by se to vesele spojilo s dalším darebáctvím. Zas a nerad místo na jaro myslím na to prokletí, že musíme žít pohromadě s lidmi jakési nižší jakosti, jací dávají ráz našemu světu a našemu životu přinášejí neštěstí. Já vidím mezi vyvalováním odpadků do potoka a loupeží jenom rozdíl v rozměru. Ty skutky jsou na jedné lince, po níž někdo dojde k podvodu a někdo třeba až k vraždě. Zrovna teď se v brumovském Městském zpravodaji píše o fakanech, kteří lámou stromky, ničí ploty, surově prohánějí dobytek na pastvě. Někteří rodičové kradou a někdo se dokonce pokusil zapálit kostel.

Níž na tomto potoku, než opustí Moravu, působí podnikatel využívající nouze nezaměstnaných: bere je do práce a dostává za to příspěvek, a brzo je propouští a bere nově. Práce je přitom mizerně placená, takže sociální úřad dělníkům doplácí na životní minimum. To je vlastně práce pro čest, a tu mnozí, hlavně mladí, ani nemají a žijí co nejdéle z podpory. Děti těchto dětí budou asi ještě horší.

Ten potok teče za "německými domy", postavenými na začátku války. S podivem musím myslet i na to, že už přes padesát roků žijeme v míru, což tehdy, musím dosvědčit, nikdo neočekával. Mír to byl ovšem ozbrojený. A i teď se drolí v menší místní války. Ale nevedeme krom toho každý z nás nějaký svůj boj proti úmyslnému zlu? Žijeme pořád ve větším a větším nebezpečí. Čím to je?

Ale musí se uznat, že tento milý Brumov se i zvelebuje a každý si kolem sebe něco zlepšuje. Tím ostřeji stojí otázka, proč sami lidé jako by byli pořád zlejší. Nejsou snad? Říká se, že je to ztrátou víry v Boha: já bych rovnou řekl, že ztrátou strachu z Boha. Proč se lidé Boha báli? Protože byl přísný, a všechno, co si neuměli vysvětlit, přičítali jemu. Bůh lidí ukáznil svou tvrdostí – i taková povodeň byla jeho projevem. Láska, ta mohla vzniknout až mezi slušnějšími lid-

mi, ukázněnými. Bezbožný lid bližního nemiluje, mnozí bližní jsou také nebezpeční nebo protivní. Jda od splavu ke kříži pod lipami vracím se ke své starší myšlence, že by se nad lidmi měla obnovit Boží přisnost? Jak? To nechci domýšlet, a co mi napadlo zatím, bojím se hlásat. Ale myslím, že stejně na to dojde.

Dneska věřit v Boha dokáže jen člověk chytrý nebo nadaný k tomu a člověk vzdělaný, který se dokáže prodrat divokým křovím rozumu a jeho vynálezů. Hlupákovitost a člověku plytkému nic nesvědčí o Božím zákonu, což se zdá být opakem poměrů, kdy se říkalo, že v Bohu může věřit jen prostáček nebo jakýsi slaboch.

Také příkopy podél cesty jsou plné odpadků. Kdyby existoval Československý svaz mládeže a Pionýr, už by možná vyrukoval na brigádu. Škoda, že není Skaut, Sokol, Orel... Asi jsou, ale jsou rozloženy demokratickým duchem. A co dělají ti placení nezaměstnaní, a proč je nikdo na tu práci nevyžene? Víme proč, a je to špatný důvod.

Došel jsem až na náměstí: energicky se tam opravuje budova městského úřadu. To je dobré, ale vrtá mi hlavou, proč v rozpočtu jsou náklady na to zahrnuty do oddílu kultury. Také hrad naproti se viditelně zvětšil: nadšenci jsou schopni postavit ho celý znovu? Všude je dnes viditelná snaha objevit hmotné dějiny a předvést je. Například Trenčín nedaleko odsud zdá se mi už větší a velebnější, než ve skutečnosti kdy byl.

Na náměstí mě kdosi zpozoroval a poznal, a už ke mně mří. Muž mladší než já, což je samozřejmé, protože skoro všichni jsou už mladší než já. Přistoupil ke mně a zblízka mi pověděl, co si o mně myslí: Myslí si, že s tím nic nedělám. On je velice zklamáný jedním i druhým, protože jsou všichni stejní. Proč se konečně nesejdeme, já a moji přátelé, a nedomluvíme se nějak, protože takto to dál nejde: samý podvod, zločina, vražda, a národ se kazí.

Mladým se už ani nechce dělat. Neměl jsem tomu muži na to co namítnout, řekl jsem tedy jenom, že já ničím nejsem, já o tom jenom píšu... a vtom jsem se zacítil jak ta flaška točící se pitomě na místě a nenacházející proud myšlenky dál.

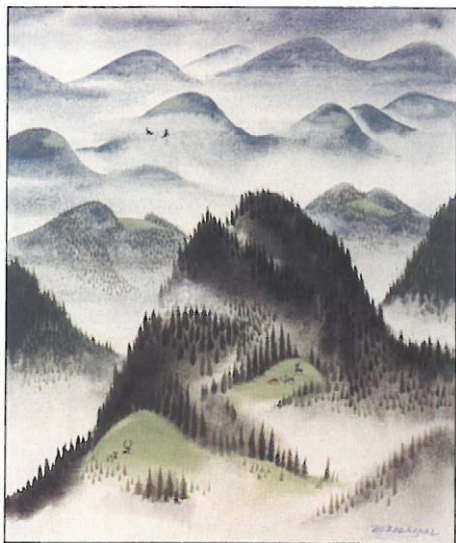
Na hřbitově jsem nejprve postál nad hrobem rodičů a potom šel výš, ke hrobu č. 55, osídlenému paní učitelkou. Hleděl jsem na už omšelý kámen svého příkrovu, a dostal srandovný pocit, že však už nic není mou starostí! A že snad je i ubohé měřit jakost a stupeň jara podle obvyklých výročních znaků a tím méně podle poměrů mezi lidmi. Vyšší jaro si samo jinak poradí od všeho zlého, co mu škodí.

Jdu zase zpátky. Potkal jsem Zdeňka Vlímku. Šel s ruksakem na chatu v Čertoryích nad nádražím. Zval mě. Lákal mě slovy: "Kvete tam lýkovec!" Odpověděl jsem, že nemůžu, protože musím zase psát to zasrané Jaro je tady. Kupodivu to hned uznal, čímž mě k tomu také on nevědomky odsoudil.

*Jarní
pozdrav
z muzea*

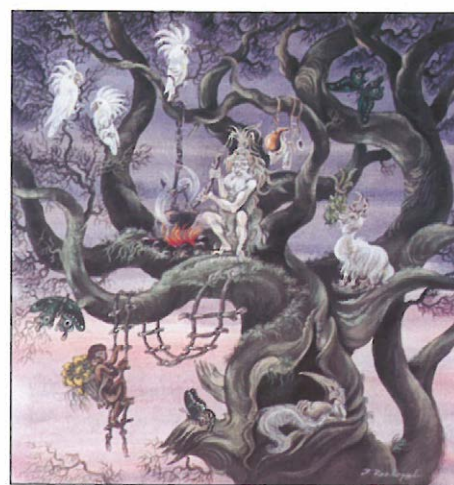

ZIMA V HORÁCH, tempera na plátně

MLHAVÝ DEN, tempera na plátně

ROBINSON VAŘÍ SNÍDANI, tempera na plátně

CONAN DOYLE PÍŠE ZTRACENÝ SVĚT, tempera na plátně

STATEČNÝ ORIÓN, tempera na plátně

ANI DEN BEZ ČÁRKY (AUTOPORTRÉT), tempera na plátně

V ATELIÉRU

ZDENĚK ROZKOPAL, grafik, malíř a filmový tvůrce, se narodil r. 1924 v Kavačankách na Ostravici. V Praze studoval architekturu a souběžně na Karlově univerzitě výtvarnou výchovu, matematiku a deskriptivu. Byl žákem C. Boudy, F. Kovárny a K. Lidického. Po absolvování zakotvil v ateliéru a ve zlínských filmových ateliérech. Zde se uplatnil všestranně: jako výtvarník, architekt, scénárista i režisér, především v oblasti animované tvorby a filmů pro děti a mládež. Nejznámější jsou filmy, na nichž spolupracoval s režisérem Karlem Zemanem. Nejvíce hraných filmů vzniklo ze spolupráce s režiséry Josefem P. Inkavou (Kočky neberem, 1966; Terezu bych kvůli žádné holce neopustil, 1976; Kopretiny pro zámekovou paní, 1981; ...) a Radimem Cvrčkem (Táha a dva pistolníci, 1967; Žirafa v okně, 1968; Dospěláci můžou všechno, 1969; Za humny je drak, 1982; Strašidla z vikýře, 1987; ...). Spolupracoval i s mnoha dalšími režiséry, nejen ve Zlíně, ale i na Barrandově a v Bratislavě. Také jeho volná výtvarná tvorba je široce ověřena jeho osobitou filmovou řečí.

Vaší životní náplní se stal film. Podílel jste se na desítkách filmů, zejména pro děti a pro mládež. Jako filmový výtvarník a architekt jste od počátku uváděl svým osobitým způsobem do života i představy režiséra K. Zemana. Jak vzpomínáte na ty začátky?

S Karlem Zemanem jsem spolupracoval na všech jeho trikových filmech. Byla to: Cesta do pravěku (1954), Vynález zkázy (1958), Baron Prášil (1962) a Blázňova kronika (1964).

Nejzajímavější pro mne byla práce na Vynálezu zkázy. Tam šlo totiž o to, dostat do filmu co nejvíce grafiky. V té době, kdy vlastně náš trikový film vznikal - a hned dosáhl mezinárodních ocenění, byla ateliérová práce na těchto filmech náročnější než dnes. Ani se nám nesnilo o virtuálních počítačových systémech a vzpomínám, jak složité bylo sehnat materiál na výrobu figurek ještě u K. Země do pravěku. Na druhé straně to byla doba, kdy byl na práci klid a čas - mohl jsem si například dovolit návrhy na kostýmy zpracovávat jako uměleckou grafiku - litografii nebo mědirytinu. V roce 1962 jsem ostatně natočil dokument o tom, jak se trikový film dělá. Jmenuje se Kouzelný svět Karla Zemana.

Čím se zabýváte v současné době?

V posledních letech jsem se začal intenzivněji věnovat knižní grafice. A zase je to především práce pro děti. Mě ilustrace doprovází knihu dlouholetého přítele M. Šimka Příběhy letního lesa, různé omalovánky a "pexesa". Zajímavá byla práce na ilustracích vlastivědných knih pro mládež. Z těch vyšly dvě, Dobytí hradu Lelekovic (autorů M. Šimka a J. Ungera) a Dobrodružství v klášteře velehradském (J. Jilík a M. Pojsl). Pojednávají o klucích, kteří se pomocí stroje času přenesou do historické doby a v ní zažijí trochu dobrodružství a trochu čtenářské pouči. Právě jsem dokončil i obrazový doprovod národopisné expozice zlínského muzea na zámku ve Vizovicích. Vznikly i "komiksové" seriály na motivy lidových pověstí, které vychází v regionálním tisku ("Buchlovská prorada" v Malovaném kraji a ve Slováckých novinách "Poustevník Ivan" podle románu Č. Kramolise).

A nakonec - jaké jsou Vaše další tvůrčí plány?

Velmi mě oslovila antika. Už před časem jsem realizoval na toto téma tři autorské filmy (jako scénárista, výtvarník a režisér): Olympijské hry (1987), Ikaros (1988), Bájě o Sisyfovi (1990). Řecké báje stále čtu a stále mne fascinuje, jak v nich svět lidí a bohů vzájemně splývá. Dalo by se říci, že jsou v nich popsány i všechny radosti a strasti dnešní doby: láska a nevěra, rozvody, statečnost i politická korupce, věrná přátelství i podrazy a vychytralost. Rád bych se k tomu tématu ještě vrátil. Ty zmíněné filmy, do nichž jsem se snažil dát i trochu humoru, skvěle namluvil můj přítel, herec Lubor Tokoš. Spolupracujeme spolu již od r. 1958, kdy si zahrál ve Vynálezu zkázy mladého hrdinu - inženýra Hanta. A ta naše spolupráce nekončí - k vydání máme připravenou knihučku mých kreslených dojmů a postřehů z cest, k nimž přidal právě on své vtipné komentáře a glosy.

OVÁLNÁ MÍSA, fajáns, 29 x 22 cm, Valašské Meziříčí, 2. pol. 19. stol.
A FIREMNÍ VÝVĚSNÍ ŠTÍT, 43 x 32 cm, výroba K. V. Machain, Valašské Meziříčí, 1876

I v odborných kruzích je málo známá dosud podrobně nezpracovaná výroba fajánsi ve Valašském Meziříčí, která tu začala před polovinou 18. století a končila začátkem století dvacátého.

Túfarníci – jak se zde výrobcům fajánsi říkalo – sem přicházeli ze známých džbánkářských středisek Vyškova, Bučovic, Ždánic a usazovali se většinou v části města zvané "Študlov". První výrobce, Jan Vranečka ze Zašové, měl na Študlově dílnu již r. 1731. Druhým byl r. 1744 Ignác Moc. Jeho syn František založil r. 1776 ve Vrbenské ulici známou dílnu, která přešla r. 1818 do vlastnictví rodiny Machaňů z Vyškova. Největšího počtu dosáhli džbánkářští mistři koncem 18. století, kdy tu pracovalo v r. 1793 osm mistrů spolu s tovaryši a pomocníky. V počátcích zdobili své zboží, určené většinou majetnějším vrstvám městských obyvatel a vyvážené i do vzdálených míst celého Rakouska, jen barvami "vysokého ohně", tedy modrou, žlutou, zelenou a manganovou, v 19. století i barvami dalšími. Vzácný je dochovaný receptář na výrobu barev na fajáns z r. 1761, pocházející z túfarnické rodiny Varhaničků. Z posledních desetiletí 19. stol. jsou zvláště známi túfarníci Kajetán Machaň a jeho syn Viktor z Vrbenské ulice č. 257, pracující pod společnou firemní značkou K. V. Machain.

V době, kdy odbyt fajánsového zboží začal upadat, vyráběl Viktor Machaň lékárnické tyglíky na masti pro 37 lékáren z celého Rakouska. Poslední pec s fajánsovémi výrobky byla vypálena v roce 1902. Poslední túfarník Viktor Machaň zemřel roku 1931.

Sbírka keramiky valašskomeziříčského muzea uchovává mezi 120 kusy fajánsi i nejrůznější výrobky firmy K. V. Machain, které muzeum získalo darem či koupí od MUDr. Františka Bendy, ale především darem přímo od rodiny Machaňů počátkem třicátých let 20. století.

Eva Urbachová

